Ankara - Kızılcahamam Ağzı

(İnceleme - Metin - Sözlük)

ÜNBULDUK, Samet

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2023

ANKARA - KIZILCAHAMAM AĞZI

(İNCELEME - METİN - SÖZLÜK)

Samet ÜNBULDUK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2023

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Samet ÜNBULDUK tarafından hazırlanan ANKARA-KIZILCAHAMAM AĞZI (İNCELEME - METİN - SÖZLÜK) başlıklı bu çalışma 14.06.2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk **Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/Türk Dili Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.**

Başkan.....

Üye.....

(Danışman)

Üye.....

ONAY

.../... /2023

Enstitü Müdürü

.../.../2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Samet ÜNBULDUK

ÖZ

ANKARA - KIZILCAHAMAM AĞZI

(İNCELEME - METİN - SÖZLÜK)

ÜNBULDUK, Samet

Yüksek Lisans Tezi - 2023

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Türkçenin kıymetli hazinelerinden olan ağız özelliklerini incelemek, Türk dilinin zenginliklerinin ortaya çıkarılması açısından çok önemlidir. Yapılan ağız incelemeleri ile gizli kalmış veya daha önce ortaya çıkamamış dil özellikleri gün yüzüne çıkmaktadır ve gelecekte yapılabilecek çalışmalara kaynaklık sağlayacaktır.

Ankara ve çevresi ile ilgili daha önce pek çok dil çalışması yapılmış olmasına rağmen Kızılcahamam ilçesi ve köylerinde detaylı bir ağız çalışması yapılmamıştır. Bu sebeple ele aldığımız bu çalışma, Kızılcahamam köyleri ve çevresini de kapsayan ilk ağız çalışmasıdır. Bu bölgede yaşayan ve Çıtak olarak adlandırılan halkın ağız özelliklerini ortaya koymak açısından bu çalışma seçilmiştir.

Ankara'nın 82 km kuzeyinde bulunan Kızılcahamam, Türkiye'nin iki büyük şehri olan Ankara ve İstanbul arasında bağlantı konumundadır. İlk olarak Hristiyan yerleşimi olan bölge daha sonra Türk Beylikleri, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli geçiş noktası olmuştur. Günümüzde ise Türkiye'nin başkentinin ilçesi konumunda olan Kızılcahamam Ankara'ya yakınlığı, doğasıyla, tarihi özellikleri ve kaplıcalarıyla ilgi çekici bir hale gelmiştir. İlçe ve çevresinin ağzı Anadolu'nun Batı Grubu ağızlarındaki özelliklerinin yaşadığını görürüz. Bu çalışmamızda Kızılcahamam'ın Akdoğan, Bağlıca, Berçinyayalar, Bulak, Gümele, Güvem, İğmir köyleri ağızları saha araştırması yöntemiyle araştırılmış ve inceleme sonuçları örnekleriyle gösterilmiştir.

Çalışma sırasında yapılan saha araştırmalarından elde edilen verilerden yola çıkılarak ses ve şekil bilgisi özellikleri, ölçünlü Türkiye Türkçesi'nden ayrılan yönleri ile incelenmiştir. Ses bilgisi bölümünde sesler ve ses değişiklikleri incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde ise çekim ekleri ve yapım ekleri ele alınmıştır. Sözlük kısmında ise Kızılcahamam ağzına özgü kelimelerin ölçünlü Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Kızılcahamam Ağzı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Sözlük.

ABSTRACT

THE DIALECT OF KIZILCAHAMAM

(ANALYSIS, TEXT, DICTIONARY)

ÜNBULDUK, Samet

Master Degree - 2023

Turkish Language and Literature Department

Advisor: Doç. Dr. Dilek ERENOĞLU ATAİZİ

Examining the dialect features, one of the precious treasures of Turkish, is very important in terms of revealing the richness of the Turkish language. Language features that were hidden or that could not be revealed before are coming to light with the dialect studies and will provide a source for future studies.

Although many language studies have been done about Ankara and its surroundings, a detailed dialect study has not been done in Kızılcahamam district and its villages. For this reason, this study, which we have discussed, is the first dialect study covering the Kızılcahamam villages and its surroundings. This study was chosen in order to reveal the dialect characteristics of the people living in this region and called Çıtak.

Kizilcahamam, located 82 km north of Ankara, is the link between Ankara and Istanbul, the two largest cities of Turkey. The region, which was first a Christian settlement, later became an important transit point for the Turkish Principalities, Seljuks and the Ottoman Empire. Today, Kızılcahamam, which is the district of the capital city of Turkey, has become interesting with its proximity to Ankara, its nature, historical features and thermal springs. We see that the dialect of the district and its environs have the characteristics of the Western Group dialects of Anatolia. In this study, the dialects of Akdoğan, Bağlıca, Berçinyayalar, Bulak, Gümele, Güvem, İğmir villages of Kızılcahamam were investigated by field research method and the results of the examination were shown with examples.

On the basis of the data obtained from the field studies carried out during the study, phonetic and morphological features were examined with the aspects that differ from the standard Turkey Turkish. Sounds and sound changes are examined in the phonology section. In the morphology section, inflectional affixes and construction affixes are discussed. In the dictionary part, the equivalents of the words specific to the Kızılcahamam dialect in standard Turkey Turkish are given.

Key Words: Ankara Kizilcahamam Dialect, Phonology, Shape, Dictionary.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **v**

ABSTRACT ..... **vi**

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ ..... **xii**

İŞARET LİSTESİ ..... **xiv**

KISALTMALAR ..... **xv**

ÖNSÖZ ..... **xvi**

GİRİŞ **1**

Araştırmanın Amacı **1**

Araştırmanın Önemi **1**

Kapsam **1**

Problemi **2**

Yöntemi **2**

Araştırma Alanının Önceden Belirlenmesi **2**

Kaynak Kişilerin Belirlenmesi **2**

Derleme **3**

Derlenen Metinlerin Yazıya Aktarılması **4**

İnceleme **4**

Sözlük **4**

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ARAŞTIRMA ALANININ ÖZELLİKLERİ **6**

1.1.1. Kızılcahamam Tarihî, Beşerî ve Coğrafî Özellikleri 6

1.1.1.1. Kızılcahamam Adı 6

1.1.1.2. “Çıtak” Adı Hakkında 7

1.1.1.3. Kızılcahamam Coğrafî Yapısı 9

1.1.1.4. Kızılcahamam Tarihi 11

1.2. DİL YAPISI **16**
1.2.1. Kızılcahamam Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar 16
1.2.2. Kızılcahamam İlçesi Ağzı 17

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Ses Bilgisi 19
2.1.1 Ünlüler 19
2.1.1.1 Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünlüler 19
2.1.1.2. Uzunluk ve Kısalık Durumuna Göre Ünlüler 20
2.1.1.2.1. Uzun Ünlüler 27
2.1.1.2.2. Kısa Ünlüler: 29
2.1.1.3. İkiz Ünlüler: 30
2.1.1.3.1. Eşit İkiz Ünlüler: 30
2.1.1.3.2. Yükselen İkiz Ünlüler 31
2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler 31
2.1.1.4. Ünlü Hadiseleri 32
2.1.1.4.1. Ünlü Benzeşmesi 32
2.1.1.4.2. Ünlü Uyumu 33
2.1.1.4.3. Ünlü Uyumsuzluğu 35
2.1.1.5. Ünlü Değişmeleri 37
2.1.1.5.1 Ünlü Daralması 37
2.1.1.5.2. Ünlü Genişlemesi: 38
2.1.1.5.3. Ünlü İncelmesi 39
2.1.1.5.4. Ünlü Kalınlaşması: 40
2.1.1.5.5. Ünlü Yuvarlaklaşması: 41
2.1.1.6. Ünlü Düşmesi: 42
2.1.1.7. Ünlü Türemesi: 42
2.1.1.7.1 İç Seste Ünlü Türemesi: 42
2.1.1.7.2. Ön Seste Ünlü Türemesi 43
2.1.1.7.3 Son Seste Ünlü Türemesi 43
2.1.1.8. Büzüşme 43
2.1.2 Ünsüzler: 44
2.1.2.1. Ünsüz Hadiseleri 57
2.1.2.1.1 Ünsüz Benzeşmesi 57
2.1.2.1.2 Ünsüz Benzeşmemesi 58
2.1.2.1.3 Ünsüz Uyumu 58
2.1.2.1.4 Ünsüz Uyumsuzluğu 58
2.1.2.2. Ünlü - Ünsüz İlişkileri 63
2.1.2.2.1 Ünlü - Ünsüz Benzeşmesi 64
2.1.2.2.2. Ünlü - Ünsüz Benzeşmezliği 64
2.1.2.3. Ünsüz Değişmeleri 65
2.1.2.3.1. Ötümlüleşme 66
2.1.2.3.1.1. Ön Seste Ötümlüleşme 66
2.1.2.3.1.2. İç Seste Ötümlüleşme 66
2.1.2.3.1.3. Son Seste Ötümlüleşme 66
2.1.2.3.2. Ötümsüzleşme 66
2.1.2.3.3. Sızıcılaşma 67

2.1.2.3.4. Akıcılaşma 67
2.1.2.3.5. Aykırılaşma 67
2.1.2.4. Ünsüz İkizleşmesi 67
2.1.2.5. Ünsüz Düşmesi 68
2.1.2.6. Hece Düşmesi 68
2.1.2.7. Hece Kaynaşması 70
2.1.2.8. Ünsüz Türemesi 70
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ 72
2.2.1. İsimler 72
2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri 75
2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri 76
2.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri 76
2.2.1.2. İsim İşletme Ekleri 77
2.2.1.2.1. Bulunma Hali 78
2.2.1.2.2 Ayrılma Hali 80
2.2.1.2.3. Vasıta Hali 81
2.2.1.2.4 İlgi Hali 81
2.2.1.2.5 Yönelme Hali 81
2.2.1.2.6. Yükleme Hali 82
2.2.1.3 İyelik Ekleri 82
2.2.1.4. Çokluk Ekleri 82
2.2.1.5. Aitlik Eki 83
2.2.1.6. Soru Eki 84
2.2.2. Sıfatlar 85
2.2.2.1 Niteleme Sıfatları 86
2.2.2.2 Belirtme Sıfatları 86
2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları 86
2.2.2.2.2 Soru Sıfatı 87
2.2.2.2.3 Sayı Sıfatı 87
2.2.2.2.3.1. Asıl Sayı Sıfatları 87
2.2.2.2.3.2. Sıra Sayı Sıfatı 87
2.2.2.2.3.3. Belirsizlik Sayı Sıfatı 87
2.2.3. Zamirler 88
2.2.3.1. Şahıs Zamirleri 90
2.2.3.2. İşaret Zamirleri 92
2.2.3.3. Dönüşlülük Zamiri 93
2.2.4. Fiiller 95
2.2.4.1 Fiilden Fiil Yapım Ekleri 97
2.2.4.2 İsimden Fiil Yapım Ekleri 98
2.2.4.3. Fiillerde Olumsuzluk 99
2.2.4.4. Fiillerde Soru 100
2.2.4.5. Şahıs Ekleri 101
2.2.4.5.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri 101
2.2.4.5.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri 102
2.2.4.6. Fiil Çekimi 103
2.2.4.6.1. Bildirme Kipleri 104
2.2.4.6.1.1. Geniş Zaman Kipi 106
2.2.4.6.1.2. Şimdiki Zaman Kipi 106
2.2.4.6.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi 107
2.2.4.6.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi 108

2.2.4.6.1.5. Gelecek Zaman Kipi 109
2.2.4.6.2. Tasarlama Kipleri 109
2.2.4.6.2.1. İstek Kipi 109
2.2.4.6.2.2. Şart Kipi 110
2.2.4.6.2.3. Emir Kipi 111
2.2.4.6.2.4. Gereklilik Kipi 112
2.2.4.6.3. Fiillerin Birleşik Çekimi 112
2.2.4.6.3.1. Hikaye 112
2.2.4.6.3.2. Rivayet 114
2.2.4.6.3.3. Şart 115
2.2.4.6.4. Ek Fiil 116
2.2.4.6.4.1. Hikaye 116
2.2.4.6.4.2. Rivayet 117
2.2.4.7. Yardımcı Fiiller 117
2.2.4.7.1. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller 117
2.2.4.7.2. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller 117
2.2.4.8. Fiilimsiler 118
2.2.4.8.1. İsim Fiiller 119
2.2.4.8.2. Sıfat Fiiller 119
2.2.4.8.3. Zarf Fiiller 121
2.2.5. Zarflar 121
2.2.5.1. Yer Yön Zarfları 121
2.2.5.2. Zaman Zarfları 122
2.2.5.3. Miktar Zarfları 122
2.2.5.4. Durum Zarfları 123
2.2.6. Edatlar 123
2.2.6.1. Bağlama Edatları 123
2.2.6.2. Gösterme Edatları 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER 125
METİN 1 125
METİN 2 128
METİN 3 131
METİN 4 133
METİN 5 136
METİN 6 139
METİN 7 143

SONUÇ **145**

SÖZLÜK **153**

KAYNAKÇA **167**

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

[a]: art, geniş, düz ünlü

[ä]: /a/ ile /e/ arası, düz, geniş, yarı art orta damak ünlüsü.

[b] : Patlayıcı, ötümlü çifü dudak ünsüzü.

[þ] : /b/ ile /p/ arası patlayıcı, yarı ötümlü dudak ünsüzü.

[c] : Patlayıcı, ötümlü diş eti ünsüzü.

[ç] : Patlayıcı, ötümsüz diş eti ünsüzü.

[d] : Patlayıcı, ötümlü diş-damak ünsüzü.

[e] : Ön, geniş, düz ünlü.

[ė]: /e/ ile /i/ arası geniş, ön, yarı yuvarlak ünlü

[f] : Sızıcı, ötümsüz, diş-dudak ünsüzü.

[g] : Patlayıcı, ötümlü ön damak ünsüzü.

[ġ] : Patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü.

[ğ] : Akıcı, yarı ünlü, ön damak ünsüzü.

[h]: Sızıcı, ötümsüz, ön damak ünsüzü.

[ẖ]: Sızıcı, ötümlü, hırıltılı, art damak ünsüzü.

[ı]: Art, dar, düz ünlü.

[i]: Ön, dar, düz ünlü.

[i]: /i/ ile /ı/ arası düz, dar, yarı art ünlü.

[ī]: Ön, dar, düz, uzun ünlü.

[j]: Sızıcı, ötümlü, diş eti ünsüzü.

[k]: Patlayıcı, ötümsüz ön damak ünsüzü.

[ķ]: Art veya yarı art ünlülerle hece kuran, patlayıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü.

[l]: Akıcı, dil ucu, diş eti ünsüzü.

[m]: Akıcı, genizsi, çift dudak ünsüzü

[n]: Akıcı, genizsi, diş-damak ünsüzü.

[ñ]: Art ve ön ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi /n/ ünsüzü.

[o]: Art, geniş, yuvarlak ünlü.

[ó]: /o/ ile /ö/ arası yuvarlak, geniş, yarı art ünlü.

[ö]: Ön, geniş, yuvarlak ünlü.

[p] : Patlayıcı, ötümsüz çift dudak ünsüzü.

[r] : Akıcı, titrek, diş eti ünsüzü.

[s]: Sızıcı, ötümsüz, diş arası ünsüzü.

[ş]: Sızıcı, ötümsüz, diş eti ünsüzü.

[t]: Patlayıcı, ötümsüz diş-damak ünsüzü.

[u]: Art, dar, yuvarlak ünlü.

[ù]: /u/ ile /ı/ arası art, yarı yuvarlak ünlü.

[ü]: Ön, dar, yuvarlak ünlü.

[v]: Akıcı, yarı ünlü, diş-dudak ünsüzü.

[y]: Akıcı, yarı ünlü, diş-damak ünsüzü.

[z]: Sızıcı, ötümlü, diş arası ünsüzü.

İŞARET LİSTESİ

/ : Yükselen ses.

\ : Alçalan ses.

~ : Değişim işareti.

< : Değişimin yönünü belirten işaret.

^ : Ünlü üzerinde inceltme işareti.

¯ : Ünlü üzerinde uzunluk işareti.

‿ : İki biçim birimi altında ulama işareti.

Ø : Biçimce yokluk.

KISALTMALAR

Al.	: Almanca
Ar.	: Arapça
bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Far.	: Farsça
İt.	: İtalyanca
Ka	: Kızılcahamam Ağzı
Mac.	: Macarca
Mo.	: Moğolca
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
ÖTT	: Ölçünlü Türkiye Türkçesi
yay.	: Yayınları
Yun.	: Yunanca

ÖNSÖZ

Tarihi süreçler içerisinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi, Frig, Lidya, Roma, Bizans ve son olarak da Türklerin yurdu olmuştur. Selçuklularla birlikte Anadolu'ya gelen Türkler başta bölgede yaşayan Hristiyan unsurlarla birlikte yaşamış daha sonra bölgenin tek hâkimi olmuştur. İlerleyen süreçte 1402'de Timur ile Bayezid arasında yaşanan Ankara Savaşı'nda Kızılcahamam bölgesine Balkanlar ve Rumeli'den de pek çok Türk boyu savaş sırasında bölgeye yerleştirilmiştir. Bölgeye yerleşen Türkler varlığı, bölgede Türkçenin de yazılı ve sözlü olarak yayılması anlamına gelmektedir. Bu sebeple bölgede konuşulan Türkçenin tüm detaylarıyla açığa çıkarılması Türkçenin söz varlığını ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Çalışmamıza konu olan Kızılcahamam'ın Akdoğan, Güvem, Bulak, Berçinyayalar, Gümele, Bağlıca, köyleri de bu amaca hizmet etmesi açısından özenle seçilmiştir. Bu bölgeler, gerek birbirine uzak olacak şekilde gerekse daha önce araştırma yapılmamasından dolayı özenle seçilmiştir.

Kızılcahamam Anadolu'nun büyük bir bölümü ile tarih boyunca hayli medeniyete başkentlik yapmış İstanbul arasında bir geçiş güzergâhıdır. Bu sebepten dolayı pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Selçuklularla birlikte Anadolu'ya gelen Oğuz boyları bu bölgenin Türkleşmesini sağlamıştır. Bölgede daha önce bulanan Rum ahalisi, bölgeye Osmanlı Dönemi'nde gelen Gürcü ve Çerkez halkları ve Türkler bölgenin diline ve kültürüne çeşitli katkılar sağlanmıştır. Bu zengin dil ve kültür ögelerini dil bilgisi alanına kazandırmak biçim için motivasyon kaynağı olmuştur.

Kızılcahamam ilçesinin Akdoğan, Güvem, Bulak, Berçinyayalar, Gümele, Bağlıca, köylerinde yapılan araştırmalar ve derlemeler neticesinde ortaya çıkan bu ağız

çalışması *İnceleme - Metin ve Sözlük* bölümlerinden oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde yapılan araştırmada kullanılan yöntemler, tezin yapılma amacı ve tezin kapsamı ile ilgili bilgi verilmiş, tezin birinci bölümünde saha çalışması yapılan bölgelerin tarihî, coğrafî ve beşerî özellikleri ile dil yapısı hakkında bilgiler aktarılmıştır. Tezin ikinci bölümünde ise kaynak kişilerden derlenen veriler üzerinden ses ve şekil bilgisi özellikleri iki bölümde değerlendirilmiştir. Tezin üçüncü kısmı ise kaynak kişilerden derlenen metinler ve sözlük bölümlerinden oluşmaktadır. Metin bölümünde yer alan ifadeler kaynak kişilerden elde edilen ses kayıtları aracılığıyla hiç değiştirilmeden yazıya aktarılmış, sözlük bölümünde ise bu ifadelerin standart yazı dilindeki karşılıkları verilmiştir.

Çalışmanın amacı Oğuz bölgesi olan Kızılcahamam ve köylerinin ağız özelliklerini ortaya koymak ve bilim dünyasına sunmaktır. Bu sebepten yapılan çalışmada titizlikle derlemeler sağlanmış ve amacımıza hizmet edecek en uygun bölgeler özenle seçilmiştir.

Tezin en önemli unsuru olan *Metinler* bölümünün oluşmasında kaynak kişilere ulaşmamı sağlayan ve kaynak kişilerden bilgi edinmede yol gösterici olan annem *Kadriye Ünbulduk*'a minnetlerimi sunuyorum.

Çalışmamın her aşamasında değerli bilgisinden, tecrübesinden ve kıymetli görüşlerinden faydalandığım saygıdeğer danışman hocam *Doç. Dr. Dilek Erenoğlu Ataizi*'ne saygılarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

Samet ÜNBULDUK

Eskişehir – 2023

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Bir Oğuz yerleşim yurdu olan Anadolu, 24 boyun izlerini yerleşim yerleri adlarıyla yansıtmaktadır. Frig, Lidya, Pers, Galat, Roma, Bizans medeniyetlerinin hakimiyetinden Malazgirt Meydan Muharebesi ile Selçuklu Devleti, daha sonra da 1356 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Kızılcahamam, dil özellikleri bakımından bir Oğuz bakiyesidir. Anadolu coğrafyası eskiden bugüne bir göç coğrafyasıdır. Günümüzde özellikle politik sebeplerle hızla artan göçün mutlaka dil ve kültür yapısına etkileri olacaktır. Oğuz Türkçesinden bir kesit olan Kızılcahamam ağzının söz varlığı ile ses ve şekil özelliklerinin ortaya çıkarılması, bu bölgenin dili ve kültür bakımından tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma ile Kızılcahamam söz varlığı ile ses ve şekil bilgisi tespit edilerek bu alandaki çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Sözcükler yaşanılan dönemin canlı kanıtlarıdır. Toplumun kültür değerleri sözcükler aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılır. Kültür değişmesi ile sözcükler de zamanla değişime uğrar. Bir coğrafya, halkının dil yapısını yansıtan kültür ögelerinin hangi değişime hangi sebeple, hangi zamanda oluştuğunu dilinde gösterir. Özellikle ağız araştırmaları bir coğrafya kesitinin antropoloji, arkeoloji, tarih, sosyoloji, psikoloji ve felsefe temellerine dayalı olarak dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır.

Kızılcahamam, tarih geçmişi ve sosyal yapısı temelinde dil incelemesi yapılması bakımından önem taşımaktadır.

Kapsam

Bu çalışmamızda Kızılcahamam'ın Akdoğan, Bağlıca, Berçinyayalar, Bulak, Gümele, Güvem, İğmir köyleri ağızları saha araştırması yöntemiyle araştırılmış ve inceleme sonuçları örnekleriyle gösterilmiştir. Her bir köyden bir metin olmak üzere toplamda 7 metin üzerinden çalışma tamamlanmıştır.

Problemi

Kızılcahamam bölgesinde konuşulan Türkçenin ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından ölçünlü Türkçeden farklılıkları ve benzer yönlerinin incelenmesi.

Yöntemi

Ağız araştırmaların da kullanılan en önemli yöntem ilk olarak derleme sahasının belirlenmesidir. Derleme sahasında kaynak kişilerin bölgenin ağzını tam olarak yansıtması, yapılan çalışmanın doğrulu açısından önemlidir.

Çalışmaya başlamadan önce derleme sahasını belirlediğimiz bölgeler Kızılcahamam'ın birbirine yakın olmayan köyleri olmuştur. Bunun sebebi yakın köylerin genellikle çeşitli etkileşimler ile birbirinin konuşmasını etkilemesidir.

Saha araştırması sırasında ses kayıt cihazları ile kayıt alınmıştır. Ses kayıtları sırasında söylenen sözcüğün zor anlaşıldığı durumlarda not tutma yöntemi de kullanılmıştır. Ses kayıtları, transkripsiyon alfabesine aktarılarak yazılı metne dönüştürülmüştür.

Araştırma Alanının Önceden Belirlenmesi

Ağız çalışmalarında ilk olarak araştırma alanlarının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede araştırma sahasına gitmeden önce bölge ve bölge halkı hakkında ön çalışmalar yapılmıştır. Kızılcahamam ilçesi ve bu ilçeye bağlı çeşitli köyler hakkında tarihi ve sosyal araştırmalar yapılmış, bölgede yaşayan halk hakkında bilgiler edinilmiştir. Ankara ve Kızılcahamam ile ilgili olarak yapılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezleri ile bilimsel yayınlar araştırılmıştır. Mümkün olduğunca birbirine yakın olmayan köyler seçilmeye çalışılmış, daha önce bu bölgede veya Ankara genelinde yapılmış araştırmalarda bulunmayan köyler özellikle tespit edilmiş ve bu köylerdeki kaynak kişilerle iletişime geçilmeye çalışılmıştır.

Kaynak Kişilerin Belirlenmesi

Kaynak kişiler, elde edilecek özelliklerin tam anlamıyla çalışmamıza hizmet etmesi açısından özenle seçilmiştir. Kaynak şahısların özellikle okuryazarlık seviyesi düşük olan ve yaşadığı bölgeden sadece askerlik için ayrılmış, medya ortamında daha az bulunmuş dil özelliklerini korumuş yaşlı kişiler olması hususunda dikkatle

araştırma yapılmış ve bu kaynak kişileri belirlerken muhtar, cami imamı gibi köyde yaşayan ve köy insanını iyi tanıyan kişilerden yardım alınmıştır.

Derleme sırasında bölgede yaşayan kişilerin çoğunlukla göç etmesinden kaynaklı kaynak kişilerin azlığı çalışmayı güçleştirmiş; köy şartları, geçim sıkıntısı beslenme yetersizliği ve sosyo-ekonomik şartlar bölge insanının yaşama erken veda etmesinden kaynaklı sebepler kaynak kişilerin az olmasına neden olmuştur. Bu tip olumsuzluklara rağmen 65 yaş üstü kişiler ile derlemeler yapılmış ve bu kişilere ağız özelliklerini yansıtacak sorular sorulmuştur.

Derleme

Derleme yapılırken en önemli noktalar kaynak kişilerin belirlenmesi ve bu kişilere sorulan sorulardır. Kaynak kişiler belirlenirken bölgeyi iyi bilen muhtar, imam, öğretmen gibi yerleşimcilerden bilgiler alınmış ve doğru kaynaklar tespit edilmiştir.

Kaynak kişilerden öncelikle rızası alınmış, bilgileri dahilinde ses kayıt cihazları ile kayıt alınmıştır. Kayıt altına alınan seslerin kişisel ve özel olduğu için çalışmamız dışında başka bir yerde kullanılmayacağı bilgisi verilmiştir. İzinleri dışında sorular sorulmamış ve fotoğraf, video kaydı alınmamıştır. Gerekli açıklamalar yapılıp çalışmamız hakkında bilgi verildikten sonra kişilerin rahatça konuşması için ortam sağlanmıştır.

Sahaya inmeden önce kaynak kişilere yöneltilecek sorular hazırlanmış ve bu çerçevede sorular yöneltilmiştir. Her ne kadar hazır sorular üzerinden konuşulsa da konular bazen farklı yönlere ilerlemiştir. Bu tip durumlarda da kaynak kişilere müdahale edilmemiş, konuşmaları kesilmemiştir.

Yapılan bu çalışmayla birlikte bölgenin ağız özellikleri dışında tarihi, kültürel, geleneksel özellikleri ve yaşam biçimlerine dair malzemeler toplanmıştır.

Derlenen Metinlerin Yazıya Aktarılması

Derleme sırasında elde edilen metinler Times New Roman ve Times Turkish Transcription fontları ile çeviri yazıya aktarılmıştır. Aktarılan metinlerde konuşmacının söylediği hiçbir şey değiştirilmemiş ve olduğu gibi yazıya geçirilmiştir.

Yazılı metinler oluşturulurken önceden hazırlanmış ve kaynak kişiye yöneltilmiş soruların cevapları detaylı bir şekilde dinlenerek çeviri yazı işaretleri ile yazıya aktarılmıştır. Metinler oluşturulurken her bir satıra numaralandırılma yapılmış ve inceleme bölümünde ele alınan örneklerin metinler içindeki yerleri belirtilmiştir.

Seslerin yazıya aktarılmasında Türkçe yazım kurallarına uyulmuştur. Noktalama işaretlerinin yanı sıra özel isimler ve cümle başlarındaki büyük harflerin kullanımı sağlanmıştır.

İnceleme

Çeviri yazı metninden hareketle eş zamanlı inceleme yöntemi yoluyla ses ölçünlü Türkçede bulunmayan ses listesi oluşturularak ünlü ve ünsüz sesler ile sözcüklerdeki ses olayları incelenmiştir.

Sahada derlenen kayıtlarda var olan isim ve fiiller üzerinde durulmuştur. Metinlerden hareketle ses bilgisi ve şekil bilgisi özellikleri ortaya konulmuştur. Ses bilgisi bölümünde seslerin ölçünlü Türkiye Türkçesinde karşılıkları olan seslerle karşılaştırılması yapılmış ve özellikleri verilmiştir. Şekil bilgisi bölümünde bütün yapım ekleri ve çekim ekleri incelenmiştir. Derleme sırasında bazı eklerin özelliklerine rastlanmasa da bölge ağzının özelliklerine dayanılarak bazı tahminlerde bulunulmuştur. Yeterli sayıda örnekler toplanmaya dikkat edilmiştir.

Sözlük

Bu bölümde ses ve şekil özellikleri bakımından ÖTT'den farklılık gösteren sözcükler belirtilmiştir.

Sözlükteki kelimeler derlemede kaydı sırasında kaynak kişilerin kullandığı kelimeler olup metinler içerisinde gösterilmiştir. Metinlerden alınan bu kelimeler kökeni bakımından, standart Türkiye Türkçesindeki karşılıkları bakımından ve cümle içerisindeki görevi bakımından incelenmiştir.

Sözlük incelemesi sırasında Türk Dil Kurumuna ait "*Türkçe Sözlük*" ve "*Derleme sözlüğü*" temel alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Araştırma Alanının Özellikleri

1.1.1. Kızılcahamam Tarihî, Beşerî ve Coğrafî Özellikleri

1.1.1.1. Kızılcahamam Adı

Kızılcahamam ismi bölgede bulunan yeraltı yapısının meydana getirdiği kaynakların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bölgenin kırıklı yapısı nedeniyle yer üstüne çıkan sıcak mineralli su kaynağı toprak yapısını ve rengini değiştirmiştir. Bu sıcak su ilçenin merkezi denilecek bir konumda yeryüzüne çıkar ve çıktığı bölgede bulunan toprak yapısını kırmızı hale getirir. Bu kırmızılık içinde çıkan sıcak su içindeki minerallerden dolayı şifalı olarak adlandırılır. Bundan dolayı ilçe merkezinde pek çok halka açık hamam bulunur.

Yer altıdan çıkan bu "kızıl" suyun verdiği renkten dolayı ve bu suyun hamamlarda kullanılması bölgeye de adını verir. "Kızılcahamam" adı kaynaklarda Cumhuriyet'in ilanından sonra verilmiş daha öncesinde ise bölgeye "Yabanabad" denilmiştir.

Yabanabad, bugün Kızılcahamam ve Çamlıdere ilçelerinin büyük bir kısmı ile Ayaş ve Güdül ilçelerinin birkaç köyünü de içine alan bölgenin, Osmanlı dönemindeki ismidir. Bölge, Ali Cevad Bey'in 1908 baskılı "Memâlik-î Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lûgati"[1] isimli eserinde ve Şemseddin Sami Bey'in Kâmûsü'l-A'lâm[2] adlı eserinde Yabanâbâd olarak geçer.

Osmanlı Dönemi'nde kayda geçirilen Ankara salnamelerinde de Çubuk, Çankırı, Ayaş ve Bolu arasında kalan bu bölge yine Yabanâbâd adıyla kayda geçirildiği görülmektedir. Bazı kaynak ve belgelerde Yabanova ve Yabanâbâd olarak görülen bölgenin isimlerinin asıl kaynağı hakkında kesin bir veri bulunmamaktadır.

[1] Ali Cevad Bey, *Memâlik-î Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lûgati*, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2754, 15.04.2023.
[2] Şemseddin Sami, *Kâmûsü'l-A'lâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996 c.3 s. 846.

Ancak Ahmet Nezihi Turan'a[3] göre Yabanova ismi Selçukluların Anadolu'ya gelmesinden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.

"Mamureden ve şenlikten uzak yerler" anlamına gelen "Yabanova" kelimesinin, başlangıçta engebeli ve ormanlık araziye kurulmuş bu yere isim olması boşuna değildir. Fakat 1523'ten itibaren, belgelerde bölgedeki vakıfların iş ve işleyişinden bahsederken genellikle "Yabanabad" ismiyle anılır ki bu, beldenin artık tamamıyla imar edildiğini ve şenlendirildiğini ilan etmek ister gibidir[4]. Bu belgelerde zikredilen vakıflar, görevleri gereği çevrelerini imar ve ihya ederek yaban, ıssız ve boş olan bu yerleri mamur ve şen (âbad) hâle getirmişler ve bölgenin Yabanova olan ismi bundan böyle Yabanabad olarak anılmaya başlanmıştır.

Yabanabad kelimesini anlam bakımından incelenirse yaban "insan yaşamayan ıssız yer, böyle yerde yaşayan halk", abad "bayındır, mamur, şen ve rahat" anlamlarını yansıtmaktadır.

İlçe merkezinin Pazar'dan taşınmasından sonra ise Kızılcahamam adını alan ilçe, daha sonra Kızılcaviran, Soğuksu, Kızılca ve Kızılcahamam adlarını almıştır.

1.1.1.2. "Çıtak" Adı Hakkında

"Çıtak" sözcüğü bölgede yaşayan halka verilen isimdir. Halk Arasında ve literatürde çeşitli manalara gelen bu sözü şöyle açıklayabiliriz:

Sözlükteki karşılıkları: 1. Dağlı, dağlarda yaşayan köylü. 2. Yabancı, göçmen. 3. Kavgacı, inatçı, huysuz. 4. İyi giyinmiş, yakışıklı delikanlı.[5]

Bunun dışında bölgede yaşayan insanların verdiği bilgi doğrultusunda Balkanlarda yaşayan Müslüman Türklere verilen ad olarak da geçer.

---

[3] Ahmet Nezih Turan, *Yabanabad Tarihini Ararken*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 1999, s.49.
[4] İbrahim Yurtoğlu, *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.187.
[5] *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.781.

XVII. yüzyılda Bulgaristan seyahati sırasında Kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan halktan Uz bölgesi insanları diye bahseder. Silistre'de orta boylu, şen ve sağlam yapılı insanlardan müteşekkil Çıtak isminde bir toplumun yaşadığını belirtir. Tatar, Ulah ve Bulgar toplulukların bir araya gelerek oluşturduğundan bahsettiği Çıtak halkının güçlü ve sağlam yapıda olduklarına değinir. Ayrıca Dobruca kasabasında da "Dobruca Çıtakları" olarak anılan büyük bir Çıtak kolu vardır.

Yine Osmanlı döneminde Balkanlar ve Rumeli'de yaşayan Müslüman Türkler aynı bölgede yaşayan Hristiyan halktan ayrı görünmek için evlerinin bahçelerinde bulunan çitleri beyaza boyamasıdır. Bu durum oradaki halkın "çiti ak" olarak adlandırılmasına neden olur. Daha sonra oradaki Türklerin Osmanlının toprak kaybı sonrası Anadolu'ya özellikle de Ankara ve çevresine yerleşmesidir. Bu nedenden dolayı Kızılcahamam'daki halka da Çıtak denildiği öne sürülür.

Bölgede yapılan saha araştırması sırasında kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre, Ankara Savaşı sırasında Yıldırım Beyazıt'ın ordusuyla birlikte bu Balkanlar ve Rumeli'de yaşayan Müslüman Türk Çıtaklar Anadolu'nun iç kesimlerine getirilmiştir. Ankara Savaşı sırasında Kızılcahamam ve çevresine gelen Çıtaklar bu bölgelerde kalmış ve günümüzde de yine bu bölgelerde yaşamaya devam etmektedir.

Çıtakların Timur ile beraber Anadolu'ya geldiklerini ve Ankara Savaşı'ndan sonra çevreye yayıldıklarını anlatan görüşler varsa da Timur'u anlatan eserlerde böyle bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak, Çıtakların Yıldırım Bayezid'in ordusunda Rumeli kuvvetleri içinde yer aldıkları ve savaştan sonra dönmeyip bölgede kalmış olabileceği fikri daha makul görülmektedir. Halk arasında yaygın olan, uzun savaş yıllarındaki bezginlikten dolayı asker kaçaklarının beyaz elbise (ak çit) giymiş bir hâlde dolaştıkları ve halkın bunlara Çıtaklar ismini vermiş olması görüşü gerçek dışıdır. Çünkü takdir edilmelidir ki hiçbir asker kaçağı kendisini belli edecek beyaz bir elbise giymez. Fakat bildiğimiz bir şey var ki Oğuz Türkleri devamlı beyaz elbise giymişler; beyaz rengi uğurlu, siyah rengi de uğursuz saymışlardır.[6]

[6] İbrahim Yurtoğlu, *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.188.

Bunun yanı sıra Milli Mücadele Dönemi'nde beyaz giyinen bir grup er olduğu ve bu erlerin Kızılcahamam'dan geldiği bölge halkı tarafından anlatılmaktadır. Saha araştırmamız sırasında bölge insanından edinilen bilgiye göre; Mustafa Kemal beyaz çit giyinen bu insanların kim olduğunu sorduğu ve onların Çıtak olduğu söylendiği bilgisine ulaştık. Ayrıca bölgede bulunan Berçin Çatak köyünün ve Çatak dağlarının adının da Çıtak sözcüğüne kaynak sayılabileceği göz ardı edilmemelidir.

1.1.1.3. Kızılcahamam Coğrafî Yapısı

İlçenin kuzeyde Çankırı ilinin Çerkeş ve Bolu ilinin Gerede ilçesi, güneyde Kazan, Ayaş ve Güdül, doğuda Çubuk ve Çankırı'nın Orta ilçesi, batıda ise Çamlıdere ile komşu olduğu görülür.[7]

Ankara'yı kuzeye bağlayan ve çok eskiden beri kullanıldığı tarihî kaynaklarca belirtilen kara yolunun Kargasekmez Mevkii'nde durup kuzeye baktığımızda, alabildiğine dağlık, ormanlık ve akarsularla zengin bir bölge ile vadi tabanında kuzey-güney istikametinde kendi hâlinde kıvrılarak akan Kirmir Çayı'nı görürüz. İç Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nin sınır noktası olan Kargasekmez'den, güneye dönüp baktığımızda ise kuzeye oranla başlayan kısmi düzlük, daha az ağaçlı, yer yer meşeliklerin bulunduğu susuz bir kesim görürüz.[8]

Karadeniz ve kısmen İç Anadolu Bölgesi bitki örtüsü özelliklerin gösteren ilçede; Kavaklı Dağı'ndan Işık Dağı'na, Yıldırım Dağları'ndan Aluç Dağı'na, ilçe merkezi ve Soğuksu Millî Parkı da dâhil olmak üzere geniş ve zengin bir ormanlık alan mevcuttur. Sadece Kargasekmez'in güney kısımlarında, bozkırımsı boş alanlar, Kirmir Çayı vadisi başta olmak üzere akarsu kenarlarında küçük çapta bahçe ve bağlar, Yıldırım ve Güvem yaylalarında ise dar alanlarda çayırlıklar göze çarpar.[9]

[7] İbrahim Yurtoğlu, *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006 s.6.
[8] Yurtoğlu, a.g.e, s.5.
[9] Yurtoğlu, a.g.e, s.6.

Kızılcahamam ilçesi doğudan Çubuk, batıdan Çamlıdere ve Güdül, kuzeyden Çankırı'nın Çerkeş ve Bolu'nun Gerede ilçesi ile güneyden Ayaş ve Kazan ilçeleriyle çevrilidir.[10]

Kızılcahamam'ın kurulmuş olduğu, batıdaki Aluç Dağı ile kuzeydeki Beykaya Dağı'nın teşkil ettiği dar ve düz vadi, kuzey-güney yönünde uzanan Kirmir Çayı vadisinin batı kolunu oluşturmakta ve doğudan batıya doğru yükselmektedir. Ankara-İstanbul yolu üzerinde bulunan Kızılcahamam volkanik karakterli bir alanda geniş ormanlıklarla kaplıdır. Kızılcahamam ilçesinin tamamı dağlarla çevrilidir. Bunlar; batıda Aluç, kuzeyde Beykaya, doğuda Yıldırım (Harami tepesi 2035 m), Kavaklı (1838 m), kuzeyde Işık (2005 m) dağlarıdır. Kızılcahamam ilçesinde tarıma elverişli ovalar yoktur. Arazi, engebeli ve kıraçtır. Ancak küçük derelerin kenarlarında bulunan yerler sulanabilir niteliktedir. Kızılcahamam'ın en elverişli toprakları, çok dar olan Kirmir Çayı Vadisi boyunca uzanmakta olup buralarda genellikle pirinç yetiştirilir.

Kızılcahamam ilçesi yer altı suları bakımından zengindir. Özellikle şifalı kaplıcaları meşhurdur. Kızılcahamam ilçesinde karasal iklim hüküm sürmesine karşın yapılan barajlar ve Karadeniz'e yakınlığından dolayı Batı Karadeniz iklimi özellikleri de görülmektedir. Yağmurlar, ilkbaharda yoğun olmakla beraber, ormanlık alanın fazla olmasından dolayı yıl itibarıyla yağışlı günler daha fazladır. İlçenin ortalama sıcaklığı +11 C 'dir. En yüksek sıcaklık ağustos ayında 34 C, en düşük sıcaklık şubat ayında -20 C olarak tespit edilmiştir.[11]

İlçede 514 km uzunluğunda Kirmir Nehri ile bu nehir ile beraber Sakarya Irmağına dökülen İğmir, Şayi, Çeştepe ve Bağlıca nehirleri olup bunlar tarım arazisini sulamaktadır. Kurumcu köyü civarında 500 m ve Karaçam köyü civarında 300 m uzunluğunda iki sülük gölü ile Elma köyü civarında 150 m uzunluğunda bir kamış gölü vardır. İlçede maden suyu vardır. Bu maden sularının terkibinde kükürt, şap, çelik madenleri bulunmaktadır. Bu maden sularının ikisi Kızılca'da, biri de Seyhamamı'ndadır. Bu kaplıcalar, iç ve dış hastalıklara çok şifalıdır. Yaz mevsiminde Ankara ve civar illerden pek çok ahali buraya gelmektedir. Kızılca Kaplıcaları yanında

[10] İbrahim Yurtoğlu, *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006 s. 7.
[11] Yurtoğlu, a.g.e. s.7.

Vişi Suyu denilen bir su vardır. Bu suyun sindirim ve kan hastalıklarını tedavi eden bir özelliği vardır. Başlıca dağları; İzmit Dağları'na bitişik Sorgun, Çankırı Dağları'na bitişik Kavak Dağı, Bolu Dağları'na bitişik Işık Dağı'dır. Bu dağlardan yakacak ve kereste temin edilmektedir.[12]

1.1.1.4. Kızılcahamam Tarihi

Mahkemeağacın mağara kiliseleri, Hristiyanlığın ilk yayılmaya başladığı yıllarda bu köyde iskânın mevcut olduğunu anlatıyor gibidir. Bilindiği gibi ilk Hristiyanlar, Romalıların korkusundan ibadetlerini gizli yapıyorlardı ve Anadolu'nun birçok kuytu yerindeki gizli ibadet yerleri gibi, bu köydeki mağaralar da gizlice ibadet etmek için yapılmış olabilir. Bu mağaraların iç yapısı da işlemeye gayet uygun topraktan meydana gelmiştir.[13]

MS 515-516 yıllarında Sabar (Subar, Savar) Türkleri Anadolu'ya girerek Kayseri, Konya ve Ankara civarlarına akınlar yaparak pek çok ganimet alırlar.[14]

Bu seferler sırasında bölge coğrafyasını tanımışlar ve kendilerinden sonra yapılacak olan seferler için referans oluşturmuşlardır. Yapılan bu akınlar sadece ganimet elde etmek amacıyla olduğu için bölgede barınmamışlardır. Bölge içerisinde yaşayan Rum unsurlar ms 600'lü yıllardan sonra pek çok akına şahit olacaktır. Özellikle Arap coğrafyalarından 600-759 yılları arasında Anadolu'nun batısını ele geçirmek üzere pek çok akın yapılmıştır.

Arap devletleri İstanbul'u almak için Anadolu'ya sayısız seferler düzenler. Bu amacın gerçekleşmesi için, önemli bir geçit üzerinde bulunan Ankara ve Yabanâbâd'dan geçmek gerektiğinden bölge Malazgirt Zaferi'ne kadar Bizans ve Araplar arasında sürekli el değiştirir. Ankara, bu dönemde Müslüman Araplar tarafından Engürü diye anılır. Halkın Ankrya sözünü, Farsça üzüm demek olan "Engürü"ye benzetmesi sonucu bu ismi verdiği anlaşılmaktadır.[15]

---

[12] Muzaffer Eker, *Yabanâbad 2000*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 49.
[13] *Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Kemal Güran, Eyüp Sanay, Seyfettin Erşahin, Esyav, Ankara, 1996, s. 33.
[14] Muzaffer Eker, *Yabanâbad 2000*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 2001, s.11.
[15] Eker, a.g.e. s.11.

Bölgede Türklerin hâkimiyeti öncesi Hristiyan varlığı görülmektedir. Yabanabad kazasının İçlerine doğru yerleşen Hristiyan unsurlar bölgede kilise ve diğer tarihi özellikleriyle kalıntılarını bırakmıştır. Kızılcahamam'ın Mahkemeağcin köyünde bulunan Hristiyan kilisesi buna en önemli kanıttır. Daha sonra bölgeye doğudan gelen özellikle Orta Asya'dan gelen Türkler yerleştirilmiştir.

Doğudan gelen Türk göçmenler, ileriye, Bizans sınırı üzerindeki vilâyetlere iskân edilmişlerdi. Bunlar ön sahiplik vazifesi gördükleri için, bütün enerji kudretleri ile bu topraklara yerleşmişler, saf Türk kültürünü temsil etmişler ve Batı Anadolu Türk beyliklerinin nüvesi olmuşlardır.[16]

1050 sonrası bölgeye Türkler yerleştirilmiş bölgenin demografik yapısı Türkler aleyhine değişmiştir. Bu durumu izleyen süreçte Selçukluların bölgede uyguladığı iskân politikası Yabanabad bölgesinde Türk nufüsunun artmasına sebep olmuştur. Bunların en önemlileri Oğuz aşiretleri olmuştur.

Oğuz aşiretleri uygun yerleşim yerlerinde iskân edildikten sonra buralara genellikle kendi soyları ile ilgili isimler vermeye başladılar. Çevredeki köylerden Kınık, İğmir, Iğdır; biraz daha ileride Kızık, Çamlıdere'de Peçenek, Bayındır; Çubuk'ta Çavundur, Ayaş'ta Bayat gibi köyler Oğuz boyu isimlerini taşımaktadır. Bunun yanında köyün kurucusu olduğu bilinen Dervişlerin isimlerini alan, Taşlı Şeyhler, Ali Dede Şeyhler, Yuva Şeyh, Otacı Şeyh köylerini sayabiliriz. Ayrıca içindeki türbeden veya Alperenlik yazınından isim alan Erenköy, Tekke gibi köyler de vardır.[17]

Fuat Köprülü'ye göre 12. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya Orta Asya'dan gelen Türkler iç ve Batı Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Bu yerleşimlerde tarım ve ormancılık ile uğraşan halk bölgede bulunan gayrimüslüm halkın de Türkleşmesine katkı sağlamıştır. Yabanabad bölgesi de bu ilk yerleşimlerden biridir. Yabanabad'da ilk meskenleşme büyük çapta çiftlikler şeklinde olup az sayıda da mezra bulunmaktadır. Anadolu'daki iskân şekilleri içinde en eski ve köklü ünitelerden biri

[16] Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2022, s.67.
[17] Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 1979, Cilt 1, s.430-432.

olan çiftlikler, çok defa bir veya birkaç ailenin geçimini ve yerleşimini sağlayan, genişçe bir toprak parçası üzerinde kurulmuş küçük bir yerleşim alanı ve iskân tipidir. Yabanabad'daki çiftlikler muhtemelen, bugün köylülerin verana (viran) dedikleri, eski Bizans veya daha eski iskân yerlerinin uzantısıdır. Bunların bir kısmı babadan oğla intikal ederken bir kısmı da daha sonra vakfa dönüştürülmüştür.[18]

"Yabanabad"ın adını ilk ne zaman aldığı bilinmemekle beraber, I. Murad devrinde bölgede bulunan Yeğen Bey vakfiyesinde bu coğrafyaya "Yabanova" denildiği görülmektedir. 1420'li tarihlerde tutulan bu kaynaklarda günümüzde Nallıhan, Güdül, Çubuk ve Kızılcahamam olarak geçen bu bölgelere "Yabanova" denilmiştir.

Yabanabad'da iskânın temeli olarak oluşturulan vakıf ve tımar çiftliklerinin etrafına kurulan Türk köyleri, isimlerinin bir kısmını beylerin isimlerinden, bir kısmını aşiret, boy veya cemaat isimlerinden, bir kısmını çevrede icra edilen sanattan ve çevrenin ekonomik özelliklerinden, bir kısmını çevrede yaşamış evliya veya türbe isimlerinden, bir kısmını çevrenin arazi şekillerinden almış, bir kısmı Rum ismi ile kalırken bir kısmı da renklerle tasvir edilmiştir.[19]

1648'de Ankara'ya gelen Evliya Çelebi, Yabanovası'nda on gün kalmış. Seyahatnamesinde buranın; Engürü Sancağı'na bağlı bir Subaşılık olduğunu, tiftik keçisi ve sof (bir çeşit sertçe, ince yünlü kumaş) ticaretinin önemli geçim kaynağı olduğunu, halkın çoğunun kara ve deniz tüccarı olduğunu, yabancı ülkelerle bile sof ticareti yapıldığını, halkın çalışkan, namuslu olduğunu, tabiatının, hava ve suyunun da temiz ve güzel olduğunu övgüyle anlatır.[20]

İlçe merkezi Demirciören'de iken II. Mahmud dönemine ait 1831 tarihli bir belgede, padişah emri ile Yabanâbâd'dan 70 demirci ustasının, top arabalarının kundaklarının yapımında çalıştırılmak üzere İstanbul'a sevk edilmesi istenmiştir. İstanbul'a gönderilen bu demircilerin, yakın zamana kadar köyde yaşadığı bilinen Rumlar olabileceği belirtiliyorsa da 1463 sayımında ve ondan sonraki sayımlarda

[18] Ahmet Nezih Turan, *Yabanabad Tarihini Ararken*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 1999, s.47.
[19] Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara Maddesi, Cilt 4. s.411.
[20] Ahmet Yılmaz, *19. yy. İlk Yarısında Yabanabad Kazası Sosyal İktisadi Durumu*, Sirem Yayınları, Ankara, 1998, s.6.

gayrimüslim tebaanın olmayışı bu görüşü çürütüyor. Ancak bu aileler eğer etnik olarak Rum iseler sonradan Müslüman olmaları söz konusu olabilir.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Anadolu'ya Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan önemli miktarda göç olur. Rus ordularının önünden kaçan Türk ve akraba toplulukları, o dönemin zor şartlarına rağmen Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilir. Bunlardan 20 Çerkez ve 1 Boşnak aile, Çeltikçi bölgesindeki Alibey köyüne yerleşir. 93 Harbi de denen bu savaştan önce gelen Kazak Türk aileler de Gölköyü'ne yerleştirilmiştir.[21]

Çerkez, Boşnak ailelerin bu köylerde ilerleyen süreçlerde yaşamaya devm etmediği farklı bölgelere göç ettiği araştırma sırasında tespit edilmiştir. Özelikle Çerkez ailelerin birçoğu 93 Harbi sonrasında tekrar Kafkasya bölgesine göç etmeyi denemiş ve bazıları başarılı olmuştur. Başarılı olamayanlar ise Kayseri ve Tokat gibi bölgelere yerleşmiştir.

93 Harbi'ndeki göç esnasında bir başka Rumeli Türk ailesi olan Sarıbeyler, önce 26 aile ile gelip Balıkesir'e yerleşir. Bu soydan sadece bir aile, 1900'lerin başında, oradan gelerek Yabanâbâd'ın Otacı köyüne yerleşir. Oradan da Pazar köyüne gelerek burada hizmetkârlık yaparlar. Bunlar hâlen köyde bulunan Peksarı ailesidir.[22]

Eski ismi Gürcü olan Beşkonak köyü de bu köyde uzun yıllar öğretmen olarak çalışan Ahmet Uludağ'ın araştırma ve tespitlerine göre 93 Harbi sırasında Anadolu'ya göç eden Gürcülerin yerleştirildiği bir köydür.[23]

Araştırmamız sırasında bu köyün eski isminin Gürcü olduğu, sonradan Beşkonak olarak değiştirildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, köyde yaşayanlardan bu bilgiyi teyit etme şansımız olamamıştır. Köyde bulunan 6 hanede yaşayanlardan ancak 1 kişi ile görüşülebilmiş, bu konu hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

İlçe merkezinin Kızılcahamam'a taşınmasına rağmen Şorba'daki belediye teşkilatı, çalışmalarına bir süre daha devam eder. Kızılcahamam'da ise aynı yıl kanun

[21] Ahmet Nezih Turan, *Yabanabad Tarihini Ararken*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 1999, s.65.
[22] Muzaffer Eker, *Yabanâbad 2000*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 25.
[23] İbrahim Yurtoğlu, *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 95.

gereği belediye teşkilatı kurulur. Ziraat Bankası bu yılda, askerlik şubesi ve nüfus idaresi ise 1925 yılında Kızılcahamam'a nakledilir. Fakat o yıllarda yeterli mesken bulunmadığından devlet dairelerinin bir kısmı geçici olarak kurulan çadırlarda, bir kısmı da kiralık olarak tutulan birkaç evde çalışmalarını yürütür. İlçe merkezinin Kızılcahamam'a taşınması ile beraber, Ahiler ve Zımmiler köyleri mahalle yapılarak Kızılcahamam'a bağlanır. Sonraki sayımlarda nüfusun çoğunluğunu bu iki mahalle meydana getirecektir.[24]

İki parçaya ayrılan bu mahalleler; günümüzde nüfusun yoğun olarak yaşadığı, idari ve hizmet binalarının bulunduğu en gelişmiş bölgeleridir. Bilgisi verilen bu mahalleler ilçe merkezinde ve kütüphane, hastane, ilk ve orta dereceli okulların olduğu en gelişmiş bölgeleridir.

2022 sayım verilerine göre Kızılcahamam nüfusu 26.872 olup nüfusa dahil olan kadınların sayısı 13.126, erkeklerin sayısı ise 13.726 olmuştur.[25]

Günümüzden çok daha önce 1933 yılında ise Ahiler Mahallesinin ismi Kemalpaşa ve Zımmîler'in ismi de İsmetpaşa olarak değiştirilir. Halkın Üzemler olarak bildiği mahallenin ismi tarihteki kayıtlarda Zımmîler olarak geçmekte olduğu için biz de geçmiş olaylarla ilgili anlatımlarda hep bu ismi kullandık. Zımmî, bilindiği gibi Osmanlı Devri'nde gayrimüslim tebaaya verilen isimdir. O devirde bu mahallede oturduğunu kabul ettiğimiz gayrimüslimlerden dolayı buraya bu ismin verilmiş olması muhtemeldir. 1930 tarihli bir haritada da bu iki mahallenin ismi Zımmîler ve Ahiler olarak yazılmıştır. Zamanla da bu kelime halk ağzında değişikliğe uğrayarak Üzemler ismini almıştır. Cumhuriyet sonrası değişikliklerde, bazı vatandaşların kimliklerine doğum yeri olarak Zemiler yazılmasından köyün isminin önce bu şekilde değiştirildiği, daha sonra İsmetpaşa olarak kesinlik kazandığı anlaşılıyor. Ancak mahalle halkı, verilen bu ismi pek beğenmemiş olmalı ki değiştirmek için epey mücadele etmiş. Hatta 1979'da bir halk oylaması (referandum) yapılmış. Mahalle halkı, ismin değiştirilmesi yönünde oy kullandığı hâlde herhangi bir sonuç alınamamıştır.[26]

[24] Muzaffer Eker, *Yabanâbad 2000*, Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 27.
[25] Türkiye İstatistik Kurumu, 2022 Genel Nüfus Sayım Verileri.
[26] Muzaffer Eker, a.g.e. s. 37.

Kayıtlarda 1930 öncesi Yabanâbâd olarak görünen ilçenin ismi 1933 yılında bu iki mahalle ile beraber değiştirilerek "Kızılcahamam" hâline getirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ve Ankara'nın başkent olmasından sonra Kızılcahamam, başkente yakınlığı, Ankara-İstanbul kara yolu üzerinde bulunması, sahip olduğu kaplıcaları, doğal zenginlikleri ve çam ormanlarıyla adeta Ankara'nın incisi gibidir.

1.2. Dil Yapısı

1.2.1. Kızılcahamam Ağzı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kızılcahamam ağzı üzerine doğrudan yapılmış bir çalışma yoktur. Bölgenin detaylı bir şekilde incelendiği kaynakların yanı sıra daha kapsamlı araştırmalarda bölge ağzından faydalanılmış ancak detaylandırılmamıştır. Çeşitli çalışmalarda ve yüksek lisans, doktora tezlerinde Kızılcahamam ve bulunduğu bölgeye dair bazı değerlendirmeler mevcuttur.

Bunlardan ilki Leyla Karahan'ın *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserinde *Batı Grubu Ağızları* içerisinde IV. Grup'ta Kızılcahamam ve çevresindeki ağızları değerlendirirken ele aldığı çalışmadır. Karahan yaptığı çalışmada ayrıntılı olarak Kızılcahamam'ın ağzına değinmemiştir.[27]

Nurettin Demir'in *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi* adlı çalışmasında Kızılcahamam ilçesinde Semeler köyünden derlediği tek kaynak kişi üzerinden yapılan incelemeler yer almıştır. Eser Ankara'nın ağızlarının belgelenmesi açısından önemlidir.[28]

Hakan Akca'nın *Ankara İli Ağızları Sözlüğü* adlı doktora tezinde Kızılcahamam'ın 5 köyünde (Yukarı Çanlı, Berçinyayalar, Başören, Kızılcaköy, Çeltikçi) kaynak kişilerden derlediği sözcükler üzerinden Ankara'nın ağızlar sözlüğünü oluşturmuştur.[29]

Bunların dışında bölgenin turizmi, kültürü, jeolojik yapısı ve halk bilimi ile ilgili çeşitli yüksek lisans tezleri yazılmıştır. Ancak doğrudan Kızılcahamam ağzı ile

[27] Bkz. Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996.
[28] Nurettin Demir, *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, 137-138.
[29] Hakan Akca, *Ankara İli Ağızları Sözlüğü*. Doktora Tezi, Ankara, 2009 s. 568-576-579-581-583.

ilgili bir çalışma yapılmamış olup bu bakımdan bölgenin ağzıyla ilgili yapılacak çalışma yapacak kişiler açısından önemlidir.

1.2.2. Kızılcahamam İlçesi Ağzı

Ankara ili, Anadolu ağızlarının sınıflandırılmasında Batı grubunda yer almaktadır. Batı grubu da kendi içerisinde dokuz alt gruba ayrılır. Bütün bu grupları incelediğimizde Ankara'da üç ayrı ağız bölgesinin olduğu anlaşılır. Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi; Beypazarı, Çamlıdere, Güdül, Ayaş (Ankara), Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu), Çankırı (Ovacık, Eskipazar ve Kızılırmak hariç), Tosya (Kastamonu), Boyabat (Sinop), Çorum merkez, İskilip (dağ köyleri hariç), Bayat, Kargı, Çorum-Osmancık'ın da aralarında bulunduğu dördüncü gruba dâhil edilmiştir.

Dolayısıyla Ankara il sınırları içerisindeki Kızılcahamam, Beypazarı, Çamlıdere, Güdül ve Ayaş ilçeleri aynı grupta yer alır. Ankara'nın diğer bölgelerine baktığımızda Nallıhan birinci grupta; Ankara merkez, Haymana, Balâ, Şereflikoçhisar, Çubuk ve Kalecik sekizinci gurupta yer almaktadır.[30]

[30] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996, s.116.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Ünlüler

Tablo 1: Kızılcahamam Ağzında Kullanılan Ünlüler

	Ölçün Dışı Ünlüler		**IPA Karşılıkları**
ā	uzun a ünlüsü	**ɑ**:	uzun a
ä	a-e arası ünlü	**a**	açık, ön, düz (predorsal)
ē	uzun e ünlüsü	**ɛ**	uzun e
ė	e-i arası ünlü (kapalı e)	**e**	yarı kapalı, ön, düz
ǐ	ı-i arası ünlü (kısa i)	**ɨ**	Kapalı i
í	kısa ı ünlüsü	**ɯ**	çok kısa ı
ō	Uzun o ünlüsü	**ɔ**:	uzun o
ó	o-ö arası ünlü	**ɵ**	yarı açık, orta, yuvarlak
ȭ	yarı uzun ö ünlüsü	**ø**	yarı kapalı ö
ù	u-ü arası ünlü	**ɥ**	kapalı, orta, yuvarlak
ŭ	kısa ü ünlüsü	**ʉ̆**	kısa ü

Ünsüzler

Tablo 2: Kızılcahamam Ağzında Kullanılan Ünsüzler

	Ölçün Dışı Ünsüzler		**IPA Karşılıkları**
ġ	arka damak g sesi	**ġ**	Tonlu, arka damak, patlamalı
ḫ	arka damak sızıcı h sesi	**χ**	Tonsuz, küçük dil, sızıcı
ķ	arka damak k sesi	**k**	Tonsuz, arka damak, patlamalı
ñ	damak n sesi	**ŋ**	Tonlu, arka damak, genizsi
w	ön damak v sesi	**w**	Tonlu, ön damak, sızıcı
þ	b-p arası dudak sesi	**þ**	Patlayıcı, yarı ötümlü

2.1. Ses Bilgisi

2.1.1 Ünlüler

Ciğerlerden gelen havanın ses yolunda herhangi bir engele uğramadan çıkmasıyla olusan, sadece ses yolundaki daralma ve genişleme ile çesitlenen, dilin ve dudakların olusturduğu seslere *ünlü* denir.[31]

2.1.1.1 Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünlüler

Ünlülerin oluşumunda dil, damak, diş, dudak organları birbirleriyle temas halinde olur. Bu temas, ünlülerin kendine has özellikler taşımasını sağlar. Türkiye

[31] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 225.

Türkçesinde ünlüler; kalın – ince, geniş – dar ve düz - yuvarlak olarak tasnif edilir. Kalınlık ve incelik dilin durumuna göre belirlenirken, alt çenenin açık olma derecesine göre de geniş ve dar ünlüler belirlenir.

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

Ölçünlü Türkçede kullanılan sekiz ünlü vardır. Ancak bu ünlülerin ağızlarda ve konuşma dilinde çeşitli varyantları mevcuttur. İncelemesini yaptığımız Kızılcahamam bölgesinde ölçünlü Türkçenin sekiz ünlüsünün yanı sıra birtakım ses olaylarından dolayı ortaya çıkan ara ünlüler de görülmüştür. Elde edilen verilerden ortaya çıkan ve yazıya aktarılan ölçün dışı ünlüler şöyledir:

/ā/ / ä/ /ē/ /è/ /ɨ/ /ɨ̌/ /ō/ /ó/ /ȭ/ /ù/ /ŭ/

/a/ Ünlüsü Türkiye Türkçesinde ölçünlü olarak kullanılan düz, geniş, kalın bir ünlüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şunlar:

[A a]: Geniş, düz ve art ünlü.

Başta:

anam (20) “annem”

asġer (14) “asker”

Ortada:

davar (7) “davar”

saban (320) “saban”

Sonda:

soña (34) “sonra”

Angara (47) “Ankara”

[ā]: Düz, geniş, kalın bir ünlüdür. Normal boğumlanma süresinden daha uzun sürede boğumlanır:

[Ā ā]:

Başta:

āç (11)	“ağaç”
āşam (58)	“akşam”

Ortada:

yāmır (416)	“yağmur”
gāyma (231)	“kaime”
yaslıāç (176)	“yaslıağaç”
buzā (397)	“buzağı”

Sonda:

konā (50)	“konağı”
dā: (10)	“dağ”

[ä]: Düz, geniş, yarı kalın olan bir ünlüdür. /a/–/e/ arası bir sestir. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir:

[Ä ä]:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

fäsille (332)	“fasülye”
gätü- (186)	“getir-“
rähmet (472)	“rahmet

Sonda: Metinde örneği yoktur.

/e/ Ünlüsü

[E e]: Ön, geniş ve düz ünlü.

Başta:

emmi (86)	“amca
emme (92)	“ama”

Ortada:

Segiz (89)	“sekiz”
asġer (106)	“asker”

Sonda:

gine (160)	“yine”
dene (156)	“tane”

[ē]: Düz, geniş, ince bir ünlüdür. Normal boğumlanma süresinden daha uzun sürede boğumlanır:

[Ē ē]:

Başta:

ēy (139)	“seslenme”
ēççük (351)	“azıcık”

Ortada:

dērmen (162)	“değirmen”
dēl (164)	“değil”

Sonda: Metinde örneği yoktur.

[ė]: Türkçede “kapalı /e/” olarak bilinen ve normal uzunluktaki düz, geniş, ince /e/ ünlüsü ile düz, dar, ince /i/ ünlüsü arasında bir ses değerine sahip olan bir ünlüdür:

[Ė ė]:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

yėr (404)	“yer”
mėhir (464)	“mihir”
bėş (398)	“beş”

Sonda: Metinde örneği yoktur.

/ı/ Ünlüsü

[I ı]: Düz, dar, kalın bir ünlüdür. Bölge ağzında görülen örnekleri şöyledir:

Başta:

Iraḳ (287)	“Irak”
ışıḳ (33)	“ışık”
ırahmetlig (20)	“rahmetli”

Ortada:

fışḳı (401)	“tezek”
çızıḫ (157)	“çizik”
dıyaza (431)	“teyze”

Sonda:

varıdı (23) “vardı”

altı (52) “altı”

[í]: Düz, kalın, dar bir ünlü olan /í/ sesi, normal /ı/’dan daha kısa sürede boğumlanır*:*

[Í í]:

Başta:

íbrık (451) “ibrik”

Ortada:

çakşír (332) “ot”

címışkı (394) “tahta dal, ağaç kabuğu”

Sonda:

varıyí (317) “varıyor”

/i/ Ünlüsü

[i]: Normal i sesi adıyla tanınan düz, dar, ince olan ünlüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler:

[İ i]:

Başta:

iki (470) “iki”

ik- (472) “ek-“

Ortada:

sipüreğ (368) “mantı”

pisküvit (350) “bisküvi”

Sonda:

şiyi (324) “şeyi”

şindi (346) “şimdi”

giri (464) “geri”

[ĭ]: düz, dar, ince ünlüdür. Normal /i/ sesinden daha kısa sürede boğumlanır:

[Ĭ ĭ]:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

yĭmek (54) “yemek”

Sonda:

fĭ (471) “yonca”

[ī]: Ön, dar, düz, uzun ünlü. Normal /i/ sesinden daha uzun sürede boğumlanır.

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

nīdek (23) “ne yapalım”

dīrdi (139) “derdi”

Sonda: Metinde örneği yoktur.

/o/ Ünlüsü

[o]: Yuvarlak geniş, kalın bir ünlüdür. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde o sesi olarak bilinir:

[O o]:

Başta:

olu (146) “olur”

ole (423) “öyle”

oturu (427) “oturur”

Ortada:

soña (7) “sonra”

ġoyun (392) “koyun”

Sonda:

şo (398) “şu”

[ō]: Yuvarlak geniş kalın bir ünlüdür. Normalden daha uzun söylenir:

[Ō ō]:

Başta:

ōlan (139) “oğlan”

Ortada:

N’ōlacak (179) “ne olacak”

sōuḫ (241) “soğuk”

Sonda: Metinde örneği yoktur.

[ó]: Yuvarlak, geniş, yarı kalın bir ünlüdür. /o/ - /ö/ arası bir sestir. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir:

[Ó ó]:

Başta:

óğüt(156)	"öğüt"
óyle(140)	"öyle"

Ortada:

hóşmerim (438)	"höşmerim"
bóyük (397)	"köy"
kómes (393)	"kümes"

Sonda:

diyó (324)	"diyor"

/ö/ Ünlüsü

[Ö ö]: Yuvarlak, geniş, ince ünlüdür. Kızılcahamam ağzında kullanılan örnekleri:

Başta:

öğretmen (6)	"öğretmen"
öteki (164)	"öteki"

Ortada:

dörd (313)	"dört"
döveç (327)	"döveç"

Sonda: Metinde örneği yoktur.

[ō]: yuvarlak, geniş, yarı uzun /ö/ sesidir*:*

[Ō ō]:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

çō̈rek (204)	"çörek"
gō̈rek (332)	"gövrek"

Sonda: Metinde örneği yoktur.

/u/ Ünlüsü

[u]: Yuvarlak, dar, art bir ünlüdür:

[U u]:

Başta:

usta (16)	“usta”
uzaḫ (59)	“uzak
uñ (26)	“un”

Ortada:

doḫuz (19)	“dokuz”

Sonda:

oludu (49)	“olurdu”
gurulu (48)	“kurulu”

[ù]: Yarı yuvarlak, dar, kalın bir ünlüdür:

[Ù ù]:

Başta:

Ùçbaş (2)	“Üçbaş”

Ortada:

dùgùn (76)	“düğün
gùzel (207)	“güzel

Sonda:

yāù (344)	“yav”

/ü/ Ünlüsü

[ü]: Yuvarlak, dar, ince bir ünlüdür. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir:

[Ü ü]:

Başta:

üç (5)	“üç”
üst (88)	“üst”

Ortada:

pisküvit (350)	“bisküvi”
güççük (397)	“küçük”

Sonda:

kóyü (96) “köyü”

gózü (137) “gözü”

[ŭ]: Yuvarlak, dar, ince bir ünlüdür. Normal /ü/’ye göre daha kısa sürede boğumlanır:

[Ŭ ŭ]:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

gŭlek (471) “gülek”

Sonda:

götŭ- (107) “götür-“

2.1.1.2. Uzunluk ve Kısalık Durumuna Göre Ünlüler

2.1.1.2.1. Uzun Ünlüler

Boğumlanma süresi Türkçedeki bir ünlünün boğumlanma süresinden daha uzun olan veya iki ünlünün birlikte kullanıldığında aynı süreyi veren ünlülere *uzun ünlü* denir. Eski Türkçenin devamı niteliğinde olan bu uzun ünlüler Ölçünlü Türkiye Türkçesinde bulunmazken Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesi ve Yakut Türkçesinde kullanımı devam eder. Ancak ölçünlü Türkçede bulunmayan uzun ünlüler ağızlarda varlığını devam ettirir. Araştırma bölgemiz olan Kızılcahamam ağzında karşılaşılan uzun ünlülerin ortaya çıkış sebebi; vurgu ve ünlüm gereği, ünsüz düşmesi, hece kaynaşması gibi ses olayları ve söyleyişten kaynaklı ortaya çıkmıştır. Uzun ünlüler bölge ağzında sıkça kullanılmaktadır. Örneklerde ayraç içinde kullanılan sesler (ğ, ağı, ağa) sözcük içindeki iki ünlünün ayrı okunmasına engel olmak sebebiyle gösterilmiştir.

Kızılcahamam ağzında bulunan uzun ünlüler ve bu ünlülerin gösterilişi şöyledir:

/ā/ /ō/ /ē/ /ō/ /ō/ /ī/

A. Vurgu ve Ünlem Gereği Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler: hayret, şaşırma, istek, beğenme vb. anlatımlar taşıyan ünlemlerle çağırma veya gösterme durumundaki kelimelerde, vurguyla birlikte uzamanın da ortaya çıktığı görülür.

ēy (139)

vā (362)

yāù (344)

B. Ünsüz Düşmesiyle Doğan Uzun Ünlüler: Ölçünlü Türkiye Türkçesinde de söylenmeyen /ğ/ ile eriyip yiten /v/, /y/, /k/ gibi ünsüzlerin komşuluğunda ünlülerin uzaması biçiminde ortaya çıkar. Kızılcahamam ağzında kullanılan örnekleri şöyledir:

gȭrek (332)	"gövrek"
āşam (58)	"akşam"
dā (33)	"dağ"
sālam (145)	"sağlam"
ālad- (135)	"ağlat-"
dōru (13)	"doğru"

C. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler: Hecenin komşu hece ile kaynaşmasıyla ortaya bazı uzun ünlüler ortaya çıkar. Kızılcahamam ağzında iç seste yer alan ünlüler arasıda bulunan kimi ünsüzler eriyerek uzun ünlüler ortaya çıkar.

-ağa- ā Kaynaşması ile:

ā(ğa)ç (156)	"ağaç
dā (33)	"dağa"
yaslıā(ğa)ç (176)	"yaslıağaç"

-ağı- ā Kaynaşması ile:

aşşā (148)	"aşağı"
dātım (37)	"dağıtım"
konā (53)	"konağı"
dād- (63)	"dağıt-"
bālı (386)	"bağlı"
ā(ğı)r (209)	"ağır"

-aha- ā Kaynaşması ile:

dā (47) “daha”

-eğe- ē Kaynaşması ile:

bē(ğe)n- (163) “beğen-“

-eği- ē Kaynaşması ile:

dēşir (305) “değişir”
dēl (269) “değil”
dē(ği)rmen (155) “değirmen”

-oğu- ō Kaynaşması ile:

sōuk (241) “soğuk
ō(ğu)lum (108) “oğulum”

İki veya ikiden çok birimin aynı işi yapan tek bir birime dönüşmesi sonucu kaynaşma olayı görülür.[32] Kızılcahamam ağzında bu durumun örnekleri şöyledir:

nīdek (23) “ne edelim”
n’ōlacak (179) “ ne olacak”
n’abıyım (21) “ne yapayım”

2.1.1.2.2. Kısa Ünlüler:

Birtakım fonetik faktörler veya hususî konuşma tempolarına bağlı olarak bazı ünlülerin, bir sesin açık ve duyulur bir biçimde boğumlanabilmesi için gerekli olan ortalama süreyi tamamlamadan teşekkül etmeleri durumudur. [33] Akıcı ve sızıcı olan /l/ /m/ /n/ /r/ /s/ /ş/ /y/ /z/ ünsüzlerinin yanında bulunan ünlüler kısalır. Kızılacahamam ağzında az da olsa kısa ünlülere rastlarız. Bunlar:

fĭ (471) “fiy”,

[32] Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s.133.
[33] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s.140.

gätü- (149) “getir-”,
götŭ - (107) “götür-”
gŭlek (471) “güğlek”

2.1.1.3. İkiz Ünlüler:

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan ve tek bir ünlü değerinde olan çift ünlülere ikiz ünlü denilmektedir. Bu yapılarda heceyi meydana getiren parçalardan en az birisinin ünlü olması gerekir. Buna göre, ünlü + yarı ünlü veya yarı ünlü + ünlü şekilleri de diftongları oluşturabilir. Genel olarak bakıldığında iki ünlünün birlikte kullanılması, bu hecelerin iki ünlülü yapılar olduğunu göstermez.[34]

2.1.1.3.1. Eşit İkiz Ünlüler:

Her iki ögesindeki ünlü aynı ve boğumlanma süresi eşit olan ünlülere denir. /g/, /y/, /h/, /v/ gibi yarı ünlülerin baskısız sözylenmesi sonucu ve ünsüz erimesiyle ortaya çıkan ayrıca süreklilik bakımından da eşit olan ikiz ünlü yapılarıdır. Kızılcahamam ağzında görülen eşit ikiz ünlüler şunlardır:

/h/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkanlar:

/aa/:

daa (47) “daha”
zabaanan (393) “sabah
baaçada (393) “bahçede”

-b- > -v- > Ø değişimi neticesinde ortaya çıkan ikiz ünlüler:

İki ünlü arasında bulunan /b/ ünsüzünün yarı ünlü haline gelerek önce /v/ ardından erimesi sonucu oluşan ikiz ünlülerdir.

/āā/

ḇā(ğa)m (20) “babam”

[34] Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.127.

/ğ/ sesinin düşmesi neticesinde ortaya çıkanlar:

/ee/:

de(ğ)el (136)	"değil"
beer- (435)	"beğir-"

2.1.1.3.2. Yükselen İkiz Ünlüler

İkinci ögesi vurgulu veya birinci ögeye oranla daha sürekli, birinci ögesi daha süreksiz olan ikiz ünlü türüne denir. [35] Kızılcahamam ağzında görülen yükselen ikiz ünlüler aşağıdaki gibidir:

/v/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkan ikiz ünsüzler:

duak(453)	"duvak"

/ğ/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkan örnekler:

arıcılı(ğ)a (8)	"arıcılığa"
hafızlıa (91)	"hafızlığa"

/y/ sesinin düşmesiyle ortaya çıkan örnekler:

die (422)	"diye"

2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler

Birinci ögesi vurgulu veya sürekli, ikinci ögesi birinciye göre daha dar ve süreksiz olan ikiz ünlülere denir.[36] Genellikle yarı ünsüzün erimesi ve ünsüz düşmesi ile ortaya çıkar. Kızılcahamam ağzında görülen alçalan ikiz ünlüler aşağıdaki gibidir:

/ğ/ sesinin erimesi yahut baskısızlaşması neticesinde ortaya çıkan ikiz ünlüler:

yime(ğ)i (437)	"yemeği"
deil (301)	"değil"
dā(ğı)ılı (337)	"dağılır"
sōuḫ (241)	"soğuk"

[35] Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.128.
[36] Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.128.

2.1.1.4. Ünlü Hadiseleri

Bir kelime içindeki ünlülerin çeşitli durumlar neticesinde birbirleri ile olan uyum ve uyumsuzluğunu gösteren hadiselerdir. Ünlüler sözcük içinde yanındaki ünzüsün etkisiyle yahut ünlülerin birbirlerini etkilemisiyle değişime uğrar. Kızılcahamam ağzında yer alan sözcükler, ünlü benzeşme, ünlü uyumu gibi çeşitli nedenlerden dolayı değişime uğrar.

2.1.1.4.1. Ünlü Benzeşmesi

Kelime içinde yan yana bulunan veya aralıklı olarak bulunan ünlü seslerinden birinin diğerine etki ederek onu kendine benzetme hadisesidir. Bu benzetme hadisesinde sesler çıkış yerleri ve çıkış tarzları bakımından birbirini etkiler. Bu etkileme sonucu benzer özelliklere bürünen ses olayına benzeşme denir.

a) Kalınlık - İncelik Benzeşmesi

Gerileyici Benzeşme

Kelime içinde önce gelen sesin, sonraki sese, boğumlanma niteliği bakımından kısmen veya bütünüyle benzeşmesidir. Sonraki sesin geriye doğru etki yaparak önceki sesi kısmen veya bütünü ile kendine benzetmesi Kızılcahamam ağzında şöyledir:

veziyetde (361)	“vaziyette”
yėtmiş (398)	“yetmiş”
dene (156)	“tane”

İlerleyici Benzeşme

Önceki sesin sonraki sesi kendisine benzetmesine ilerleyici benzeşmedir. Kızılcahamam ağzında ilerleyici benzeşme örnekleri genellikle alıntı kelimeler ile ortaya çıkmıştır.

söhbet (435)	“sohbet”
rähmet (472)	“rahmet”

b) Düzlük Yuvarlaklık Benzeşmesi

Kızılcahamam ağzında örnekleri şöyledir:

şöför (17)	“şoför”
didi (125)	“dedi”

c) Darlık Genişlik Benzeşmesi

Dar ünlülerin genişlemesi, geniş ünlülerin daralması hadisesidir. Kızılcahamam ağzında bu ses olayının örnekleri şöyledir:

ėşit (138)	"işit"
şeher (308)	"şehir"

2.1.1.4.2. Ünlü Uyumu

Türkçede, eklerde yahut köklerde ünlüler çeşitli sebeplere bağlı olarak değişerek birbirlerine benzerler. Bu benzerlik, kalınlık – incelik ve düzlük – yuvarlaklık olarak araştırma yaptığımız metinler üzerinde incelenmiştir.

a) Kalınlık - İncelik Uyumu

Kalınlık incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde çok kuvvetli olarak hâkim bulunmuş olan ve olmakta devam eden bir olaydır. Türkçenin en büyük fonetik hususiyetini bu olay teşkil eder.

Kalın Ünlüler: a, ı, o, u
İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

Kızılcahamam ağzında kalınlık - incelik uyumu aşağıdaki gibidir:

1. /-ki/ aitlik ekinin bulunma hal ekiyle birlikte kullanıldığı sözcüklerde kalın ünlü ile başlayan durumlar söz konusu ise /-kı/ haline dönerek kalınlık – incelik uyumuna uyduğu görülür:

altındaķı (24)	"altındaki",
garşındaķı (465)	"karşındaki"

2. /-i/ ek filinin görülen geçmiş zaman kipi ile ekleşme sırasında olduğu örneklerde kalınlık – incelik uyumuna uyduğu görülür:

varıdı (3)	"var idi"
çalışganıdım (381)	"çalışkan idim"
yoŋudu (353)	"yok idi"

3. *ile* edatını ve bu edatın -n ile genişlemiş hali olan "*ilen"in* bazı sözcüklerde kalın sıradan sonra /-nAn/, /nA/ biçiminde ek haline gelerek sözcüğe eklenmesi sonucu ortaya çıkan sözcükler kalınlık – incelik uyumuna uyar. Kızılcahamam ağzında sıkça karşılaşılan bir durumdur:

hamurnan (370)	"hamur ile"
borcunan (20)	"borç ile"
Timurlenkinen (101)	"Timurlenk ile"
arḫadaşlarıynan (448)	"arkadaşları ilen"
onlarnan (471)	"onlar ile"
zorunan (143)	"zor ile"
bóyüklernen (427)	"büyükler ile"
döveçnen (327)	"döveç ilen"

4. /k/ ve /h/ ünsüzlerinden sonra gelen ince ünlüler Kızılcahamam ağzında bazı kelimelerde kalın ünlü halini alır:

kómes (393)	"kümes",
hókümet (309)	"hükümet"

5. Ölçünlü Türkçede kelime sonundaki ünlünün incelmesi sonucu ünlü uyumundan çıkan kardeş sözcüğü Kızılcahamam ağzında ünlü uyumuna girer:

gardaş (430)	"kardeş"

b) Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu

Türkçede seslerin çıkış noktaları dikkate alınarak oluşturulan düzlük – yuvarlaklık uyumu dudakların durumunu dikkate alır. Türkçede bir sözcükte /a/ , /e/, /ı/, /i/ gibi düz ünlülerden sonra düz; /o/, /ö/, /u/, /ü/ gibi yuvarlak ünlülerden sonra ise düz geniş veya dar yuvarlak bir ünlü gelir.

Türkçede köklerde olsun, köklerle ekler arasında olsun, bir kelimede ünlüler arasında umumiyetle düzlük yuvarlaklık bakımından bir uygunluk olduğu göze çarpar.

Burada umumiyetle denmesinin nedeni bu uyumun Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesine kuvvetle hâkim olan bir uyum olmamasından dolayıdır. Bu uyum ancak bugünkü Türkiye Türkçesinde kuvvetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde böyle bir uyum mevcut değildi. Batı Türkçesi ancak Osmanlı Türkçesinin sonuna doğru bu uyuma bağlı bulunan bir nizama sahip olmuştur. Eski Türkçede de böyle bir uyum söz konusu değildi. Sonuç olarak düzlük yuvarlaklık uyumu ancak Batı Türkçesinin son devirlerinde sağlam olarak karşımıza çıkar.[37]

Kızılcahamam ağzından düzlük - yuvarlaklık uyumu /-i/ ek fiilinin eklendiği sözcüklerde şu şekildedir:

yoḫudu (353)	"yok idi"
guruludu (153)	"kurulur idi"
dóvülüdü (158)	"dövülür idi"
öğüdülüdü (162)	"öğütülür idi"

Ölçünlü Türkçede dudak ünsüzlerinin yanındaki ünlüyü yuvarlaklaştırıcı etkisinden dolayı uyum dışı kalan bazı sözcükler Kızılcahamam ağzında düzlük – yuvarlaklık uyumuna girer.

yāmır (413)	"yağmur"
yavrım (328)	"yavrum"
hamır (208)	"hamur"

Türkiye Türkçesi düz ünlüleri düz ünlülerin takip etmesi kuralına uyarken yuvarlak ünlülerle ilgili uyumda kendisine has bir yol izlemistir. Buna göre bir kelimenin ilk hecesinde yuvarlak ünlü varsa takip eden hecelerde ya dar yuvarlak ya düz genis ünlülerin gelmesiyle bu uyum gerçeklesmektedir. [38]

Kızılcahamam ağzında bazı alıntı kelimlerde ikinici hecede bulunan geniş yuvarlak ünlülerin bu kural doğrultusunda dar yuvarlak ünlülere dönüştüğü görülmüştür.

motur (467)	"motor"

[37] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.70.
[38] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.71

Aitlik eki olan -ki Kızılcahamam ağzında düzlük – yuvarlaklık uymuna girmiştir.

garşındaḳı (465)	“karşındaki”
altındaḳı (24)	“altındaki”

2.1.1.4.3. Ünlü Uyumsuzluğu

a) Düzlük - Yuvarlaklık Uyumsuzluğu

Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçede olmayan bazı ünlü uyumsuzlukları söz konusudur. EAT’ye benzer bir durum Kızılcahamam ağzında da vardır. EAT’de düz ünlülü sözcüklerde yahut düz ünlülü sözcüklere eklenen bazı eklerdeki yuvarlaklaşmalar nedeniyle düzlük-yuvarlaklık uyumu bozulmaktadır. Kızılcahamam ağzında da aynı şekilde fonetik unsurlar ve ünsüzlerin etkisiyle düz ünlülü kelimelere gelen yuvarlak ünlülü ekler ve bazı kelimelerde görülen yuvarlaklaşmalar uyumun bozulmasına neden olur. Özellikle Kızılcahamam ağzında /d/ ve /t/ seslerine komşu olan ünlülerin sıklıkla yuvarlaklaştığı görülür.

/-dı/, /-di/ görülen/bilinen geçmiş zaman kipi:

gätdüm (10)	“getirdim”
geldük (15)	“geldim”
yapdumuz (146)	“yaptığımız”
başladuḫ (8)	“başladık”
yaptuḫ (50)	“yaptık”

/-ur/, /-ür/, /-u/, /-ü/ geniş zaman kipi: Ölçünlü Türkçede ünlüsü düz olan geniş zaman kipi Kızılcahamam ağzında EAT’de olduğu gibi yuvarlak ünlülüdür.

yapuludu (237)	“yapılırdı”
gätürüdük (64)	“getirirdik”
bitidüg (20)	“bitirdik”
gelüdü (47)	“gelirdi”
verüdük (51)	“verirdik”
dādurlar (62)	“dağıtırlar”

/+dIr/ yapım eki:

yapduracam (132)	“yaptıracağım”

yetişdürdüm (9) “yetiştirdim”

çalışdurukan (24) “çalıştırırken”

gurududuḫ (149) “kuruturduk”

ısladuken (456) “ıslatırken”

/-In/ II. tk. şh. iyelik eki:

bāladuğun (336) “bağladığın”

/+DXk/ sıfat fiil eki:

geldüğümde (431) “geldiğimde”

gitdiğüm (14) “gittiğim”

bildüğüm (420) “bildiğim”

ekdüğümüz (415) “ektiğimiz”

/+ce/ fiilden isim yapım eki:

Metinlerde tek bir örnekle karşılaşılmıştır.

ġóvence “güvence”,

Alıntı sözcüklerde ortaya çıkan düzlük – yuvarlaklık uyumsuzluğu

Alıntı sözcüklerin bazıları düzlük – yuvarlaklık uyumuna girmemiştir.

misafür (65) “misafir”

meşur (374) “meşhur”

telefisyon (283) “televizyon”

hókümet (309) “hükümet”

2.1.1.5. Ünlü Değişmeleri

2.1.1.5.1 Ünlü Daralması

Yanlarında bulundukları zaman çoğunlukla geniş ünlüleri dar ünlü haline getiren y, g, ğ, v ünsüzlerinin a, e, o, ö ünlülerini daraltması hadisesidir. Genel olarak ölçünlü Türkçede de bulunan bu durum Kızılcahamam ağzında da sıkça rastlanmaktadır.

e > ė değişimi: y ünsüzün daraltıcı etkisinden dolayı ilk hecede daralmış örnekleri bölge ağzında karşımıza çıkar.

y**ė**r (114)	"yer"
y**ė**tmiş (398)	"yetmiş"

a > ı değişimi: iç seste gerçekleşen bu hadise daha çok y ünsüzünün etkisiyle gerçekleşir.

sufr**ı**ya (89)	"sofraya
bak**ı**ya (14)	"bakaya

e > i değişimi: e sesinin i sesine dönüşümü kelimenin ilk hecesinde Eski Türkçedeki durumla aynıdır.

g**i**çindüg (466)	"geçindik"
patt**i**s (341)	"patates"
tomat**i**s (341)	"domates"

o > u değişimi: Söz konusu değişikliklerin oluşmasında daraltıcı ünsüzlerin etkisinin yanında Türkçede ilk hece dışında yuvarlak geniş ünlü bulunmamasının da etkisi vardır.

s**u**frı (89)	"sofra"

2.1.1.5.2. Ünlü Genişlemesi

Dar ünlü olan /ı/, /i/, /u/, /ü/ seslerinin boğumlanma açısından geniş ünlü olan /a/, /e/, /u/, /ü/ seslerine dönüşmesidir.

ü > ó değişimi*:*

ġ**ó**vencemiz (22)	"güvencemiz"
b**ó**yükler (427)	"büyükler"
h**ó**kümetin (309)	"hükumetin"

ü > ö değişimi:

b**ö**yük (428)	"büyük"

g**ö**ya (457) “güya”

ı > u değişimi:

yapd**u**ḫ (50) “yaptık”

i > ü değişimi:

giderüd**ü**k (316) “giderdik”
gel**ü** (327) “gelir”
giçind**ü**g (466) “geçindik”

2.1.1.5.3. Ünlü İncelmesi

Kelimelerdeki ayrı hecelerinde bulunan kalın seslerin incelmesi hadisesidir. Kızılcahamam ağzında ortaya çıkan ünlü incelmesi örnekleri şöyledir:

İnceltici ünsüzlerin tesiriyle:

/c, ç, d, t, y/ gibi inceltici özelliği olan ünsüzlerin yanında bulunan ünlülerde incelme görülür.

a > ı > í Değişmesi:

Orta hecedeki /a/ ünlüsünün vurgusuzluk nedeniyle önce /ı/ ünlüsüne ardından da /y/ ünsüzünün etkisiyle /í/ ünlüsüne dönüşmesidir.

or**í**ya (410) “oraya”
şor**í**ya (413) “şuraya”

a > e değişimi:

d**e**ne (156) “tane”
emm**e** (462) “ama”
mez**e**rlig (35) “mezarlık”
eççük (409) “azıcık”

ı > i

mezerl**i**g (35) “mezarlık”

2.1.1.5.4. Ünlü Kalınlaşması

Ağız boşluğunun ön bölümünde ve dilin ön bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan ön veya ince ünlülerin ağız boşluğunun arka bölümünde ve dilin arka bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan art veya kalın ünlü durumuna gelmesi olayıdır.[39]

e > a değişimi:

"ile" ve **"***ilen"* edatındaki /e/ ünlüsü kalın ünlülü sözcüklerde ekleşme ile birlikte /a/ ünlüsüne dönerek *ile* ve *ilen* edatları /-nan/ biçiminde ekleşir:

hamurn**a**n (370)	"hamur ile"
borcun**a**n (20)	"borç ile"
arḫadaşlarıyn**a**n (448)	"arkadaşları ilen"
onlarn**a**n (471)	"onlar ile"

/-iken/ zarf-fiil ekinin standart Türkçede tek şekilli olmasından kaynaklı kalınlık – incelik uyumuna aykırı olması sebebiyle Kızılcahamam ağzında ekin /e/ ünlüsü /a/ ünlüsüne dönüşür:

çalışdurukan (24)	"çalıştırırken"
yaparkan (130)	"yaparken"

i > ı değişimi:

altındaḳ**ı** (24)	"altındaki"
garşındaḳ**ı** (465)	"karşındaki"
var**ıdı** (3)	"var idi"
çalışgan**ıdı**m (381)	"çalışkan idim"

ü > ù değişimi:

d**ù**ñyada (374)	"dünyada"
g**ù**nü (407)	"günü"
d**ù**kan (361)	"dükkan"

[39] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010 s. 82.

g**ù**n (219) “gün”

d**ù**ğ**ù**n (74) “düğün

ö > ó değişimi:

g**ó**tŭrüdüḫ (46) “götürürdük”

b**ó**yle (23) “böyle”

k**ó**y (124) “köy”

ü > ó değişimi:

k**ó**mesin (393) “kümesin”

ġ**ó**vencemiz (22) “güvencemiz”

i < ù değişimi:

geld**ù**k (15) “geldik”

giderd**ù**k (228) “giderdik”

ü > u değişimi:

górm**u**yollardı (141) “görmüyorlardı”

2.1.1.5.5. Ünlü Yuvarlaklaşması

Düz bir ünlünün, yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan bir ünlüye dönüşmesi olayıdır[40]. Kızılcahamam ağzında EAT’de olduğu gibi bazı sözcüklerde ve eklerdee görülen yuvarlaklaşmanın devam ettiği görülür. Bu yuvarlaklaşmanın dışında kalan yuvarlaklaşma olaylarında Kızılcahamam ağzında benzeşme nedeniyle yuvarlaklaşma da görülür.

i > ù değişimi:

geldùk (15) “geldik”

giderdùk (228) “giderdik”

[40] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010 s.103.

i > ü değişimi:

dirdük (421)	"derdik"
gererdük (421)	"gererdik"
gelüdük (421)	"gelirdik"
aludu (377)	"alırdı"

ı > u değişimi:

yapıludu (84)	"yapılırdı"
hurdaculug (24)	"hurdacılık"

2.1.1.6. Ünlü Düşmesi

Sözcüğü oluşturan ünlülerden birinin kaybolması olayıdır[41]. Türkçede ünlü düşmesi ön seste, iç seste ve son seste ortaya çıkar. Seslerin özellikleri, komşu sesler, ulama gibi özelliklerden dolayı bu ses olayı Türkçede gerçekleşir. Kızılcahamam ağzında görülen bu ses olayının özellikleri şunlardır:

şordan (228)	"şuradan"
ordan (279)	"oradan"
burda (221)	"burada"

2.1.1.7 Ünlü Türemesi

Sözcüğün özgün biçiminde bulunmayan bir ünlünün çeşitli nedenlerle ortaya çıkmasıdır[42]. Kızılcahamam ağzında iç seste ünlü türemesi, ilk seste ünlü türemesi ve son seste ünlü türemesi olmak üzere üç biçimde ünlü türemesi vardır. Kızılcahamam ağzında sıklıkla görülen bir ses hadisesidir.

2.1.1.7.1 İç Seste Ünlü Türemesi

Çok heceli kelimelerde söyleyiş zorluğu ortaya çıkması engellemek amacıyla iki farklı hecedeki ünsüzün arasına söyleyişi kolaylaştırmak amacıyla ünlü getirilmesi hadisesidir. Kızılcahamam ağzında sıklıkla görülen bir ses hadisesidir.

[41] Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2010 s.228.
[42] Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili,* Grafiker Yayınları, Ankara, 2010 s.229.

varıdı (3) “vardı”

yoğ**u**du (370) “yoktu”

zab**aa**nan (393) “sabah”

yapamadım**ı**sa (33) “yapamadıysam”

yal**ı**nız (133) “yalnız”

d**ı**yaza (428) “teyze”

2.1.1.7.2. Ön Seste Ünlü Türemesi

Türkçede r, l, n gibi ünsüzler ile kelime başlamadığı ve ön seste çift ünsüz de bulunmadığı için, yabancı dillerden geçmiş bu nitelikteki kelimelerin söz konusu ünsüzlerini ön ses durumundan kurtarmak üzere, kelime başına aslında olmayan bir ünlünün eklenmesi olayı.

ırahmelig (20) “rahmetlik”

ırızġım (25) “rızkım”

2.1.1.7.3 Son Seste Ünlü Türemesi

dėdikin**e** (325) “dediki”

güççükün**e** (316) “küçükken”

satdım**ıdı** (23) “sattım”

añadıñ mı**dı** (228) “anladın mı”

2.1.1.8. Büzüşme

Sözcükte yan yana bulunan iki veya daha fazla hecenin kaynaşması sonucu ortaya çıkan hece sayısının azalması durumuna büzüşme denir. Bu ses olayında ayrı heceler genelde ter bir ünlüde bir araya gelir. Kızılcahamam ağzında bu durumun örnekleri şöyledir. Örneklerde ayraç içinde kullanılan sesler (ğ, ağı, ağa) sözcük içindeki iki ünlünün ayrı okunmasına engel olmak sebebiyle gösterilmiştir.

yaslıā(ağ)ç (176) “yaslıağaç”

konā(ğ) (50) “konağı

yā(ğ)mur (231) “yağmur”

aşşāḳı (397) “aşağıdaki”

nīdek (23) “ne edelim”

n’ōlacak (179) “ne olacak”

2.1.2 Ünsüzler:

Ünsüz Türleri:

Ölçünlü Türkiye Türkçesinde bulunan yirmi ünsüzün tamamına araştırma yapılan sahada denk gelinmiş ve kullanışmıştır. Bu çerçevede Akdoğan, Güvem, İğmir, Gümele, Bağlıca, Bulak, Berçinyayalar köylerini kapsayan araştırmamızda ölçünlü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ünsüzler tespit edilmiştir.

Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçede kullanılan ünsüzlerin yanı sıra karakteristik olarak şu ünsüzler görülür: **"þ, ġ, ḫ, ḳ, ñ, w"**

Tablo 5 Türkiye Türkçesinde Kullanılan Ünsüzler ve Kullanım Şekilleri

Ölçünlü Türkçede Kullanılan Ünsüzler
/b/ : Ötümlü, çift dudak, süreksiz.
/c/ : Ötümlü, diş eti-damak, süreksiz.
/ç/ : Ötümsüz, diş eti-damak, süreksiz.
/d/ : Ötümlü, diş, süreksiz.
/f/ : Ötümsüz, diş-dudak sürekli.
/g/ : Ötümlü, ön damak, süreksiz.
/ğ/ : Ötümlü, art damak, sürekli
/h/ : Ötümsüz, gırtlak, sürekli.
/j/ : Ötümlü, diş eti-damak, sürekli.
/k/ : Ötümsüz, ön damak, süreksiz
/l/ : Ötümlü, ön damak, sürekli.
/m/ : Ötümlü, çift dudak, sürekli.
/n/ : Ötümlü, diş, sürekli.
/p/ : Ötümsüz, çift dudak, süreksiz.
/r/ : Ötümlü, ön damak, sürekli.
/s/ : Ötümsüz, diş, sürekli.
/ş/ : Ötümsüz, diş eti-damak, sürekli.
/t/ : Ötümsüz, diş, süreksiz.
/v/: Ötümlü, diş - dudak sürekli.
/y/: Ötümlü, ön damak, sürekli.
/z/: Ötümlü, diş, sürekli.

Tablo 6 Ölçün Dışı Ünsüzler

Kızılcahamam Ağzında Kullanılan Ünsüzler
/þ/: /b/ ile /p/ arası patlayıcı, yarı ötümlü dudak ünsüzü.

/ġ/: Patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü.
/ḫ/: Sızıcı, ötümlü, hırıltılı, art damak ünsüzü.
/ķ/: Art veya yarı art ünlülerle hece kuran, patlayıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü.
/ñ/: Art ve ön ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi /n/ ünsüzü.
/w/: akıcı, yarı ünlü, diş dudak ünsüzü.

2.1.2.1. Ölçünlü ve Ölçün Dışı Ünsüzler

Türkiye Türkçesinde yirmi bir ünsüz bulunur. Bunlar; "*b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z*" dir. Araştırma yapılan sahadan elde edilen verilen doğrultusunda yazıya geçirilen metinlerde bu ünsüzlerin tamamı yer alır.

[b]: patlayıcı çift dudak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir:

Başta:

ƀām (363)	"babam"
ben (132)	"ben"
bėş (398)	"beş"
bıturak (342)	"pıtırak"

Ortada:

çorba (316)	"çorba"
ebe (117)	"ebe"
dibek (151)	"dibek"
ġalbur (159)	"kalbur"

[þ] : /b/ ile /p/ arası patlayıcı, yarı ötümlü dudak ünsüzü.

Başta: Metinde örneklerine rastlanmamıştır.

Ortada:

zeþze (372) “sebze”

Sonda:

kitaþ (126) “kitap”

[c]: tonlu diş eti sesidir. Kızılcahamam ağzında kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir:

Başta:

címışkı (332) “cımışkı”

cėb “cep”

cumhuriyet (238) “cumhuriyet”

Ortada:

abıca (44) “amca”

nābacaz (55) “ne yapcağız”

Sonda:

ac (57) “aç”

sac (204) “sac”

[ç]: tonsuz diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünsüzün kullanıldığı örnekler şunlardır:

Başta:

çalışgan (381) “çalışkan”

çıtaḫ (298) “çıtak”

çoḫ (240) “çok”

çakşír (332) “cakşır”

Ortada:

güççük (309) “küçük

ēççük (251) “azıcık”

baaça (393) “bahçe”

Sonda:

döveç (327) “dövecek”

gaç (301) “kaç”

iç- (396) “iç-“

[d]: tonlu diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünsüzün kullanıldığı örnekler şunlardır:

Başta:

dā (33)	"dağ"
dùğùn (75)	"düğün"
demür (demir)	"demir"

Ortada:

varıdı (23)	"vardı"
gendü (133)	"kendi"
Añadolu (95)	"Anadolu"

Sonda:

ud (133)	"ud"
Beyazid (103)	"Beyazıt"

[f]: tonsuz, sızıcı, diş - dudak ünsüzüdür. Bölge ağzında kullanıldığı örnekler şunlardır:

Başta:

fışḳı (401)	"tezek"
fäsille (232)	"fasülye
festival (213)	"festival"

Ortada:

sufra (48)	"sofra"
kófte (161)	"köfte"
telefisyon (283)	"televizyon"

Sonda:

hoşaf (72)	"hoşaf"
hafif (203)	"hafif"

[g]: tonlu patlamalı damak ünsüzüdür. Ünsüzünün Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesi gibi kullanıldığı örnekler genelde yanında ince bir ünlü bulunduğu zamanlardır: *gel-*, *gid- "git-", gėç- "geç-" vb.* k > g değişiminden dolayı ortaya çıkan kullanım şekilleri ise genellikle kalın ünlülü kelimelerle kullanılır. **/g/** ünsüzünün kullanım şekilleri Kızılcahamam ağzında şu şekildedir:

Başta:

govan (8) “kovan”

gavā (23) “kavak”

gāve (22) “kahve”

Ortada:

Añgara (21) “Ankara”

bulgur (146) “bulgur”

Sonda:

mezerlig (35) “mezarlık”

olacag (78) “olacak”

[ġ]: yarı sızıcı, diş eti, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında özellikle kalın ünlülü kelimeler ile birlikte kullanılır. Kelime başında /g/ ünsüzü yerine çoğunlukla /ġ/ ünsüzü kullanılır. Bölge ağzında bu ünsüzün kullanımına sıklıkla rastlarız:

Başta:

ġóvence (22) “güvence”

ġoy- (204) “koy-“

ġaḫ- (136) “kalk”

ġamyon (238) “kamyon”

ġız (20) “kız”

ġalbur (159) “kalbur

Ortada:

asġer (14) “asker”

Sonda:

ırızġ (25) “rızk

[ğ]: Sızıcı, art damak ünsüzüdür. Dayanıksız bir sestir. Bölge ağzında genellikle yanındaki ünlüler aracılığıyla kaybolur. Kızılcahamam ağzında bu ünsüzün kullanımı düşmüş bir biçimde karşımıza çıkar:

Başta: Kelime başında bulunmaz.

Ortada:

Akduğan (2) “Akdoğan”

ağrı (271) “taraf, yön”

Sonda:

sağ (131) “sağ”

kiloğ (164) “kilo”

sipüreğ (368) “mantı”

[h]: tonsuz, sızıcı, gırtlak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesindeki kullanımı gibidir. Bölge ağzında bu ünsüzün kullanımı şu şekildedir:

Başta:

hóşmerim (438) “höşmerim”

hurdaculug (24) “hurdacılık”

hayat (17) “sofa”

Ortada:

ırahat (17) “rahat”

darhana (146) “tarhana”

şehit (128) “şehit”

Sonda:Metinde örneklerine rastlanmamıştır.

[ḫ]: tonlu, sızıcı ve hırıltılı bir gırtlak ünsüzüdür. Arapça “hı” (خ) sesine benzer. Kızılcahamam ağzında sıklıkla karşılaşılan b ünsüz genelde kalın ünlüler kelimelerle kullanılır. Bölge ağzında bu ünsüzün örnekleri şöyledir:

Başta:

ḫarp (130) “harp”

Ortada:

sıḫat (43) “sıhhat”

sıḫıntı (43) “sıkıntı”

arḫadaş (456) “arkadaş”

Sonda:

yoḫ “yok”

ġaḫ- “kalk-”

çocuḫ “çocuk

ortaḫ “ortak”

[k]: tonlu, patlayıcı bir ünsüzdür. Kızılcahamam ağzında görülen örnekleri şu şekildedir:

Başta:

kóy (2)	"köy"
kalabalıḫ (4)	"kalabalık"
kóçek (28)	"köçek"

Ortada:

iki (3)	"iki"
dėrken (33)	"derken"
hakġın (144)	"hakkın"

Sonda:

güççük (9)	"küçük"
petek (9)	"petek"
ḫalk (19)	"halk"
nīdek (28)	"ne yapalım"

[ḳ]: kalın ünlülerle kurulan art boğumlanmalı bir ünsüzdür. Kızılcahamam ağzında görülen örnekleri şöyledir:

Başta:

ḳóçek (313)	"kökü"
ḳuruş (234)	"kuruş"

Ortada:

baḳḳal (344)	"bakkal"
altındaḳı (24)	"altındaki"
loḳum (349)	"lokum"
gāymaḳam (306)	"kaymakam"

Sonda:

yaparduḳ	"yapardık"
başladuḳ	"başladık"
ḳepeḳ (26)	"kepek"

[l]: akıcı, yanak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçe ile aynı kullanıma sahiptir. Bölge ağzında kullanımı şu şekildedir:

Başta:

lira (469)	“lira”
loḳum (349)	“lokum”
lek (324)	“kısım”

Ortada:

kalabalıḫ (4)	“kalabalık”
bóyle (9)	“böyle”
bulgur (84)	“bulgur”

Sonda:

oḫul (1)	“okul
yol (24)	“yol”
davul (78)	“davul”

[m]: dudak ünsüzüdür. Ölçünlü Türkiye Türkçesi ile kullanımı aynıdır. Kızılcahamam ağzındaki örnekleri şöyledir:

Başta:

mezerlig (117)	“mezarlık”
meşur (254)	“meşhur”

Ortada:

çamaşur (149)	“çamaşır”
emme (85)	“ama”
yĭmek (25)	“yemek”

Sonda:

hóşmerim (438)	“höşmerim”
Gızılcamam (80)	“Kızılcahamam”
buğum (200)	“buğulu”
ōlum (121)	“oğulum”

[n]: tonlu geniz ve diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında standart Türkiye Türkçesi ile kullanımı aynıdır. Bölge ağzındaki örnekleri şöyledir:

Başta:

n’ōlacak (179)	“ne olacak”

nōlu (215) “ne olur”

n’idecek (391) “ne yapacak”

Ortada:

şindi (164) “şimdi”

tekne (171) “kazan”

góreneg (189) “görenek”

eylence (213) “eğlence”

Sonda:

ġalan (160) “kalan”

ón (185) “ön”

mayannan (166) “maya ile”

insan (477) “insan”

[ñ]: akıcı, patlayıcı, tonlu, geniz ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında sıklıkla kullanılır. Bu ünsüzün bölge ağzında kullanıldığı örnekler şunlardır*:*

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:

soña (138) “sona”

beñzer (472) “benzer”

sañatçı (217) “sanatçı”

üstüñe (200) “üstüne”

Sonda: Çoğunlukla ilgi hal ekinin son sesinde görülür.

onuñ (138) “onun”

yoluñ (364) “yolun”

bunnarıñ (408) “bunların”

[p]: Tonsuz, patlayıcı dudak ünsüzüdür. Bölge ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesiyle benzer şekilde kullanılır. Kullanılan örnekler şunlardır:

Başta:

pattis (450) “patates”

patos (426) “patoz”

pisküvit (349) “bisküvi”

pazu (146) “pazı”

Ortada:

kùtüphane (127) “kütüphane”

ġapama (146) “kapama”

gaplumbā (327) “kaplumbağa

Sonda:

gasap (353) “kasap”

ḫarp (30) “harp”

gulp (168) “kulp”

[r]: titreşimli ön damak sesidir. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesiyle aynı şekilde kullanılır. Kullanıldığı örnekler şunlardır:

Başta:

razı (32) “razı”

resim (123) “resim”

rähmet (472) “rahmet”

Ortada:

Angara (61) “Ankara”

dērmen (162) “değirmen”

direkmen (166) “doğrudan”

Sonda:

yėr (24) “yer”

muḫtar (30) “muhtar”

misafür (45) “misafir”

demür (131) “demir”

[s]: Tonsuz, sızıcı bir ünsüzdür. Ön seste daha baskılı söylenir. Kızılcahamam ağzında kullanıldığı örnekleri şöyledir***:***

Başta:

soña (23) “sonra”

sıḫıntı (43) “sıkıntı”

sufra (48) “sofra”

sālam (145) “sağlam”

sahan (154) “yayvan kap”

sini (88) “yuvarlak tepsi”

Ortada:

desti (146) “testi”

esgi (145) “eski”

yaslıāç (176) “yaslıağaç”

avustos (214) “ağustos”

Sonda:

pattis (341) “patates”

ters (135) “ters”

[ş]: tonsuz, sızıcı, diş eti ünsüzüdür. Bölge ağzında standart yazı diliyle aynı şekilde kullanılır. Kullanım biçimleri şöyledir:

Başta:

şindi (164) “şimdi”

şuför (17) “şoför”

şóyle (84) “şöyle”

şiy (101) “şey”

Ortada:

aşşā (23) “aşağı”

āşam (58) “akşam”

başgan (307) “başkan”

Sonda:

Ùçbaş (79) “Üçbaş”

daş (114) “taş”

güreş (214) “güreş”

gardaş (20) “kardeş”

[t]: tonsuz, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında pek çok örnekte tonlulaşır. Bölge ağzında “t” tonsuz ünsüzünün benzeşmeye uymadığı ve “d” tonlu biçimine büründüğü pek çok örnek vardır:

Başta:

talebe (3) “talebe”

toḫmaḫ (158) “tokmak”

tomatis (332) “domates”

tawuk (393) “tavuk”

Ortada:

sıḫıntı (43)	“sıkıntı”
dātım (37)	“dağıtım”
kófte (161)	“köfte”
avustos (215)	“ağustos”
Sonda:	
rähmet (472)	“rahmet”
hasat (472)	“hasat”
nohut (470)	“nohut”

[v]: tonlu, diş - dudak ünsüzüdür. Bölge ağzındaki kullanımı standart yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Kızılcahamam ağzında kullanımı şu şekildedir:

Başta:	
varıdı (23)	“vardı”
vaḳıf (37)	“vakıf”
va (145)	“var”
vi- (362)	“ver-“
Ortada:	
govan (9)	“kovan”
evür- (155)	“evir-“
gāve (288)	“kahve”
Sonda:	
górev (38)	“görev”
pilav (71)	“pilav”

[w]: tonlu, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında yuvarlak bir biçimde kullanılır. Bölge ağzında kullanım biçimleri şöyledir:

Başta: Metinde örneği yoktur.

Ortada:	
Tawuk (393)	“tavuk”
Sonda:	
yaw (130)	“yahu”

[y]: Sızıcı, ön damak ünsüzüdür. Bölge ağzında kullanım şekli standart yazı dile ile aynı niteliklere sahiptir. Kızılcahamam ağzında kullanılan örnekleri şu şekildedir:

Başta:

yoḫ (22)	"yok"
yĭmek (54)	"yemek"
yėr (114)	"yer"
yoḫarı (410)	"yukarı"

Ortada:

billuriyeciliḫ (24)	"billuriyecilik"
ayaḫ (54)	"ayak"
bóyle (92)	"böyle"

Sonda:

şiy (248)	"şey"
kóy (406)	"köy"

[z]: tonlu, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında standart Türkiye Türkçesi ile aynı özelliklere sahiptir. Bölge ağzında kullanımı şu şekildedir:

Başta:

zorunan (143)	"zorla"
zoba (166)	"soba"
zeþze (372)	"sebze"
zati (464)	"zaten

Ortada:

cenaze (46)	"cenaze"
uzaḫ (59)	"uzak"
Gazan (60)	"Kazan"
erzaḫ (69)	"erzak"

Sonda:

ġız (20)	"kız"
nābacaz (55)	"ne yapacağız"
yalınız (133)	"yalnız"
doḳuz (239)	"dokuz"

2.1.2.1. Ünsüz Hadiseleri

Kızılcahamam ağzı üzerine yaptığımız çalışmanın bu bölümünde ünsüzlerin birbirlerine etkileri ve bu etkilerin sonuçları ele alınmıştır. Ünsüz benzeşmesi, ünsüz benzeşmezliği, ünsüz uyumu, ünsüz uyumsuzluğu gibi ünsüzlerin birbirlerine etkileri söz konusudur. Bu durumlar standart yazı dilinde olduğu gibi ağızlarda da söz konusudur. Kızılcahamam ağzında da ünsüzlerin durumu ölçünlü Türkçede olduğu gibi çeşitli sebeplere bağlıdır. Çalışmanın devamında bu sebepler ve bu duruma karşı gelen ünsüzler üzerinde durulacaktır.

2.1.2.1.1 Ünsüz Benzeşmesi

Türkçede ötümlü seslerle başlayan eklerin ötümsüz seslerle biten sözcüklere eklendiğinde, ötümsüz seslere benzeşerek ötümsüzleşmesi hadisesidir. Bir diğer ifade ile sözcüğün sonundaki sert ünsüz ekin başındaki yumuşak ünsüzü kendisine benzetmesidir. Bu durum ilerleyici ünsüz benzeşmesi olarak ifade edilir. Bu durumun tersi hadiseler ise gerileyici ünsüz benzeşmesidir.

İlerleyici Benzeştirme

Bir kelime içindeki ünsüzlerden öncekinin kendisinden sonrakini etkileyerek kısmen ya da tamamen kendisine benzetmesine ilerleyici benzesme denir.[43]

-nl- > -nn- Benzeşmesi

Genellikl /–n/ ünsüzü ile biten kelimere eklenen –lAr çokluk ekinin kullanımında görülür.

insannar (447)	“insanlar”
zamannar (230)	“zamanlar
govannarın (9)	“kovanların”
ōlannar (211)	“oğlanlar”

Gerileyici Benzeştirme

-nd- < -md-

şindi (54)	“şimdi”

[43] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.128.

-zs- > -ss-

yapmassan (330) “yapmazsam”

2.1.2.1.2 Ünsüz Benzeşmemesi

Ünsüz benzeşmesi hadisesinin tam olarak zıt durumu olan sözcük ve eklerinin ses tekrarını önlemek amacıyla oluşturulan hadisedir. Kızılcahamam ağzında nadir olarak karşımıza çıkar:

belber (24) “berber”

2.1.2.1.3 Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu Türkçe kelimelerde yan yana gelen ünsüzlerin ton bakımından birbirine uyması kuralıdır. Baska bir ifadeyle kelime içinde ancak tonlular tonlularla, tonsuzlar tonsuzlarla yan yana gelebilir. [44] Ölçünlü Türkçede sözcüklerin ekler getirilerek oluşturulan kuruluşunda tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz ünsüz gelmesi hadisesidir.

Tonlu : /b/, /c/, /d/, /g/, /ġ/, /j/, /v/, /z/, /ğ/, /h/, /l/, /m/, /n/, /r/, /y/
Tonsuz : /p/, /ç/, /t/, /k/, /h/, /ş/, /f/, /s/

A) Tonsuz Ünsüzlerden Sonra Tonsuz Ünsüzlerin Gelmesi

t-t:

göttüm (33) “götürdüm”
hayatta (48) “hayatta”
ırahattıḫ (17) “rahattık”
gittiḫ (389) “gittik”

s-t:

dostluḫ (20) “dostluk”
üstte (156) “üstte”
göstedim (203) “gösterdim”
ġıstırma (249) “kıstırma”

[44] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.73.

ş-t:

çalıştuḫ (12)	“çalıştık”
yaşta (91)	“yaşta”
savaştı (101)	“savaştı”
araştıcan (268)	“araştıracaksın”

t-ç:

siyasetçi (39)	“siyasetçi”
sanatçı (214)	“sanatçı”

k-ç:

Çeltikçi (376)	“Çeltikçi”

B) Tonlu Ünsüzlerden Sonra Tonlu Ünsüzlerin Gelmesi

l-d:

aldıḫ (20)	“aldık
guruldu (50)	“kuruldu”
halde (132)	“halde”
oḫulda (231)	“okulda”

n-d / ñ-d:

giçündüg (466)	“geçindik”
ónünde (449)	“önünde”
dùğùnde (432)	“düğünde”
órendim (436)	“öğrendim”
yoluñdan (105)	“yolundan”
yedisiñde (112)	“yedisinde”

r-d:

beñzerdi (326)	“benzerdi”
ayurduluyo (333)	“ayırtılıyor”
kobardulan (334)	“kopartılan”

bāırdı (360)	“bağırdı”

y-d:

giydü (296)	“giydi”
kóyde (441)	“köyde”
bebeydi (547)	“bebekti”
şiyde (148)	“şeyde”

z-d:

ġızdı (136)	“kızdı”
sózde (121)	“sözde”
kóyümüzde (162)	“köyümüzde”
gazozdu (242)	“gazozdu”

l-c:

davulcu (120)	“davulcu”
santralcı (139)	“santralci”
güzelce (243)	“güzelce”
ġamyoncu (230)	“komyoncu”

n-c / ñ-c:

ikiñci (134)	“ikinci”
eylence (213)	“eğlence”
ólünce (243)	“ölünce”
ġamyoncu (230)	“kamyoncu”

r-g:

sergü (150)	“sergi”
dimüşlergi (297)	“demişlerki”
süpürge (332)	“süpürge”
Semergandi (386)	“Semerkandi”

y-g:

saygusuz (456) “saygısız”

2.1.2.1.4 Ünsüz Uyumsuzluğu

Ünlü-ünsüz uyumu, Türkçede ön damak ve arka damak olmak üzere iki türü bulunan ünsüzlerden incelerinin ince ünlülerle kalınlarının kalın ünlülerle yan yana bulunabilmesi kuralıdır.[45] Kızılcahamam ağzında sözcük köklerine eklenen eklerin her zaman tonlu ünsüzle başlayan karşılıklarının olmaması veya kelimelerde yer alan tonlulaşma nedeniyle ünsüz uyumu bozulmaktadır.

s-d:

avustosda (214) “ağustosta”
Patnosdaydım (19) “Patnostaydım”
isder (372) “ister”
kesdim (23) “kestim”

ş-g / ş-g:

çalışgan (381) “çalışkan”
başġa (467) “başka”

s-g / s-ġ:

esgi (145) “eski”
asġer (14) “asker”

ş-d:

goşdu (357) “koştu”
yetişdürdüm (9) “yetiştirdim”
çıɳışda (119) “çıkışta”
çalışdurdum (24) “çalıştırdım”

[45] [45] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.72.

işde (179)	“işte”
düşdü (267)	“düştü

f-d:

tarafda (98)	“tarafta”
hoşafdan (201)	“hoşaftan”

p-d:

yapduracam (132)	“yaptıracağım”
yapdula (382)	“yaptılar”

t-d:

veziyetde (361)	“vaziyette
gätdüm (10)	“getirdim”
etden (200)	“etten”
döşetdim (33)	“döşettim”

h-d / ḫ-d:

yıḫduḫ (28)	“yıktık”
kalabalıḫdı (4)	“kalabalıktı”
oluḫda (148)	“olukta”
ayaḫda (54)	“ayakta”
yalaḫda (395)	“yalakta”
yoḫdu (462)	“yoktu”

k-c:

Çeltiḱci (317)	“Çeltikçi”

k-d / ḱ-d:

çekdüdü (465)	“çektirdi”

ekdüğümüz (415)	“ektiğimiz”
tezekden (404)	“tezekten”
güççükdü (382)	“küçüktü”
pişdükden (200)	“piştikten”
sıḳduruluyo (334)	“sıktırılıyor”

2.1.2.2. Ünlü - Ünsüz İlişkileri

Çift boğumlanma noktasına sahip olan ünsüzlerin komşu ünlülere göre gösterdikleri zıt duruma bağlı olarak ortaya çıkan “Ünlü-Ünsüz Benzeşmesi” ve “Ünlü-Ünsüz Benzeşmezliği” bu bölümde incelenmiştir.

2.1.2.2.1 Ünlü - Ünsüz Benzeşmesi

Patlamalı ünsüzlerin kendilerinden önce gelen art boğumlanmalı ünlünün etkisiyle sızıcı ünsüz haline gelmesidir. Kızılcahamam ağzında bu hadiseye sıklıkla rastlanır:

k > ḫ Sızıcılaşması

Batı Grubu ağızlarının büyük bir kısmında “k” ünsüzü, iki ünlü arasında ve hece sonunda sızıcılaşarak “ḫ” ya döner. [46] Kızılcahamam ağzında sıklıkla görülen bir ses olayıdır. Kelime içinde ve kelime sonunda bulunan /k/ ünsüzü sızıcılaşarak /h/ veya /ḫ/ ünsüzüne dönüşür.

arḫadaş (456)	“arkadaş”
ġaḫmadım (329)	“kalmadım”
gorḫ (328)	“kork”
oḫul (1)	“okul”
doḫuz (19)	“dokuz”
oturaḫ (21)	“oturak”
yoḫ (22)	“yok”
çoḫ (398)	“çok”
sıḫıntı (43)	“sıkıntı”

[46] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996, s.162.

baḫanlık (212)	“bakanlık”
ġıtlıḫ (390)	“kıtlık”
yalaḫ (395)	“yalak”
yoḫluḫ (461)	“yokluk”
uzaḫ (435)	“uzak”

k > ğ Sızıcılaşması

Kızılcahamam ağzında tek bir örnekte görülür.

yoğudu (370)	“yoktu”

2.1.2.3. Ünsüz Değişmeleri

2.1.2.3.1. Ötümlüleşme

Ötümsüz /ç/, /f/, /h/, /k/, /p/, /s/, /ş/, /t/ ünsüzlerinin ötümlü olan ünsüz karşılıklarına dönüşmesi biçiminde ortaya çıkan ses olayına ötümlüleşme denir.[47]

2.1.2.3.1.1. Ön Seste Ötümlüleşme

“k->g, ḳ>ġ, t->d” değişmelerindeki yoğunluk Batı Grubu Ağzılarında fazladır. Ön seste bulunan /k-/ ve /d-/ seslerinin ötümlüleşmesi Batı grubu ağızlarda olduğu gibi Kızılcahamam ağzında da oldukça fazladır.

t > d Değişmesi

/d-/ ön sesi, Eski Türkçede yoktur. Eski Türkçenin başında /d-/ olan kelimeler genellikle Soğdcadan ya da Sanskritçeden alıntı kelimelerdir. Türkçenin /d-/ ön sesi, /t-/’nin ötümlüleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Eski Türkçede kelime başında /d-/ ünsüzü kullanılmamıştır. [48] Kızılcahamam ağzında Eski Türkçedeki kelime başı /t/ sesi Kızılcahamam azğında genellikle /d/ biçimindedir.

dene (156)	“tane”
dutmayo (178)	“tutmuyor”
daş (114)	“taş”
desti (146)	“testi”

[47] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s. 90.
[48] Karaağaç, a.g.e., s.75.

darhana (168)	“tarhana”
datlı (373)	“tatlı
dıyaza (431)	“teyze”
depe (394)	“tepe”
dudsuz (460)	“tuzsuz”

k > g / k > ġ Değişmesi:

Özellikle Leyla Karahan’ın belirttiği şekilde Batı grubu ağızlarda ortaya çıkan bu ötümlüleşme hadisesi Ankara İli ve çevresi ağızlarda sıkça rastlanır.

ġal- (14)	“kal-“
ġırıḫ (333)	“kırık”
govan (9)	“kovan”
ġaḫ- (329)	“kalk”
galbur (159)	“kalbur”
güççük (430)	“küçük”
garşı (398)	“karşı”
gamiş (408)	“kamış”
gonur (438)	“konur”
gada (410)	“kadar”

s > z Değişmesi:

zabah (393)	“sabah”
zuvamaḫ (404)	“sıvamak”
zoba (403)	“soba”
zeþze (372)	“sebze”

p > b Değişmesi:

bek (462)	“pek”
bıturak (342)	“pıtırak”
birince (317)	“pirince”
biş- (206)	“piş-“
bekmez (183)	“pekmez”

ç > c Değişimi:

Çeltikci (317)	"Çeltikçi"
aculsun (34)	"açılsın"

2.1.2.3.1.2. İç Seste Ötümlüleşme

t > d Değişimi:

yoğudu (462)	"yoktu"
gitdik (433)	"gittik"
çekdüdü (465)	"çektirdi"
ġahdı (468)	"kalktı"

k > g Değişimi:

esgi (470)	"eski"
Angara (446)	"Ankara"
Semergandi (384)	"Semerkandi"

p > b Değişimi:

kobardulan (334)	"kopartılan"
tabu (309)	"tapu"

2.1.2.3.1.3. Son Seste Ötümlüleşme

k > g Değişimi:

giçindüg (466)	"geçindik"
bitidüg (20)	"bitirdik"

p > b Değişimi:

gätürüb (186)	"getirip"

2.1.2.3.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü /b/, /c/, /d/, /g/, /j/, /v/, /z/ ünsüzlerinin ötümsüz olan ünsüz karşılıklarına dönüşmesi olayıdır. [49] Araştırma yapılan bölgeler içerisinde bu ses olayının örneklerine az rastlanmıştır.

[49] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s.164.

d > t Değişimi:

tomatis (332) “domates”

2.1.2.3.3. Akıcılaşma

/b/, /d/, /g/, /ğ/, /h/, /ẖ/ gibi ötümlü patlamalı ünsüzlerin /r/, /l/, /m/, /n/, /y/, /v/ gibi sürtünücü olmayan, bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesi hadisesidir. [50] Kızılcahamam ağzında sıklıkla görülen bir ses olayı değildir. Çalışma sahasında birkaç örnekle karşılaşılmıştır.

eyer (398) “eğer”

eylence (213) “eğlence”

2.1.2.3.5. Aykırılaşma

Bir dil biriminde seslerin çıkış yeri veya çıkış şekli olarak birbirinden uzaklaşması olayına denir. [51] Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçede olduğu gibi benzeşme eğilimi hakimdir. Bundan kaynaklı olarak bu ses olayının bölge ağzında tek bir örneği ile karşılaşılmıştır.

şindi (346) “şimdi”

2.1.2.4. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin iki ayrı heceye ait olması şartıyla yinelenmeleri olayıdır. Kızılcahamam ağzında bu durum özellikle sözcük ile birleşen edatlarda, çokluk ekinde ve kimi bağlaçlarda ortaya çıkar. Edat almayan sözcükler ikizleşme görülmezken edat alınca sözcük ikizleşir. Özellikle iki ünlü arasında kalan /ş, s, y, c, m, z, p/ gibi ünsüzlerin bazen ikizleştiği görülür.

Edatlar İle Ortaya Çıkan İkizleşme:

mayannan (166) “maya ile”

Çokluk Eki İle Ortaya Çıkan İkizleşme:

insannar (447) “insanlar”

ōlannar (211) “oğlanlar”

[50] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2010, s.62.
[51] Karaağaç, *a.g.e.,* s.63.

govannar (9) “kovanlar”
zamannar (230) “zamanlar”

-ç- > -çç- / -c- > -cc- İkizleşmesi:

güççük (95) “küçücük”
eccük (409) “azıcık”
ıccak (200) “sıcak”

-ş- > -şş- İkizleşemesi:

işşek (435) “eşek”
aşşa (148) “aşağı”

-m- > -mm- İkizleşmesi

emme (92) “ama”
emmi (86) “amca”

2.1.2.5. Ünsüz Düşmesi

Seslerin birbiri ile münasebeti sırasında gramer birliğinin bünyesindeki bir ünsüzün düşmesi hadisesidir.[52] Kızılcahamam ağzında özellikle Batı Gurubunun temelinde olan /r/ sesinin düşmesi ağırlıklı olarak gözlemlenmektedir.

/r/ Düşmesi

/r/ sesinin düşmesi hadisesine Kızılcahamam ağzında sıklıkla rastlarız. Bölgede yapılan araştırmalar neticesinde /r/ ünsüzünün sistemli olarak düştüğü görülür.

gätü (186) “getir”
götŭ (107) “götür”
tükenmeyo (110) “tükenmiyor”
ısladukene (456) “ıslatırken”
geliyolla (80) “geliyorlar”
veriliyo (54) “veriliyor”

/p/ Düşmesi

[52] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 51.

Ünsüz düşmesine zarf-fiil olan /p/ sesinin düştüğü bir örnekle karşılaşılmıştır.

çatallaşı ġalıyo (337)	"çatallaşıp kalıyor"

/ğ/ Düşmesi

/ğ/ sesinin düşmesi. Yarı ünlü olan bu ses iki ünlü arasına girdiğinde çoğu zaman düşer.

hafızlıa (91)	"hafızlığa"
mērki (436)	"meğerki"
dēl (269)	"değil"
dērmen (162)	"değirmen"
dutacam (173)	"tutacağım"
yapduracam (132)	"yaptıracağım"

/h/ Düşmesi

Kızılcahamam ağzında bir ünsüz sesle bir ünlü ses arasında kalan /h/ sesinin düştüğü örnekler görülür.

baaça (393)	"bahçe"
gāve (288)	"kahve"
dā (47)	"daha"

2.1.2.6. Hece Düşmesi

Bir kelimede arka arkaya gelen ve benzer seslerden oluşan iki heceden birinin düşmesi hadisesidir. Anadolu Ağızlarında bu hadisenin birçok örneğini bulmak mümkündür. Batı Grubu ağızlarının bir kısmında /r/ ünsüzü taşıyan hecelerde görülen düzenli ve kurallı hece düşmesi, bu ağızlar için ayırıcı değere sahiptir. /r/ ünsüzü ile biten fiil kök ve gövdeleri, geniş zaman eki ile kullanıldığında /r/ ünsüzü bulunan hecelerden biri düşer.[53] Bu durum Kızılcahamam ağzın için de geçerlidir.

Geniş Zaman Ekinde:

gätürüdük (64)	"getirirdik"

[53] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996, s.131.

göttüm (33) “götürüdük”

gätdüm (10) “getirdim”

Şimdiki Zaman Ekinde:

gidiyoz (40) “gidiyoruz”

oḫuyon (79) “okuyoruz”

guymayon (196) “koymuyorsun”

yaḫıyon (203) “yakıyorsun”

duruyoz (353) “duruyoruz”

Gelecek Zaman Ekinde:

dutacam (173) “tutacağım”

yapduracam (132) “yaptıracağım”

gidecem (20) “gideceğim”

ödeyecen (20) “ödeyeceksin”

2.1.2.7. Hece Kaynaşması

Düşmeye elverişle olan bazı akıcı ve sızıcı ünsüzlerin, yanlarındaki ünlüler ile birlikte düşmesi hece kaynaşmasıdır.[54] Kızılcahamam ağzında bu durum /g, ğ, k, k, r, v,y/ ünsüzlerinin yanındaki ünlülerle birlikte düşerek sözcük içinde hece miktarının azalmasıyla ortaya çıkar.

dutacam (173) “tutacağım”

yapduracam (132) “yaptıracağım”

dā (33) “dağa”

aşşāḳı (397) “aşağıdaki”

hastane (137) “hastahane”

dērmen (162) “değirmen”

mērki (436) “meğerki”

2.1.2.8. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi, ölçünlü Türkçede iki ünlünün yan yana gelemeyeceği durumlarda ortaya çıkan bir ses hadisesidir. Özellikle alıntı sözcüklerde ortaya çıkan bu durum Kızılcahamam ağzında da çeşitli ek ve sözcüklerde görülür.

[54] Karahan, *a.g.e.*, s.132.

/n/ Türemesi

dėdikine (434)	“dediki”
zorunan (143)	“zorla”
zabaanan (393)	“sabah”
borcunan (20)	“borçla”
buharınan (197)	“buharla”

/d/ Türemesi

añadıñ mıdı (228)	“anladın mı”
sattımıdı (11)	“sattım”
oynadıdı (135)	“oynatır”
āladudu (135)	“ağlatır”

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. İsimler

2.2.1.1. İsim Yapım Ekleri

2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

/+lUk/, /+lIk/ Yapım Eki

Ekin /+lık/, /+lik/, /+luk/, /+lük/ olmak üzere dört şekli vardır. Bu ekin uzun hayatındaki tek hadise bir devrede ünlü uyumu dışında kalmış olmasıdır. Eski Türkçede ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabi olmuş olup ekin bugünkü gibi dört şekli vardı. Sonradan Eski Anadolu Türkçesinde ek ünlü uyumu dışında kalmış ve Batı Türkçesinin ilk devresinde ekin yalnız düz şekli kullanılmıştır. Bu devrenin sonlarında ek tekrar ünlü uyumuna gitmeye yüz tutmuş ve daha devre bitmeden sınırlı sayıdaki örnekte ekin yuvarlak şekilleri görülmeye başlanmıştır. Fakat devre biterken uyuma başlanma işi henüz fazla genişlememiş, aykırılık Osmanlıcanın başlarında bile bir müddet devam etmiştir. Bu karışıklık ancak Osmanlıca içinde sona ererek ekin ünlü uyumuna bağlanması tamamlanmış, ondan sonra ek bugüne kadar yine dört şekilli olarak kullanılagelmiştir.[55]

Ölüçünlü Türkçenin en yaygın isim yapım eki olan bu ek, çoğunlukla isimlerden ve sıfatlardan ad türeten bir ektir. Kızılcahamam ağzında bu isim yapım ekinin son sesi olan /k/ ünsüzü genellikle tonlulaşarak /g/ biçimini almış. Ayrıca ekin /k/ sesi kuruluş sırasında, sızıcılaşarak /ẖ/ biçimini almış yahut son seste bulunan /k/ ünsüzü kimi zaman da düşmüştür.

k > g Tonlulaşması

ırahmatlig (428)
ƀām ***ırahmetlig*** *göndermişti beni*
(babam **rahmetlik** gönderdi beni.)

gaymakamlıg (37)
Gızıcahamam'da ***gaymakamlıgda*** encümenlik yaptım.
(Kızılcahamam'da kaymakamlıkta encümenlik yaptım.)

[55] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.156.

ġamyonculug (230)

Kóyde hep ***ġamyonculug*** *yapılıyodu o zamannar*

(Köyde hep **kamyonculuk** yapılıyordu o zamanlar.)

k > ḫ Sızıcılaşması

yokluk > *yoḫluḫ (461)*

o zamannar ***yoḫluḫ*** *varıdı.*

(o zamanlar yokluk vardı.)

dostluklarımız *(20)*

gezerdig tozardıḫ, arḫadaşlıglarımız ***dostluḫlarımız****…*

(gezerdik tozardık, arkadaşlıklarımız **dostluklarımız**…)

/k/ Ünsüzünün Düşmesi

/k/ ünsüzü ekleşmede, iki ünlü arasında /ğ/ ünsüzüne dönüştüğünden konuşma dilinde telaffuz edilmez.

aracılıa (8)

aracılıa *başladuḫ ilkin*

(**arıcılığa** başladık ilk)

hafızlıa (91)

güççük yaşta ***hafızlıa*** *gittim...*

(küçük yaşta **hafızlığa** gitti...)

/+Daş/ Yapım Eki

Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde bu ekin ünlü ve ünsüz uyumları çerçevesinde /+daş/, /+deş/, /+taş/, /+teş/ olarak dört şekli vardı. Batı Türkçesinde ek Eski Anadolu Türkçesinden sonra ünlü ve ünsüz uyumları dışına çıkarak çok şekilliliğini kaybetmiş ve son zamana kadar /+daş/ şeklinde kullanıla gelmiştir. Bugün ek /+daş/, /+taş/ olarak ünlü bakımından tek şekillilik, ünsüz bakımından çok şekillilik

içindedir.[56] Kızılcahamam ağzında bu ek tek şekilli olarak karşımıza çıkar. İsimden "ortaklık, beraberlik" bildiren isim ve sıfat üretir.

Arḫa+daş (20)

órendimki bizimki yapıvimiş bunnarı ***arḫadaşlarıynan.***

(öğrendim ki bizimki yapmış bunları **arkadaşlarıyla.)**

Gar+daş (20)

...bi ġız ***gardaşım*** *ġalmış*

(...bi kız **kardeşim** kalmış.)

/+CI/ Yapım Eki

Bu ek Türkçenin eski dönemlerinden beri kullanılan ve işlekliğini kaybetmemiş bir ektir. Türkçenin son devirlerinde bu ek /+cı/, /+ci/, /+cu/, /+cü/, /+çı/, /+çi/, /+çu/, /+çü/ şekillerinde kullanılmıştır. Eski Türkçede ekin yalnız /+çı/, +/çi/ şekilleri vardı. /C/ sesi Türkçede /ç/ sesinden türemiş yeni bir sestir, bugün /c/'li olan ekler eskiden /ç/'li şekildeydi. Eski Türkçede bu ekin /c/'li şekilleri olmadığı gibi yuvarlak ünlüleri de yoktu. Bu ekle yapılan isimler mesleklerini, uğraşma sahalarını bildirerek şahısları ifade eder.[57]

Hurda+cu (24)

...hurdaculug *yapmaya başladum*.

(...hurdacılık yapmaya başladım.)

ġamyon+cu (230)

Kóyde hep ***ġamyonculug*** *yapılıyodu o zamannar*

(Köyde hep **kamyonculuk** yapılıyordu o zamanlar.)

[56] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.128.

[57] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.157.

/+dAkI/ Yapım Eki

/+dA/ bulunma durumu ekiyle, **/+ki/** aitlik ekinin birleşmesinden oluşan bu ek, isim kök ve gövedelerinden niteleme sıfatı yapar. Kızılcahamam Ağzında bu ek /+dakı/ biçiminde kullanılmıştır.

Altın+dakı (24)

*Yolun **altındakı** yėr*

(Yolun **altındaki** yer.)

garşın+dakı (465)

*insan **garşındakı** ne diyecen*

(insan **karşındaki** ne diyeceksin.)

/+IncI/ Yapım Eki

Türkçede eskiden beri işlek bulunan bu ek sayı isimleri yapmakta kullanılır. Fonksiyonu asıl sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapmaktır[58].

bir+inci (19), iki+nci (19)

*o yıllarda işde yetmişin **birinci ikinci** aylarında Patnosdaydım.*

(o yıllarda işte yetmişin **birinci ikinci** aylarında Patnosdaydım.)

/+An/ Yapım Eki

Eski Türkçede çokluk eki olarak kullanılan **–(a)n** eki oğul sözcüğüne gelerek aslında o sözcüğü çoğul yapmıştır ancak bu ek zamanla asıl işlevini yitirmiştir. Kelimenin çoğul anlamı unutulmuştur. Ancak bunun zaman çizelgesini kati bir şekilde kestirebilmek imkansızdır.[59] Ek çokluk anlamından çıkarak isimden isim yapım eki haline dönüşmüştür.

ōl+an (456)

*benim **ōlanın** ısladuken ayā gırıldı.*

(benim **oğlanın** ıslatırken ayağı kırıldı.)

2.2.1.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

[58] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.168.
[59] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.123.

/-p/ Yapım Eki

Kızılcahamam ağzında **/-p/** fiilden isim yapım eki düşmüştür.

***çatallaşı-Ø* (337)**

çatallaşı *kalıyo*

(**çatallaşıp** kalıyor.)

***evürü-Ø* , çevürü-Ø (155)**

evürü çevürü *ġırıyosun*

(**evirip çevirip** kırıyorsun)

/-gı/ Yapım Eki

Kızılcahamam ağzında ekin yuvarlak şekilleri karşımıza çıkar.

say-gu (456)

saygusuz*, sevümsüz bi bebeydi.*

(**saygısız**, sevimsiz bir çocuktu.)

/-ma/ Yapım Eki

Kızılcahamam ağzında bu ek daralmıştır.

ġalḫın-mı-y-a (249)

ben de gitdüm ***ġalḫınmıya*** *dedüm ki belediye başganına...*

(ben de gittim **kalkınmaya** dedim ki belediye başkanına...)

çal-mı-y-a (136)

ben de ***çalmıya*** *ġaḫdıydım udu...*

(ben de **çalmaya** kalktıydım udu...)

/-ce/ Yapım Eki

Ek Kızılcahamam ağzında daralarak **/-ce/** olarak tek biçimli kullanılmıştır.

***ġóven-ce* (22)**

ġóvencemiz *yoḫ tabi, gendi başımızın çaresine baktıḫ.*

(**güvencemiz** yok tabii kendi başımızın çaresine baktık.)

2.2.1.2. İsim İşletme Ekleri

Türkçede İsim Hâl Ekleri

Eklemeli bir yapıya sahip olan Türkçede hâl ekleri ve fiil kiplerinin önemli bir yeri vardır. Hâl ekleri ve fiil kipleri, genel olarak yapım ve çekim ekleri olmak üzere ikiye ayırdığımız eklerden çekim ekleri grubuna girmektedir. "Fiil, isim kök veya gövdelerine gelerek bağlı oldukları kelime gruplarına göre kelimeler arasında durum (hâl), iyelik, çokluk, zaman, kişi ilişkisi kuran birimlere çekim ekleri denir". [60] Hâl eki ismin kendi dışında kalan kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir.[61]

A. Von Gabain, "Eski Türkçenin Grameri"nde ismin hâllerini, "belirsiz hâl, ilgi, yaklaşma, yükleme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik ve yön hâli" şeklinde ele almıştır.[62]

Faruk Kadri Timurtaş, 15. yüzyıl Anadolu Türkçesini inceleme konusu yaptığı Eski Türkiye Türkçesi adlı eserinde yalın hâlden başka "genetiv, dativ, akkuzativ, lokativ, ablativ, ekvativ, direktiv, instrümental" olarak ele almıştır.[63]

Kızılcahamam ağzında hal eklerinin kullanımı ölçünlü Türkiye Türkçesi ile büyük oranda aynıdır.

2.2.1.2.1. Bulunma Hâli

Standart yazı dilinde bulunma hali, "yargının gerçekleşme yerini gösteren" ve "yargının gerçekleşme zamanını bildiren" şekilleriyle yer alır.

Yargının Gerçekleşme Yerini Gösteren

Yargının nerede gerçekleştiğini bildirir. Bölge ağzındaki örnekleri şöyledir:

kóy+de (21)

yapacaḫ bişey yoḫ bu ***kóyde*** *oturaḫ dėdik.*

(yapacak bir şey yok bu **köyde** oturalım dedik.)

dùğùnde < düğünde (435)

emme o ***dùğùnde*** *bize daş atıvidilerdi*

(ama o **düğünde** bize taş atmışlardı.)

[60] *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, 41.
[61] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.129.
[62] A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın Ankara, TDK Yayınları, 2007, s.63.
[63] Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi,* Ankara, Akçağ Yayınları, 2005, s.68-73.

Bulunma hal ekinin eklendiği ora, bura, şura sözcüklerinde düşme görülür:

bur+da (139)

ben de **bur+da** santralcıydım

(ben de **burada** santralcıydım.)

or+da (17)

*doğudaydım çoḫ ırahattıḫ ben **orda** inzibattım.*

(doğudaydım çok rahattım ben orda.)

Yargının Gerçekleşme Zamanını Gösteren

Yargının hangi zamanda gerçekleştiğini gösterir. Kızılcahamam ağzında örnekleri şöyledir:

zabaanan < sabah (393)

*onnarı meraya çıḫarduruḫ çoban gelü **zabaanan** aludu*

(onları meraya çıkartırık, çoban gelip **sabah** alırdı.)

2.2.1.2.2 Ayrılma Hâli

Ayrılma hâli; iş, hâl ve hareketin çıkma, başlama noktasını gösterir. Genellikle fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığı veya çıktığı isim, cümlede ayrılma halinde bulunur. [64] Kızılcahamam ağzında ayrılma durum ekinin sadece **+dAn** biçiminde kullanıldığı görülüyor. Ekin tonsuz biçimi olan **+tAn** şekli bölge ağzında kullanılmaz.

/+dAn/

dā+dan (10)

*soña **dādan** odun gätdüm satdım.*

(sonra **dağdan** odun getirdim sattım.)

esgi+*den (1)*

***esgiden** bebeyken oḫula giderdük.*

(**eskiden** çocukken okula giderdik.)

kóyler+den (47)

[64] Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, TDK Yayınları, 1996, s.202.

her ev, gomşu köylerden gelüdü...

(her ev, komşu **köylerden** gelirdi...)

2.2.1.2.3. Vasıta Hâli

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendisi vasıtası ile kendisinin iştirakı ile veya kendisinin ifade ettiği zamanda yapıldığını göstermek için isim vasıta hâlinde bulunur.[65]. Standart Türkiye Türkçesinde **/+lA/** şeklinde kullanılan bu ek Kızılcahamam ağzında standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak **/+nAn/** şeklinde kullanılmıştır.

/+nAn/

Kızılcahamam ağzında "ile" beraberlik anlamını karşılamıştır.

Beyazd+ınan (97)

*Yıldırım **Beyazdınan** Timurlenk Yıldırımda savaştılar.*

(Yıldırım **Beyazıtla** Timurlenk Yıldırım'da savaştılar.)

govanı+nan (9)

*güççük **govanınan** beş petek bal yaptık*

(küçük **kovanla** beş petek bal yaptık.)

2.2.1.2.4 İlgi Hâli

Hâl eklerinin temel fonksiyonu, ismi içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak ilgi hâlinin böyle bir özelliği yoktur. Bu hâl ismi isme bağlayarak tamlama kurar.[66] Kızılcahamam ağzında ilgi hali için **+Iñ, +nIñ** ekleri kullanılmıştır.

/+Iñ/

çay**ıñ** yakasından (421)

dıyazam**ıñ** yanına (431)

stad**ıñ** orda (239)

/+nIñ/

Ġıstırma'**nıñ** tarlasının (342)

bura**nıñ** fäsillesi (373)

ora**nıñ** yolu (101)

[65] Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, TDK Yayınları, 1996, s.135.
[66] Buran, a.g.e. s.61.

2.2.1.2.5 Yönelme Hâli

İş, hâl, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı son noktayı belirtir. Fiil hareketinin yöneldiği ve kendisine yaklaşılan nesne, cümlede varma hâlinde bulunur. [67] Kızılcahamam ağzında yönelme hal eki **+(y)A** biçimindedir.

/+(y)a/

çalmıy**a** (136)	"çalmaya"
buray**a** (220)	"buraya"
oriy**a** (226)	"oraya"
Angara'y**a** (238)	"Ankara'ya"
bañ**a** (434)	"bana"

2.2.1.2.6. Yükleme Hâli

Eylemin etki alanında kalan unsurun, konuyu gösteren ismin aldığı hâldir.[68] Kızılcahamam ağzında /+I/ biçiminde, standart Türkiye Türkçesindeki kullanımıyla karşımıza çıkar.

mataraların**ı** (108)	"mataralarını"
ġalanın**ı** (160)	"kalanını"
altın**ı** (203)	"altını"
garnın**ı** (232)	"karnını"

2.2.1.3 İyelik Ekleri

İyelik ekleri, adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir. [69] Kızılcahamam ağzında iyelik eklerinin tablosu şu şekildedir:

Tablo 3: Bölge Ağzında Kullanılan İyelik Ekleri

Tekil I. Şahıs İyelik	**/+m/, /+ım/, /+im/, /+um/, /+üm/**

[67] Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, TDK Yayınları, 1996, s.134.
[68] Muharrem Daşdemir, *Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2015, s.83.
[69] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.276.

Tekil II. Şahıs İyelik	**/+ñ/, /+ıñ/, /+iñ/, /+uñ/, /+üñ/, /+n/**
Tekil III. Şahıs İyelik	**/+ı/, /+sı/, /+si/, /+su/, /+sü/**
Çoğul I. Şahıs İyelik	**/+mız/, /+miz/, /+muz/, /+müz/, /+ImIz/**
Çoğul II. Şahıs İyelik	**/+ñız/, /+ñiz/, /+IñIz/, /+sIñIz/, /+nız/, /+niz/, /+Inız/, /+sInIz/**
Çoğul III. Şahıs İyelik	**/+narı/, /+neri/, /+ları/, /+leri/**

Tekil I. Şahıs İyelik:

/+m/, /+ım/, /+im/, /+um/, /+üm/:

biz**im** suyumuz çoḫ şānedir. (265)

ne iş**im** varıdı orda (276)

sen saol yeğen**im** (311)

Tekil II. Şahıs İyelik:

/+ñ/, /+ıñ/, /+iñ/, /+uñ/, /+üñ/, /+n/:

sen**iñ** gibi gelen oldudu. (93)

Halis abi bu sen**iñ** hakġın (144)

Tekil III. Şahıs İyelik:

/+ı/, /+sı/, /+si/, /+su/, /+sü/:

Gazan ova**sı**na (105)

kóyün tam garşı**sı**nda (124)

gelin gaya**sı** (125)

Garacaörenli iyi ud usta**sı** (133)

gendi yapdumuz bulgur aşı var (146)

Çoğul I. Şahıs İyelik

/+mız/, /+miz/, /+muz/, /+müz/, /+ImIz/:

bi dene gomutan**ımız** varıdı (380)

Çamlıdere'de aḫrabalar**ımız** var (383)

atlarımız, mallar**ımız** neyin çoḫudu (398)

bizim suyu**muz** çoḫ şānedir (265)

Çoğul II. Şahıs İyelik

/+ñız/, /+ñiz/, /+IñIz/, /+sIñIz/, /+nız/, /+niz/, /+Inız/, /+sInIz/:

Sizin geldi**niz** yol, orası. (444)

Çoğul II. Şahıs İyelik

/+narı/, /+neri/, /+ları/, /+leri/:

/+narı/: Bölge ağzında ikizleşme kaynaklı olarak /l/ sesinin çoğu örnekte /n/ sesine döndüğü görülür.

Gızıcamam'dan et gelüdü on**narı** aşçı varıdı burda Mustafa emmi o bişürüdü. (86)

mērki soña órendimki bizimki yapıvimiş bun**narı** arḫadaşlarıynan. (436)

tabi onnarda geliyola bi gùn iki gùn kaldıḫ**ları** zaman oludu. (80)

matara**ları**nı dolduruyolla. (108)

Yunan savaşında Gızılcamamlı**ları** gótürmüşler (294)

2.2.1.4. Çokluk Ekleri

Çokluk eki isimlerin çokluk şekillerini yapan işletme ekidir. Bir isim hiçbir ek almadan normal şekliyle tek bir nesneyi karşılar. İsmin tek bir nesneyi karşılayan bu asıl ve normal şekline teklik şekli adı verilir. İşte ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için teklik şekline çokluk eki getirilerek ismin çokluk şekli yapılır. [70] Kızılcahamam ağzında çokluk eki olarak **/+nar/** ve **/+lar/** ekleri kullanılmıştır.

[70] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.220.

/+nar/: Bu ek bölge ağzında ünsüz ikizleşmesinden kaynaklı olarak l > n değişimi sonucu ortaya çıkmıştır. /n/ ünsüzü ile biten sözcülere /+lar/ çoklukl eki /+nar/ şeklinde gelir.

bun+nar (408)
bi de şindi ***bunnarıñ*** *oranıñ suyu çaylar gamişlemiş*
(*bir de şimdi* ***bunların*** *oranın suyu çaylar kamışlanmış.)*

gùn+ner (466)
ne ***gùnner*** *geçdi burda böyle*
(ne **günler** geçti burada böyle)

ōlan+nar (211)
ōlannar *da iki dene Angara'da onnar da.*
(**oğlanlar** da iki tane Ankara'da onlar da.)

govan+nar (11)
govannarın *yanına āç getirdim godum.*
(**kovanların** yanına ağaç getirip koydum.)

/+lar/: eki bir işletme ekidir. İsimlerde ve fiillerde çokluk gösterir. Yalnız bu ek bir yandan da gösterdiği "çokluk" özelliği dolayısıyla sınıf değiştirerek yer yer eklendiği kelimlere kurallı ve özel anlamlar kazandıran bir yapım ekine dönüşmüştür.[71] Kızılcahamam ağzında yapım eki görevinde /+lar/ ekine rastlanmasa da çokluk görevinde kimi durumlarda karşımıza çıkar.

ay+lar (433)
*...****aylar*** *soña dùğùne gitdik derneğe geri*
(...**aylar** sonra düğüne gittik derneğe geri.)

çay+lar (408)

[71] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.132.

*bi de şindi bunnarıñ oranıñ suyu **çaylar** gamişlemiş*

(bir de şimdi bunların oranın suyu **çaylar** kamışlanmış.)

mal+lar (471)

*fĭ ekelle **mallar** yisin diyi.*

(fiy ekerler **inekler** yesin diye.)

2.2.1.5. Aitlik Eki

/+kI/: Standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünlü uyumuna girdiği haller vardır. Eklendiği sözcüğün son hecesi ince veya kalın ünlülü bitmesine rağmen ek zaman /+kı/ şeklinde gelebilir.

altında+ḳı (24)

*yolun **altındaḳı** yėr.*

(yolun **altındaki** yer.)

yėrde+ki (116)

*şindi asġeri havalanının olduğu **yėrdeki***

(şimdi askeri havaalanının olduğu **yerdeki**)

garşın+daḳı (465)

*insan **garşındaḳı** ne diyecen*

(insan **karşındaki** ne diyeceksin.)

2.2.1.6. Soru Eki

/+mI/: Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi tüm ünlü gruplarıyla birlikte kullanılır.

*evde ekmek var **mı** yoḫ **mu** sormazıdı kimse. **(22)***

(evde ekmek var **mı** yok **mu** sormazdı kimse.)

*dīrdi "lan deli ōlan gene **mi** sensin" **(139)***

(derdi, "lan deli oğlan yine **mi** sensin")

*Gızıcamam'a şordan ağrı giderdùk anadıñ **mıdı** araba **mı** varıdı. **(228)***

(Kızılcahamam'a şu taraftan gidedik anladın **mı**, araba **mı** vardı?)

*o yanna gitdin **mi** hiç? Gerede'ye doğru **(272)***
(o tarafa gittin **mi** hiç? Gerede'ye doğru.)

2.2.2. Sıfatlar

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır işte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir.[72] Kızılcahamam ağzında sıfatlar genel olarak ölçünlü Türkçede kullanıldığı gibidir.

Sıfatlar kendi içinde ikiye ayrılır:

1. Niteleme Sıfatları

2. Belirtme Sıfatları

a) İşaret
b) Sayı
c) Soru
ç) Belirsizlik

2.2.2.1 Niteleme Sıfatları

Canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır.[73]

bóyük yol (397)
aşşāḳı ***bóyük yoldan*** *gelü dururdu*
(aşağıdaki **büyük yoldan** gelirdi.)

boş govan (11)
boş govan *yapup satarıdım.*
(**boş kovan** yapup satardım.)

güççük govan (9)

[72] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.244.
[73] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 356.

güççük govanınan beş petek bal yaptuḫ.

(**küçük kovanla** beş petek bak yaptık.)

2.2.2.2 Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler.[74]

2.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

Nesnelerin yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına işaret zamirleridir. Türkçede sıfatlar hiçbir işletme eki almadıkları için işaret sıfatı olarak işaret zamirlerinin yalnız teklik şekilleri kullanılır.[75]

bu kóyde (21)

yapacak bişey yoḫ ***bu kóyde*** *oturaḫ dėdik.*

(yapacak bir şey yok **bu köyde** oturalım dedik.)

o yıl (19)

o yıllarda işde yetmişin birinci ikinci aylarında Patnosdaydım.

(**o yıllarda** işte yetmişin birinci ikinci aylarında Patnosdaydım.)

2.2.2.2.2 Soru Sıfatı

Varlık ve nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.[76]

nasıl bazlama (178)

nasıl bazlama *yaparuduḫ esgiden...*

(**nasıl bazlama** yapardık eskiden...)

ne işim (276)

ne işim *varıdı orda da gettik heç haturlamıyom*

(**ne işim** vardı orada da gittik hiç hatırlamıyorum.)

2.2.2.2.3 Sayı Sıfatı

[74] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 247.
[75] Ergin, a.g.e. s. 248.
[76] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.381.

Nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir.[77] Türkiye Türkçesinde sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sıfatları, kesirli sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beş alt gruba ayrılır.

2.2.2.2.3.1. Asıl Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır.[78]

beş tene (5)
beş tene *de öğretmenimiz oludu*
(beş tane de öğretmenimiz olurdu.)

segiz gişi (89)
yidi ***segiz gişi*** *bi sufrıya oturu yirdi*
(yedi **sekiz kişi** bir sofraya oturur yerdi.**)**

2.2.2.2.3.2. Sıra Sayı Sıfatı

Nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren sıfatlardır. Sıra sayı sıfatları adet değil, derece gösteren sayı sıfatlarıdır. Bu sıfatların esas fonksiyonları şüphesiz derece göstermektir. Aynı zamanda bir sayı da ifade ederler. Fakat bu sayı nesnenin veya derecesinin adedi değil, derecenin kaçıncı olduğunu gösteren sayıdır.[79]

ikinci seneye
ilkokula ***ikinci seneye*** *ney gittim.*
(ilk okula ikinci seneye kadar gittim.)

2.2.2.2.3.3. Belirsizlik Sayı Sıfatı

Varlık ve nesnelerin sayı ve miktarını açık ve kesin olarak değil, belirsiz olarak belirten sıfatlardır.[80]

bazı dùğùnlerde (76)
esgiden bazı dùğùnlerde oḫuyuntulu olurdu.

---

[77] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 249.
[78] Ergin, a.g.e. s. 249.
[79] Ergin, a.g.e. s. 250.
[80] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 383.

Bazı yirler (301)

*... bizim burda öyle deil emme **bazı yirlerde** öyleymiş.*

(... bizim burada öyle değil ama **bazı yerlerde** öyleymiş.)

2.2.3. Zamirler

İsimlerin yerini tutan, kişileri ve nesneleri işaret ederek karşılayan kelimeye zamir denir[81]. Zamirler her halleriyle isimlere benzerler. Onlar gibi çoklulanır, isim çekimine uğrar, cümle içerisinde de isimlerin aldıkları bütün işleyişleri alarak özne, nesne, yüklem ismi alarak isimleme olurlar.[82]

2.2.3.1. Şahıs Zamirleri

Bunlar varlıkları şahıslar halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir. [83] Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesindeki gibi ben, sen, o, biz, siz, onlar kişi zamirleri kullanılmıştır. Zamirlerin eklerle birleşimi sırasında Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan zamir n'si Kızılcahamam ağzında çoğunlukla geniz n'si biçiminde karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra onlar zamirinde **-lar** çokluk ekinin Kızılcahamam ağzında **-nar** biçiminde kullanılmasından dolayı *"onnar"* biçiminde olduğu görülür.

Tekil Biçimde Bulunan Şahıs Zamirleri

Ben (132)

*...atıl haldeydi bahtı didi yapduracam **ben** burayı.*

(…atıl haldeydi baktı, dedi yaptıracağım **ben** burayı.)

Sen (434)

*dıyazam da bańa dėdikine **sen** bekle burda.*

(teyzem de bana dedi ki **sen** bekle burada.)

O (391)

O alıvimiş Gızıcahamam'dan suyu.

(o alıvermiş Kızılcahamam'dan suyu)

---

[81] Zeynep Korkmaz, *a.g.e*. s. 387.
[82] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.356.
[83] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.265.

Çoğul Biçimde Bulunan Zamirler

Biz (20)

*borcunan aldıḫ burayı **biz** onu ödeyecen.*

(borç ile aldık burayı **biz** onu ödeyecen)

Siz (191)

***siz** bek bilmezsiniz.*

(**siz** pek bilmezsiniz.)

Onnar (383)

*Çamlıdere'de aḫrabalarımız var, **onnarın** yanına giderik.*

(Çamlıdere'de akrabalarımız var **onların** yanına gideriz.)

Tablo 4 Bölge Ağzında Kullanılan Şahıs Zamirlerinin Hâl Ekli Biçimleri

		I. Kişi		II. Kişi		III. Kişi	
		Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Yalın Hali	ÖTT	Ben	Biz	Sen	Siz	O	Onlar
	KA	Ben	Biz	Sen	Siz	O	Onnar
İlgi Hali	ÖTT	Benim	Bizim	Senin	Sizin	Onun	Onların
	KA	Benim	Bizim	Seniñ	Siziñ	Onuñ	Onnarıñ

Yüklem e Hali	ÖTT	Beni	Bizi	Seni	Sizi	Onu	Onları
	KA	Beni	Bizi	Seni	Sizi	Onu	Onnarı
Yönelm e Hali	ÖTT	Bana	Bize	Sana	Size	Ona	Onlara
	KA	Baña	Bize	Saña	Size	Oña	Oñnara
Bulunm a Hali	ÖTT	Bende	Bizde	Sende	Sizde	Onda	Onlarda
	KA	Bende	Bizde	Sende	Sizde	Onda	Onnarda
Ayrılma Hali	ÖTT	Benden	Bizden	Senden	Sizden	Ondan	Onlardan
	KA	Benden	Bizden	Senden	Sizden	Ondañ	Onnardañ
Vasıta Hali	ÖTT	Benimle	Bizimle	Seninle	Sizinle	Onunla	Onlarla
	KA	Benimle	Bizimle	Seninle	Sizinle	Onunnan	Onnarnan

2.2.3.2. İşaret Zamirleri

İşaret etmek, göstermek suretiyle nesneleri karşılayan kelimelerdir.[84]

Tekil Biçimde Bulunan İşaret Zamirleri

[84] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 273.

Bu (107)

*...ayranı dolduruyor ōluna al **bunu** götŭ ko asġerlere vir diyo.*

(…ayranı dolduruyor oğluna al **bunu** götür koy asgerlere ver diyor.)

Şu (334)

***şo**rası sıḳdurulıyo, **şo**rası da maşa va, şiy maşasını bilün.*

(**şu**rası sıkılıyor, **şu**rası da maşa var, şey maşası bilirsin.)

O (366)

***onu** gaynadusun yirsin yemeği olu.*

(**onu** kaynatırsın yersin yemeği olur.)

Çoğul Biçimde Bulunan İşaret Zamirleri

Tekil biçimdeki işaret zamirlerine eklenen **+lar** çokluk ekleri Kızılcahamam ağzında **+nar** biçiminde eklenerek çoğul işaret zamirleri olarak karşımıza çıkar:

şonnar (84)

***şonnarın** yanından giç görün.*

(**şunların** yanından geç görürsün.)

bunnar (408)

*...şindi **bunnarıñ** oranıñ suyu çaylar gamişlemiş gamiş bitmiş.*

(...şimdi **bunların** oranın suyu çaylar kamışlanmış, kamış bitmiş.)

onnar (467)

*moturu olannar ekin ekiyo arpa buğday zati beş altı motur va **onnar** ekiyo.*

(motoru olanlar ekin ekiyor, arpa buğday zaten beş altı motor var **onlar** ekiyor.)

Tablo 5 Kızılcahamam Ağzında Kullanılan İşaret Zamirlerinin Hâl Ekli Biçimleri

		Yakın İçin		Az Uzaklık İçin		Uzak İçin	
		Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Yalın Hali	ÖTT	Bu	Bunlar	Şu	Şunlar	O	Onlar
	KA	Bu	Bunnar	Şo	Şonnar	O	Onnar
İlgi Hali	ÖTT	Bunun	Bunların	Şunun	Şunların	Onun	Onların
	KA	Bunuñ	Bunnarıñ	Şonuñ	Şonnarıñ	Onuñ	Onnarıñ
Yükleme Hali	ÖTT	Bunu	Bunları	Şunu	Şunları	Onu	Onları
	KA	Bunu	Bunnarı	Şonu	Şonnarı	Onu	Onnarı
Yönelme Hali	ÖTT	Buna	Bunlara	Şuna	Şunlara	Ona	Onlara
	KA	Buna	Bunnara	Şona	Şonnara	Ona	Onnara
Bulunma Hali	ÖTT	Bunda	Bunlarda	Şunda	Şunlarda	Onda	Onlarda
	KA	Bunda	Bunnarda	Şonda	Şonnarda	Onda	Onnarda
Ayrılma Hali	ÖTT	Bundan	Bunlardan	Şundan	Şunlardan	Ondan	Onlarda

	KA	Bundan	Bunnardan	Şondan	Şonnarda	Ondan	Onnardan
Vasıta Hali	ÖTT	Bununla	Bunlarla	Şununla	Şunlarla	Onunla	Onlarla
	KA	Bununnan	Bunnarnan	Şonunnan	Şonnarnan	Onunnan	Onnarnan

2.2.3.3. Dönüşlülük Zamiri

Kızılcahamam bölgesi çerçevesinde düşünüldüğünde dönüşlülük zamiri **kendi** ve Karahan'ın da belirttiği gibi /k/ > /g/ değişiminin bölge ağzında yoğun olarak gerçekleşmesinden dolayı **gendü** biçiminde de karşımıza çıkar.

Tablo 6 Dönüşlülük Zamirinin Hâl Ekli Biçimleri

		I. Kişi		II. Kişi		III. Kişi	
		Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Yalın Hali	ÖTT	Kendim	Kendimiz	Kendin	Kendiniz	Kendi	Kendileri
	KA	Kendim Gendüm	Kendimiz Gendümüz	Kendin Gendün	Kendiniz Gendünüz	Kendi Gendü	Kendileri Gendüeri
İlgi Hali	ÖTT	Kendimin	Kendimizin	Kendinin	Kendinizin	Kendinin	Kendilerinin
	KA	Kendimiñ	Kendimiziñ Gendimüziñ	Kendiniñ Gendünüñ	Kendiniziñ Gendünüzüñ	Kendi Gendü	Kendileriniñ Gendileriniñ

		Gendiminñ					
Yükleme Hali	ÖTT	Kendimi	Kendimizi	Kendini	Kendinizi	Kendini	Kendilerini
	KA	Kendimi Gendümü	Kendimizi Gendimüzü	Kendini Gendünü	Kendinizi Gendünüzü	Kendini Gendünü	Kendilerini Gendilerini
Yönelme Hali	ÖTT	Kendime	Kendimize	Kendine	Kendinize	Kendini	Kendilerini
	KA	Kendime Gendüme	Kendimize Gendimüze	Kendine Gendüne	Kendinize Gendinize	Kendini Gendine	Kendilerini Gendilerine
Bulunma Hali	ÖTT	Kendimde	Kendimizde	Kendinde	Kendinizde	Kendinde	Kendilerinde
	KA	Kendimde Gendümde	Kendimizde Gendümüzde	Kendinde Gendünde	Kendinizde Gendünüzde	Kendinde Gendümde	Kendilerinde Gendüleründe
Ayrılma Hali	ÖTT	Kendimden	Kendimizden	Kendinden	Kendinizden	Kendinden	Kendilerinden
	KA	Kendimden Gendümden	Kendimizden Gendümüzden	Kendinden Gendünden	Kendinizden Gendünüzden	Kendinden Gendümden	Kendilerinden Gendüleründen

2.2.4. Fiiller

2.2.4.1 Fiilden Fiil Yapım Ekleri

/-DUr-/

Türkçede eskiden beri bulunan ve işlek olarak kullanılan bir ektir. Eski Türkçede ekin /-tur-/, /-tür-/, /-dur-/, /-dür-/ olarak yalnız yuvarlak şekilleri vardı. Bunlardan –tur-, -tür- daha eski ve aslî olup /-dur-/, /-dür-/ ötümlüleşme ile ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise ekin yalnız yuvarlak ve /–d-/'li şekilleri görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesinden sonra da uzun süre /-d-/'li şekilde kullanıldığı görülmüştür. Ek ünlü ve ünsüz uyumlarına son zamanlarda bağlanmış bugünkü şeklini almıştır. [85] Kızılcahamam ağzında ekin çoğunlukla /-dUr-/ biçimi karşımıza çıkar. Bölge ağzının kronik ses olaylarından olan /r/ ünsüzün düşmesi söz konusu ekte de az sayıda örnekte /-dU-/ biçiminde karşımıza çıkarak /-r/ sesinin düştüğü durumlar oluşur.

Yap-du- (34)

*sulama küvetleri **yapdudum** karşıya.*
(sulama küvetleri yaptırdım karşıya.)

çek-dü- (465)

*gaynanam bek aḫsiydi dadını virmezdi **çekdüdü** epey bize*
(kaynanam pek aksiydi tadını vermezdi, **çektirdi** epey bize)

yap-**dur- (132)**

*...baḫtı dedi ben **yapduracam** ben burayı*
(...baktı dedi ben **yaptıracağım**.)

yap-tur (28)

*bizim oḫullar esgiydi olmadı yıḫduḫ yeniden bu oḫulu **yapturdum***
(bizim okullar eskiydi, olmadı yıktık yeniden bu okulu **yaptırdım**.)

[85] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 212.

/-Ur-/

Kızılcahamam ağzında genellikle yuvarlak biçimleri kullanılan yapım eki seyrek olarak görülür.

sür-ür (451)

ġızın ayakgabısına bal ***sürürlerdi.***
(kızın ayakkabısına bal **sürerlerdi.)**

piş-ür- (334)

...şiy maşasını bilün, ocaḳ maşasını, ***pişürülüyo*** *bura, tekrar bita bālanıyo*
(şey maşasını bilirsin, ocak maşasını, **pişiriliyor** burası, tekrar bir daha bağlanıyor.)

/-Ar-/

Eskiden beri kullanılan, işlek olmayan bir ektir. Bu ekin eski /-ġar-/, /-ger-/'den geldiği tahmin edilmekte onunla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Fakat daha Eski Türkçe devresinde eki /-ar-/, /-er-/ şeklinde gördüğümüz de unutulmamalıdır. [86]

duy-ar (361)

şindi Hikmet amcanın babası ***duyarsa*** *o veziyetde dùkkanı...*
(şimdi Hikmet amcanın babası duyarsa o vaziyette dükkanı...)

/-In/

ġalḫ-ın (249)

ben de gitdüm ***ġalḫınmıya*** *dedüm ki belediye başganına, başganım didüm...*
(ben de gittim **kalkınmaya** dedim ki belediye başkanına, başkanım dedim.)

[86] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.214.

baġ**-ın- (348)**

adam **baġınmış**, ġıstırma ne ġıstırma ne bita demiş...
(adam **bakınmış** kıstırma ne kıstırma ne bir daha demiş...)

/-l-/

Olmaya veya yapma bildiren edilgen fiilden fiil yapma ekidir. Ünsüz ile biten fiil kök ya da gövdelerine yardımcı ünsüzler ile gelir.

***ay(ı)r-ıl-* (424)**

*köye gelmeden şo yokarı yoldan **ayrılan** tarafda*
(gelmeden köye şu yukarı yoldan ayrılan tarafta)

/-mA-/

Fiil kök ve gövdelerinden olumsuz fiil türeten bir ektir.

yitiş-me (203)

*acil bi şeyin **yitişmediği** zaman da şo tavayı göstedim ya altını böyle hafif yaġıyon...*

(acil bir şeyin **yetişmediği** zaman işte şu tavayı gösterdim ya altını böyle hafif yakıyorsun…)

bēn-me (164)

*bizim **bēnmedimiz** kepekli ekmek ötekinden bahalı.*
(bizim beğenmediğimiz kepekli ekmek ötekinden pahalı.)

/-ş-/

Türkçede eskiden beri işlek olarak kullanılan bir ektir. Yaptığı fiiller ortaklaşma veya bir oluş ifade ederler. /-ş-/ ekinden önce gelen yardımcı ünlüler Eski Türkçede ünlü uyumuna bağlıydı. Eski Anadolu Türkçesinde bir süre uyuma aykırı

olarak yalnız düz şekilleri kullanılmış, Eski Anadolu Türkçesinden sonra uyum çerçevesine sokulmuş ve bu şekilde kullanılmıştır.[87]

*yet-**iş**- **(9)***

*gendimi bòyle işlerde **yetişdürdüm.***
(kendimi böyle işlerde **yetiştirdim**.)

*çıḫ-**ış** **(119)***

*ebeminki de Taşlıca'yı Ballıca'ya doru **çıḫışda.***
(ebeminki de Taşlıca'yı Ballıca'ya doğru **çıkışta.**)

ara+ş- (268)
*yoḫ **araştıcan**, bulacan, vuracan sondajı.*
(yok, **araştıracaksın** bualacaksın sondajı.)

2.2.4.2 İsimden Fiil Yapım Ekleri

/+k-/

Türkçede /-k-/ yapım eki isimden işlek fiiller yaparken Kızılcahamam bölgesi ağzında bu ek sızıcılaşarak /-ḫ-/ şekline dönmüştür.

*kır+**ıḫ**- **(174)***

*...benden tarafı **kırıḫ** dimiş*
(...benden tarafı **kırık** demiş.)

*çık+**ıḫ**- **(333)***

*ġırıḫ **çıhıḫ** olanı ayurduluyo*
(kırık **çıkık** olanı ayırılıyor.)

[87] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.209.

/+aş-/, /+ş-/

İsimden fiil türeten /+A-/ ekinin işteşlik eki /-ş-/ ile kaynaşmasından oluşmuş bir ektir.[88]

*yan+**aş- (394)***

***yanaşıvidin** mi depeye doru görün.*

(**yanaşıverdin** mi tepeye doğru görürsün.)

/+len-/

/+lA-/ ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları /-n-/ dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmış ve birleşik ek oluşturulmuştur. [89]

ev+len (27)

***evlendiḫ** çoluk çocuk sahibi olduḫ.*

(**evlendik** çoluk çocuk sahibi olduk.)

yük+len (266)

Esgiden tırlar yüḳlenirdi.

(eskiden tırlar yüklenirdi.)

/+lA-/

Bu ek eski Türkçeden beri bütün lehçelerde canlı ve çok işlek olan bir isimden fiil türetme ekidir. [90]

*su+**la (34)***

***sulama** küvetleri yapdudum*

(sulama küvetleri yaptırdım.)

[88] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.174.
[89] Korkmaz, a.g.e. s.178.
[90] Korkmaz, a.g.e. s.174.

/+An-/

öl+en (45)

*devam edeceḫ de **ölenlen** ölünmez, ġalanla ġalımaz.*

(devam edeceksin de **ölenle** ölünmez, kalanla kalınmaz.)

2.2.4.3. Fiillerde Olumsuzluk

Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan /-mA-/ olumsuzluk eki Kızılcahamam ağzında da aynı biçimde kullanılır.

/-mA-/

giçinememüşler (303)

*burda durmamışlar gelmüşler de **giçinememüşler**.*

(burada durmamışlar gelmişler de **geçinememişler**.)

gidemediḫ (315)

*çoḫ isdedim gideyim deyi emme **gidemediḫ**.*

(çok istedim gideyim diye ama **gidemedik.**)

dökmeyecen **(319)**

*dutamınan oraḫnan **dökmeyecen** şiyini neyi.*

(tutamla orakla **dökmeyeceksin** şeyini neyi.)

ġoyuvimeyo (408)

*gamiş bitmiş yatmış gamiş suyu **ġoyuvimeyo**.*

(kamış bitmiş yatmış kamış suyu **bırakmıyor**.)

/-mAz-/

Türkçede geniş zaman kipinin olumsuz biçimde kullanımıdır.

yiyemezse (358)

*şindi bi kilo helvayı yerse helvaya para yoḫ, **yiyemezse** bi kilo parası verecek Hacılı, Hikmed'e.*

(şimdi bir kilo helvayı yerse helvaya para yok, **yiyemezse** bir kilo parası verecek Hacılı, Hikmet'e.)

açmaz (139)

*hemen ben açar **açmaz** "ēy" dīrdi.*

(hemen ben açar **açmaz** "ey" derdi.)

sığmazdı (417)

*Çaya **sığmazdı** çaya bostanlara daşardı.*

(çaya **sığmazdı** çaya bostanlara taşardı.)

2.2.4.4. Fiillerde Soru

Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesinde olduğu gibi fiilerde soru eki olarak "mI" kullanılır.

Çamlıdere'ye gitdin **mi** orda yazar. **(388)**

Bildin **mi** destiyi, íbrık. **(451)**

Yoḫ biter **mi** bebeyi bekledig gelsün diyi geldi soña giri devam etdik. **(459)**

O yanna gitdin **mi** hiç? **(272)**

2.2.4.5. Şahıs Ekleri

2.2.4.5.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme ekleri dar ünlülüdür. Bu ekler, çokluk 2. şahısta –sıŋız / - siŋiz, - suŋuz / -süŋüz şeklindedir.[91] Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kızılcahamam ağzında da zamir kökenli şahıs ekleri belli başlı kip ekleriyle birlikte kullanılır. Bu kip ekleri; öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve istek kipleridir.

Tablo 7 Kızılcahamam Ağzında Kullanılan Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

	Kızılcahamam Ağzında Kullanılan Zamir Kökenli Şahıs Ekleri
I. tk. şh.	+m

[91] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996, s.122.

II. tk. şh.	+sın +sin, +sun, +sün +sıñ, +siñ, +suñ, +süñ
III. tk. şh.	+Ø
I. çk. şh.	+ız, +iz, +uz, +üz, ekin şimdiki zaman çekiminde /-ɧ/ biçiminde örnekleri mevcuttur. *"baɧıyoɧ mu?"*
II. çk. şh.	+sıŋız, + siŋiz, +suŋuz, + süŋüz,
III. çk. şh.	+ler, +lar

2.2.4.5.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Çokluk 2. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs ekinde /ŋ/ korunmuştur.[92] Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kızılcahamam ağzında da iyelik kökenli şahıs ekleri görülen geçmiş zaman ve şart kipi kuruluşlarında kullanılır.

Tablo 7 Kızılcahamam Ağzında Kullanılan İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

	Kızılcahamam Ağzında Kullanılan İyelik Kökenli Şahıs Ekleri
I. tk. şh.	+m

[92] Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1996, s.123.

II. tk. şh.	+n, +ñ
III. tk. şh.	+Ø
I. çk. şh.	+k
II. çk. şh.	+ ŋ
III. çk. şh.	+ler, +lar

2.2.4.6. Fiil Çekimi

2.2.4.6.1. Bildirme Kipleri

Canlı cansız nesnelerin ya da kişilerin eylemleri sonucunda ortaya çıkan veya çıkacak olan hareket biçimlerini karşılamak için fiil kök ve gövdeleri çeşitli biçimlere girer. Bu sebeple bazı fiil biçimleri ortaya çıkan veya çıkaca olan eylemi bildirirler. Bu tip bildirilen eylem biçimlerine ve türlerine *bildirme kipi* denir.

2.2.4.6.1.1. Geniş Zaman Kipi

Kızılcahamam ağzında bölgenin genel özelliği olarak -r sesisin düşmesi görülür. Standart Türkiye Türkçesinde **/-Ar/** ve **/-r/** biçiminde kullanılan bu kip eki aynı kullanım biçiminin yanında bazen de bölge ağzında genellikle (U)**/-Ø/** biçiminde kullanılır.

Gel-ür+üm

Gel-ür+sün

Gel-ür

Gel-ür+üz

Gel-ür+süñüz

Gel+ür+ler

Geniş zaman kipinin düştüğü **(U)/-Ø/** durumlar:

Gel-ü-Ø+ken+e

Get-ü-Ø

Gät-ü-Ø

Kipin Olumsuz Kullanımı

Geniş zamanın olumsuzluk biçimi standart yazı biçiminde olan kullanılan şekliyle aynıdır. Bu durumda tekil I. ve çoğul I. şahıslarda **-mA** ve diğer şahıs çekimlerinde **-mAz** biçimindedir.

Gel-me+m

Gel-mez-siñ

Gel-mez-Ø

Gel-me-y+iz

Gel-me-y+iz

Gel-mez+siŋiz

Gel-mez+ler

Zaman Kipinin Olumsuzluk Durumu

Kipin bölge ağzında olumsuz kullanımı olumlu kullanımında olduğu gibi /r/ sesisin düşmesi ile kurulur.

Gel-ü+m mü?

Gel-ü+ñ mü?

Gel-ü mü?

Gel-ü mü-(y)+üz

Gel-ü mü+süñüz

Gel-ü+ler mü?

2.2.4.6.1.2. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman kip ekinin fiil çekimi standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak bölgenin genel özelliğine uygunluk gösterip ses düşmesine uğrar. Ek, Kızılcahamam ağzında Karahan'ın Anadolu Ağızlarının Sınıflandırması adlı çalışmada IV. grupta yer alan tüm ağızlarda olduğu gibi **/-r/** düşmesi görülür. Şimdiki zaman kip eki bölge ağzında **/-yo-*Ø*/** biçiminde kullanılır.

yoḫlu-yo+m
yoḫlu-yo+ñ
yoḫlu-yo+Ø
yoḫlu-yo+z
yoḫlu-yo+ñuz
yoḫlu-yo+lar

Kipin Olumsuz Kullanımı

Şimdiki zaman kipinin olumsuzluk çekimi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **/-mA-/** biçiminde yapılır. Kipin olumsuzluk ekiyle kullanımı da olumlu biçimde olduğu gibi **/-r/** sesinin kaybıyla yapılır.

di-y+e+mi-yo+um
di-y+e+mi-yo+suñ
di-y+e+mi-yo
di-y+e+mi-yo+uz
di-y+e+mi-yo+suñuz
di-y+e+mi-yo+lar

Şimdiki Zaman Kipinin Olumsuzluk Durumu

baḫ-(ı)-yo+m mu?
baḫ-(ı)-yo+ñ mu?
baḫ-(ı)-yo mu?
baḫ-(ı)yoḫ mu?
baḫ-(ı)-yo+ñuz mu?

baɧ-(ı)-yo+lar mı?

2.2.4.6.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Kızılcahamam ağzında görülen geçmiş zaman kipi standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak ünlü uyumuna uymaz ve ince ünlülü fiil tabanlarına kalın ünlülü biçimiyle geldiği görülür. Ek, çoğu zaman da ünsüz benzeşmesine uymaz. Tonsuz ünsüzlerle biten fiillere tonlu ünsüz haliyle geldiği görülür.

Yap-dı+m
Yap-dı+ñ
Yap-dı
Yap-dı+ɧ
Yap-dı+ñız
Yap-dı+lar

Kipin Olumsuz Kullanımı

Görülen geçmiş zaman kipinin olumsuz kullanımı standart Türkiye Türkçesindeki şekli gibidir. Ek, **/-mA/** olumsuzluk ekininden sonra **/-dI/**, **/-tI/** biçimilerinde gelir.

Gid-me-di+m
Gid-me-di
Gid-me-di+ñ
Gid-me-di+k
Gid-me-di+ñuz
Gid-me-di+ler

Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzluk Durumu

Gapat-dı+m mı?
Gapat-dı+ñ mı?
Gapat-dı mı?
Gapat-dı+ɧ mı?

Gapat-dı+ñız mı?

Gapat-dı+lar mı?

2.2.4.6.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Bölge ağzında öğrenilen geçmiş zaman kipi standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **/-mIş/** şeklinde kullanılır. Ekin nadir olarak ünlü uyumuna uymadığı durumlar da mevcuttur.

duy-muş+um

duy-muş+suñ

duy-muş

duy-muş+uz

duy-muş+suñuz

duy-muş+lar

gätü-müş+üm

gätü-müş+süñ

gätü-müş

gätü-müş+ük

gätü-müş+süñüz

gätü-müş+ler

Kipin Olumsuz Kullanımı

Öğrenilen geçmiş zaman kipinin olumsuz kullanımı standart Türkiye Türkçesindeki şekli gibidir. Ek, **/-mA/** olumsuzluk ekininden sonra **/-mIş/** biçiminde gelir.

Al-ma-mış+ım

Al-ma-mış+sıñ

Al-ma-mış

Al-ma-mış+ız

Al-ma-mış+sıñız

Al-ma-mış+lar

Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Olumsuzluk Durumu

dut-muş mu-(y)-um?
dut-muş mu-suñ?
dut-muş mu?
dut-muş mu-(y)-uz?
dut-muş mu-suñuz
dut-muş+lar mı?

2.4.6.1.5. Gelecek Zaman Kipi

Kızılcahamam ağzında gelecek zaman kipi standart Türkiye Türkçesinden farklı olarak ekin son sesinde düşme görülür. Ekin sonundaki /k/ sesi III. tekil şahıs ve III. Çoğul şahıs dışında tüm örneklerde düşmüştür ve **/-(y)aca/, /-(y)ece/, /-(y)ıca/, /-(y)ca/** biçimlerinde karşımıza çıkar.

yap-ca+m
yap-ca+ñ
yap-caɻ
yap-ca+z
yap-ca+ñız
yap-cak+lar
yi-(y)-ece+m
yi-(y)-ece+ñ
yi-(y)-ecek
yi-(y)-ece+z
yi-(y)-ece+ñiz
yi-(y)-ecek+ler

Kipin Olumsuzluk Durumu

Gelecek zaman kipinin olumsuz kullanımı olumlu biçimde olduğu gibi ses düşmesine uğradığı şekli gibidir. Ek, **/-mA/** olumsuzluk ekininden sonra /**-y)aca/, /-(y)ece/, /-(y)ıca/, /-(y)ca/,** biçiminde gelir.

Ġoy-ma-(y)-ca+m
Ġoy-ma-(y)-ca+ñ
Ġoy-ma-(y)-caɧ
Ġoy-ma-(y)-ca+ız
Ġoy-ma-(y)-ca+ñız
Ġoy-ma-(y)-cak+lar

Gelecek Zaman Kipinin Soru Durumu
Ġoy-ca+m mı?
Ġoy-ca+ñ mı?
Ġoy-cak mı?
Ġoy-cak mı-(y)+ız
Ġoy-cak mı+sıñız
Ġoy-cak+lar mı?

2.2.4.6.2. Tasarlama Kipleri

2.2.4.6.2.1. İstek Kipi

Kızılcahamam ağzında istek kipi Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi **/-A/** biçiminde kullanılır**.**

Gel-e-(y)+im
Dut-a-(y)+ım
Bul-a+sıñ
Gör-e+siñ
Yap-a
Al-a
Gel-e+siñiz

Yap-a-sıñız

Gel-e+ler

Al-a+lar

Olumsuzluk Durumu

Gel-me-(y)-e+siñ

Gel-me-(y)-e

Gel-me-(y)-e+siñiz

Gel-me-(y)-e+ler

Soru Durumu

Bölgede istek kipinin soru durumu /-A/ ekine soru eki /mI/ 'nin getirilmesiyle yapılmaktadır: **gel-e-*siñiz mi?***

2.2.4.6.2.2. Şart Kipi

Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Kızılcahamam ağzında da şart kipi /-sA/ ekiyle çekimlenir.

Gel-se+m

Gel-se+ñ

Gel-se

Gel-se+k

Gel-se+ñiz

Gel-se+ler

Olumsuzluk Durumu

Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi şart kipi **/-mA/** olumsuzluk eki ile çekimlenmektedir.

Gel-me-se+m

Gel-me-se+ñ

Gel-me-se

Gel-me-se+k

Gel-me-se+ñiz

Gel-me-se+ler

Soru Durumu

Şart kipinin soru şekli bölge ağzında standart yazı dilinde olduğu gibi /mı/ soru eki ile yapılır:

Gel-me-se+k mi?

Gör-se-ñ mi?

2.2.4.6.2.3. Emir Kipi

Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi fiil tabanlarına (emir kipi + şahıs eki) kuruluşlarının getirilmesiyle yapılır.

Kal-Ø

Kal-Ø +sıñ

Kal-Ø+ıñ

Kal-Ø+sıñlar

Olumsuzluk Durumu

Emir kipinin olumsuzluk durumu fiil tabanlarına Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi /-mA/ ekinin eklenmesiyle olur.

Tut-Ø-ma

Tut-Ø-ma+sıñ

Tut-Ø-ma-(y)+ıñ

Tut-Ø-ma+sıñlar

Soru Durumu

Standart yazı dilinde olduğu gibi emir kipinin soru durumu III. Tekil ve III. Çoğul şahıslarda ortaya çıkar. Soru durumu emir kipine /mI/ soru ekinin getirilmesiyle olur.

Gel-*Ø+siñ mi?*

Al-Ø+sıñ mı?

Gel-Ø-me+siñ mi?

Al-Ø-ma+sıñ mı?

2.2.4.6.2.4. Gereklilik Kipi

Kızılcahamam ağzında gereklilik kipi standart yazı dilinde olduğu gibi fiil tabanlarına eklenen /-mAlI/ ekiyle yapılır.

Bak-malı-(y)+ım

Bak-malı+sıñ

Bak-malı

Bak-malı-(y)+ız

Bak-malı+sıñız

Bak-malı+lar

2.2.4.6.3. Fiillerin Birleşik Çekimi

2.2.4.6.3.1. Hikaye

Standart yazı dilinde hikaye çekimi fiile eklenen /-i/ ek fiilinin görülen geçmiş zaman /-DI/ ekinin eklenmesiyle oluşur. Kızılcahamam ağzında bu durum sıklıkla rastlanır. Fiillere eklenen haber kipleri ile genel olarak hikaye eki de gelir.

Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Git-di-Ø-di+m

Git-di-Ø-(y)-di+ñ

Git-di-Ø-di

Git-di-Ø-di+g

Git-di-Ø-(y)-di+ñiz

Git-di-Ø-di+ler

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Al-mış-Ø-dı+m

Al-mış-Ø-dı+ñ

Al-mış-Ø-dı

Al-mış-Ø-dı+g

Al-mış-Ø-dı+ñız

Al-mış-Ø-dı+lar

Geniş Zamanın Hikayesi

Biç-er-Ø-di+m

Biç-er-Ø-di+ñ

Biç-er-Ø-di

Biç-er-Ø-di+g

Biç-er-Ø-di+ñiz

Biç-er-Ø-di+ler

Şimdiki Zamanın Hikayesi

Gòr-(u)-yo-du+m

Gòr-(u)-yo-du+ñ

Gòr-(u)-yo-du

Gòr-(u)-yo-du+ḫ

Gòr-(u)-yo-du+ñuz

Gòr-(u)-yo-du+lar

Gelecek Zamanın Hikayesi

Dùş-ece-(ğ)-di+m
Dùş-ece-(ğ)-di+ñ
Dùş-ece-(ğ)-di
Dùş-ece-(ğ)-di+g
Dùş-ece-(ğ)-di+ñiz
Dùş-ece-(ğ)-di+ler

2.2.4.6.3.2. Rivayet

Şimdiki Zamanın Rivayeti

Baḫ-(ı)-yo-muş+um
Baḫ-(ı)-yo-muş+uñ
Baḫ-(ı)-yo-muş
Baḫ-(ı)-yo-muş+uz
Baḫ-(ı)-yo-muş+uñuz
Baḫ-(ı)-yo-muş+lar

Gelecek Zamanın Rivayeti

Al-aca-(ğ)-mış+ım
Al-aca-(ğ)-mış+ıñ
Al-aca-(ğ)-mış
Al-aca-(ğ)-mış+ız
Al-aca-(ğ)-mış+ıñız
Al-aca-(ğ)-mış+lar

2.2.4.6.3.3. Şart

Kızılcahamam ağzında. Şart kipinin birleşik fiil oluşturduğu şekilleri geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gelecek zaman kiplerine bağlı olarak otaya çıkar.

Geniş Zamanın Şartı

Gòr-ür-se+m
Gòr-ür-se+ñ
Gòr-ür-se
Gòr-ür-se+g
Gòr-ür-se+ñiz
Gòr-ür-se+ler

Şimdiki Zamanın Şartı

Yòrü-yo-sa+m
Yòrü-yo-sa+ñ
Yòrü-yo-sa
Yòrü-yo-sa+ḫ
Yòrü-yo-sa+ñız
Yòrü-yo-sa+lar

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

oḫu-muş-sa+m
oḫu-muş-sa+ñ
oḫu-muş-sa
oḫu-muş-sa+ḫ
oḫu-muş-sa+ñız
oḫu-muş-sa+lar

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

kaɧ-dı-(y)-sa+m
kaɧ-dı-(y)-sa+ñ
kaɧ-dı-(y)-sa
kaɧ-dı-(y)-sa+ɧ
kaɧ-dı-(y)-sa+ñız
kaɧ-dı-(y)-sa+lar

Gelecek Zamanın Şartı

Dur-aca-sa+m
Dur-aca-sa+ñ
Dur-aca-sa
Dur-aca-sa+ɧ
Dur-aca-sa+ñız
Dur-aca-sa+lar

2.2.4.6.4. Ek Fiil

Eski Türkçedeki er- "ol-" yardımcı fiilinin er- > -ir- > i- değişimi ile ekleşmiş olan biçimdir. Bugün bu fiil her ne kadar i- (imek) diye adlandırılıyorsa da fiilin tek başına bir anlamı yoktur. Asıl fiillerde olduğu gibi yalnız başına i- biçimiyle kullanılamaz ve yapım ekleriyle genişletilemez.[93]

2.2.4.6.4.1. Hikaye

İyi-(y)-i-di+m
İyi-(y)-i-di+ñ
İyi-(y)-i-di
İyi-(y)-i-di+g

[93] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.620.

İyi-(y)-i-di+ñiz
İyi-(y)-i-di+ler

2.2.4.6.4.2. Rivayet

eyi-(y)-miş+im
eyi-(y)-miş+siñ
eyi-(y)-miş+
eyi-(y)-miş+iz
eyi-(y)-miş+siñiz
eyi-(y)-miş+ler

2.2.4.7. Yardımcı Fiiller

2.2.4.7.1. İsimlere Gelen Yardımcı Fiiller

Kızılcahamam ağzında ol-, et-, yardımcı fiilleriyle kurulmuş birleşik yapılara rastlanmıştır. Genellikle deyimleşmiş sözcüklerde görülür.

sahibi olduḫ **(27)**
razı olsun **(32)**
daş olmuş **(123)**
güzel oludu **(376)**
ġıtlıḫ olmuş **(389)**
devam etdik **(459)**
şiy etti **(257)**

2.2.4.7.2. Fiillere Gelen Yardımcı Fiiller

Standart Türkiye Türkçesinde Yeterlilik, Tezlik, Yaklaşma, Sürerlik adlarıyla dört bölüme ayrılan yardımcı fiillerdir. Kızılcahamam ağzında özellikle tezlik fiili sıklıkla kullanılır.

a)Tezlik: ver- yardımcı fiili ile kurulan bu biçim, Kızılcahamam ağzında sondaki /-r/ sesinin düşmesi ile kurulur ve bölge ağzında sıklıkla kullanılır.

ondan soña ***gelividik gidividik*** dirken işde muḫtarlığı verdik. **(39)**

beni oḫumuya göndertdiydi çoḫ çalışganıdım ***yapıvidim*** hemen. **(381)**

söhbet itmedik heç öyle ***görüvidim*** uzaḫdan. **(435)**

o **alıvimiş** Gızıcahamam'dan suyu. **(391)**

yanaşıvidin mi depeye doru görün. **(394)**

beni ***bıraḫıvidiler*** orda **(434)**

emme o dùğùnde bize daş ***atıvidilerdi*** **(435)**

b) Yeterlilik: Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi "-bil" yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiildir. Olumsuz biçimi Eski Türkçede u- yardımcı fiilinin yeterlilik anlatımı zarf fiil ekleriyle kurulmuş bir yapıdadır. Kızılcahamam ağzında yapılan çalışmalarda örneğine rastlanmıştır.

2.2.4.8. Fiilimsiler

2.2.4.8.1. İsim Fiiller

Olumlu veya olumsuz fiil kök ve gövdelerinden yapılan isim-fiiller, fiillerin şahsa ve zamana bağlı olmadan iş, oluş, hareket, yargı vs. bildiren çekimli yapılarıdır.[94]

/mA/: Ek ölçünlü Türkiye Türkçesinde /mAk/ fiilinden türemiş ve fiileri isim yahut isim soylu sözcük haline getirmiştir. Kızılcahamam ağzında ise bu ekin ölçünlü Türkçede kullanıldığı durumların dışında, yanında daraltıcı /y/ ünlüsü ile birlikte kullanıldığında ekin ünlüsünün daraldığı örnekler görülür.

ben de çal**mı**ya ġaḫdıydım udu. **(136)**

ben de gitdüm ġalḫın**mı**ya dedüm ki. **(249)**

gez**me**ye giderik Semergandi hazretleri var ona giderik. **(384)**

orman işlet**me**sinin garşısında, garayollarından ağrı gider yol. **(271)**

Çeltikçi'nin pirince güççük güççük oludu emme yi**me**si güzel oludu. **(376)**

[94] Ümit Hunutlu, *Köktürk ve Uygur Türkçesinde Yan Cümleler*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2015, s.16.

/mAğ/: /mA/ isim fiil ekinin genişlemiş halidir. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde /mA/ şeklinde kullanılan biçimlerinde /y/ yardımcı sesi eklenerek oluşturulan kuruluşlarda Kızılcahamam ağzında /ğ/ ünsüzü eklenerek fiillere gelir.

soña ticareti canlandur**mağ**a çalışdum. **(26)**
onu gaynadusun yirsin ye**meğ**i olu **(366)**
dönümü üç yüz lira eksen ġaḫsan nabıcan ek**meğ**e değmez. **(469)**

(i)ş: Fiillere gelerek birliktelik veya karşılıklık anlamı katan bir ektir**.**

gendimi bòyle işlerde yet**iş**dürdüm. **(9)**
acil bi şeyin yit**iş**mediği zaman da… **(203)**
sesini duysun ikiñci gel**iş**de oooo hemen isminnen hatırlardı. **(134)**
şindi soda sat**ışı** da yok. **(256)**

2.2.4.8.2. Sıfat Fiiller

Sıfat fiiller cümle içersinde görevleri bakımından sıfatlar gibi kullanılan fiil şekilleridir.

/-duḫ/, /-tuḫ/, /-dük/, /-tük/, /-duğ/, /-tuğ/: Geçmiş zaman ifade eden ve çok kullanılan bir sıfat-fiil ekidir. Bu ekin dikkat çeken tarafı iyelik eki alarak kullanılmasıdır. İyelik eki almayan şekilleri pek fazla kullanılmaz. Görülen geçmiş zamanın çokluk birinci şahsını kendisine benzeterek ikinci tipteki şahıs eklerinin çokluk birinci şahıslarının /+g/, /+k/ olmasına bu ek sebep olmuştur. Eskiden bu ekin yalnızca -duk ve –dük şekli vardı. Vokal uyumuna Osmanlı Türkçesi içinde bağlanmış, diğer şekilleri ancak son zamanlarda ortaya çıkmıştır.[95] Kızılcahamam ağzında kullanım şekilleri ölçünlü Türkiye Türkçesideki kullanımlarının yanı sıra kimi örneklerde ekin son sesinde sızıcılaşarak /-ḫ/ biçiminde olduğu da görülür.

[95] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.336.

guru**duḫ**dan soña daş dibeği varıdı… **(157)**

pilav pişd**ük**den soña çıḫarıviriyon üstüñe… **(200)**

iki üç gùn bazen dùğùn ol**duğ**u oludu. **(77)**

o bāla**duğ**un yirden de onun uzun iğnesi va… **(336)**

İlk yaz bizim ek**düğ**müz yire doru su daşardı esgiden. **(415)**

Yoḫ dıyazamın yanına gel**düğ**ümde anası söyleyince yapıvidiler bizi. **(431)**

/-mIş/: /-mış/, /-miş/, /-muş/, /-müş/ gibi kullanım şekilleri olan ekin fiillere eklenerek onları isim yahut isim soylu sözcük yapıtığı görülür. Ek köken itibariyle geçmiş zaman ekinden türemiştir.

Allah onlara bi zeka ver**miş**ti yani. **(140)**

ḅām ırahmetlig gónder**miş**ti beni**. (428)**

/mAz/: Ek köken olarak /mA/ olumsuzluk ekinden türetilmiş olup Eski Türkçede zarf fiil kökenli bir ek alarak zarf fiil halini almıştır.

siz bek bil**mez**siniz. **(191)**

sen bil**mez**sin emme annen bilü. **(191)**

/AcAk/: Kızılcahamam ağzıdan yer alan /-acak/ sıfat fiilinde ölçünlü Türkçedeki kullanımının yanı sıra ekin sonundaki /-k/ sesinin sızıcılaşarak /-ḫ/'ye dönüştüğü örnekler görülür.

burda yapa**caḫ** bişey yoḫ**. (21)**

Dolaba ġoya**caḫ** halin yoḫ. **(370)**

2.2.4.8.3. Zarf Fiiller

Zarf işleyişine girmiş bulunan, zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir.[96] Kızılcahamam ağzında görülen zarf fiil kuruluşları şöyledir:

/-(y)ArAk/:
biz yürüy**erek** giderdik. **(227)**

/-(y)ip/, /-(y)ıp/, /-(y)up/, /-(y)üp/: Bu ek Türkçede eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Bu ek aslında, Eski Türkçede /-p/ şeklindeydi. Batı Türkçesine geçerken önündeki yardımcı ünlü ekin bünyesine dâhil zannedilmiş, böylece ek Batı Türkçesinde iki sesli olmuştur[97]. Kızılcahamam ağzında bu ek standart Türkiye Türkçesinde görülen kullanımı yanı sıra bazı örneklerde sondaki /-p/ sesinin düştüğü görülür.

boş govan yapup satarıdım. **(11)**
bi yer de bulup yapamadılar. **(56)**
…yıḫarsan ucu çatallaşı ġalıyo Emme sağlamdır. **(337)**

2.2.5. Zarflar

İş, oluş ve kılışları nitelik ve nicelik olarak işaret etmek için veya oluşların işaret edildiği sözcüklerle birlikte kullanılan sözcüklerdir. Kızılcahamam ağzında zarflar kullanılış bakımından standart yazı dilinden farklılık oluşturmazlar. Bölge çevresinde karşılaşılan zarflar ve türleri şunlardır:

2.2.5.1. Yer Yön Zarfları

Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflara yer yön zarfları denir. Bunlar "–nerede? –nereye? –nereden?" sorularını cevaplamaya yararlar. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde eskiden beri en çok kullanılanları ileri, geri, aşağı,

[96] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgi*si, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s.841.
[97] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.340.

yukarı, içeri, dışarı, beri kelimeleridir.[98] Kızılcahamam ağzında da benzer ifadelerle kullanılan bu zarfların örnekleri şöyledir:

şo **yokarı** yoldan ayrılan tarafda. **(424)**
Şo Çeltiḳci varıyí ha **oraya** birince giderüdük. **(317)**
Oruç Gazi'nin cenazesi de **aşşāḳı** mezerlikde. **(118)**

2.2.5.2. Zaman Zarfları

Bir oluş ve kılışın zaman içinde yerini göstermeye yarayan zarflara zaman zarfları denir. Bunlar "–Ne zaman? –Ne vakit?" gibi soruları karşılarlar. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde başlıcaları şu şekildedir: dün, yarın, şimdi, gene, yine, akşamleyin, artık, sonra, er, geç vb.[99] Kızılcahamam ağzında kullanılan zaman zarfları standart Türkiye Türkçesi ile aynı özelliktedir.

şindi Angaralarda da adet oldu da **(61)**
burlara **ėr gėç** kar neyin yağar yine daşar su **(418)**

2.2.5.3. Miktar Zarfları

Bir kılış ve oluşun veya bir vasfın miktarını, derecesini belirtmeye yarayan zarflara miktar zarfları denir. Bunlar "-Ne kadar? –Ne derece?" sorularını karşılarlar[100]. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde başlıcaları şu şekildedir: en, daha, pek, çok, az, biraz vb.[101] Kızılcahamam ağzında da aynı kuruluşa sahip yapılarda olan miktar zarflarını şöyle örneklendirebiliriz:

esgiden **bek** ġalabalıḫ oludu o yol. (278)
esgiden **dā** fakır fakır aḫardı. (405)

[98] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.373.
[99] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, 260.
[100] Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.372.
[101] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.262.

2.2.5.4. Durum Zarfları

Durum belirten zarflarfır. Fiilin ortaya çıkış biçimini, sıfat ve zarfların nitelik olarak özelliklerini belirtir.

Durum ifade eden zarflardır. Fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirtirler. Durum ifade eden her isim durum zarfı olarak kullanılabileceği için bu zarflar sayılamayacak kadar çoktur.[102]

Çeltikçi'nin pirince güççük güççük oludu emme yimesi **güzel** oludu. (376)

2.2.5.6. Soru Zarfları

Fiilleri, fiilimsileri, zarfları ve sıfatları kısacası isim dışındaki unsuları soru yoluyla açıklayan zarflardır.

bi yer de bulup yapamadılar, yapacaḫları da biraz zor, bilmem yiğenim **nasıl** olacak. (55)

2.2.6. Edatlar

Edatlar manaları olmayan, sadece gramer vazifeleri olan kelimelerdir. Tek başlarına anlamları yoktur. Hiçbir nesne veya hareketi karşılamazlar. Fakat anlamlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları desteklemek suretiyle bir gramer vazifesi görürler.[103]

2.2.6.1. Bağlama Edatları

Cümleleri veya cümle içindeki kelimeleri ve kelime gruplarını ya anlam bakımından ya da şekil itibariyle birbirine bağlayan sözlerdir. Eski Türkçede bağlama

[102] Hanifi Vural & Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s.204.
[103] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019, s.348.

edatı yoktur. Türkçede bağlama edatlarının teşekkülü Karahanlı döneminden itibaren kendini belli eder.[104]

bi çalardı böyle, **yalınız** gözleri görmezidi. (133)
Gızıcamam'daḳı benzüncülerde de **başga** tırlar varıdı. (289)
burda kız **ilen** oğlanı everirken yapuludu bunnar. (438)

2.2.6.2. Gösterme Edatları

Gösterme edatları, sıfat ve zamirlerden farklı olarak, isimleri, şahısları veya eşyayı değil, hareketleri işaret suretiyle gösteren sözlerdir. Onun için tek başlarına hiçbir anlam ifade etmezler. Ancak bir cümlenin veya çekimli fiilin yanında vazifeleri belli olur.[105]

aha şo tepeyi görün mü orda esgiden patos yėri varıdı. (426)
te ne zaman onnara buraları gezdirmişidim. (93)

[104] Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s.112.
[105] Hacıeminoğlu, a.g.e. s.306.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

METİN 1

Kaynak Kişi

Adı Soyadı: Hayrun Özdemir

Doğum Yeri: Kızılcahamam / Akdoğan Köyü

Yaşı: 70

Eğitimi: İlkokul

Mesleği: Emekli

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Akdoğan Köyü

Derleme Konuları: Çocukluk, Gençlik, Cenaze, Düğün, Gelenekler

Kendinden bahseder misin amca? Gençliğinden, çocukluğundan. Tamam. Esgiden bebeyken oḫula giderdük.(1) Ùçbaş'ınan Akduğan bizim köy ikisi bi köyde oḫurdu.(2) İki yüz talebe varıdı o zamanlar Akduğan'nan Ùçbaş'da(3).

Kalabalıktı yani.

Çoḫ kalabalıḫdı.(4) Üç dörd tene de beş tene de öğretmenimiz oludu.(5) Beş tene de öğretmen varıdı.(6) Soña soña işde ben büyüdüm davar aldıḫ davar gütmeye başladıḫ, sığır gütmeye başladıḫ.(7) Govan aldıḫ govancılıḫ yapmaya başladuḫ aracılıa başladuḫ ilkin.(8) Güççük govanınan beş petek bal yaptuḫ gendimi bòyle işlerde yetişdürdüm.(9) Soña dādan odun gätdüm satdım.(10) Govannarın yanına āç getirdim godum sattımıdı boş govan yapup satarıdım. (11) Dünya hayatına tutunmaya çalıştuḫ. (12) Zaman geldi eyvallah bimilllahirahmanirrahim dōru asġerlik. (13) Asġere gitdüğümde bakıya ġaldım dörd sene sürdü. (14) Asġerliği de yaptuḫ geldük. (15)

Asġerliği Erzincan'da yaptum dörd ay acemi birliğini ondan soña usta birliği Ağrı Patnos. (16) Doğudaydım çoḫ ırahattıḫ ben orda inzibattım. Şuförlüde orda òrendig. (17)

Hangi yıllarda?

Sene atmış sekiz yetmiş arası asġerdim. (18) Atmış doḫuzda falan atmış doḫuzun sonunda o yıllarda işde yetmişin birinci ikinci aylarında Patnosdaydım her gün çarşıda ḫalkın içindeydim. (19) Gezerdig tozardıḫ arḫadaşlıglarımız dostluḫlarımız, asġerliği bitüdüg geldük, bām ırahmetlig vefat edmiş anam ġalmış bi ġız gardaşım ġalmış, borç ġalmış, borcunan aldıḫ burayı biz onu ödeyecen. (20) N'abıyım Angaraya gidecem bunnar burda yapacaḫ bişey yoḫ bu kóyde oturaḫ dėdik. (21) ƀāā ġalmayınca başda, evde ekmek var mı yoḫ mu sormazıdı kimse, ġóvencemiz yoḫ tabi, gendü başımızın çaresine baktıḫ.(22) Koyün aşşāsında böyle böyle gavālar varıdı, onları kesdim satdımıdı. Soña nīdek aşşāda bi gāve varıdı gāveyi kiraladım. (23) Yolun altındaḳı yėr esgi, epey çalışdurdum, çaluşdurukan zaiyecilik billuriyeciliḫ, belberlik yapmaya başladum, hurdaculug yapmaya başladum.(24) Irızġım nerdeyse onu yaptım. (25)

Zaiyecilik ne amca?

İşde arpa, buğday, uñ, ḳepeḳ. Soña ticareti canlandurmağa çalışdum. canlandırdıḫ şey yaptıḫ. (26) evlendiḫ çoluk çocuk sahibi olduḫ. (27) Bizim oḫullar esgiydi olmadı yıḫduḫ yeniden bu oḫulu yapturdum.(28) Kaleriferli oḫul yapdurdum. (29) Bin doḫuz yüz seksen dörtde muḫtar olduḫ. (30) Ben o zamannar seksen dörtde iki bin yıllarına gadar çoḫ hızlıydım. (31) Dairelere vardımı Allah razı olsun müdürler genel müdürler hep çoḫ dostluḫlarımızdan çoḫ hizmet yaptım bu kóye ben. (32) İlk yıllarda yapamadımısa da soña yapabildim çoḫ çaluşdum iki üç kere su göttüm, dā gól yapdudum, ışıḳ yapdudum işde hoca evini dirken şu daşlar, yirmi biñ kilometre daş döşetdim, (33) sulama küvetleri yapdudum karşıya, vanalar aculsun millet bent, ark tutma yoḫ şindi, daa ondan soña daş döşetdim, (34) daş yitmedi yirmi biñ kilometre mezerlig yollarına da asfalt yaptudum. (35) Asfalt mezerlıg yolları. Öyle epey çaluştug yani. (36) Kızılcahamam'da gaymakamlıgda encümenlik yaptım on on beş sene, vaḳıfta on sene yardım dātımanda çalışdım. (37) Oralarda górev yaptım yani, (38) siyasetçiyim biraz da ondan soña gelividik gidividik dirken işde muḫtarlığı verdik. (39) Kızılcahamam'da gidiyoz geliyoz. (40) İki kere amaliyat olduḫ. (41) Pil daḫıldı. (42) Yani biraz sıḫıntı çeḫtiḫ işde buralardayız. (43) Hayat mücadele devam ediyo abıca, (44) devam edeceḫ de ölenlen ölünmez, ġalanla ġalımaz. (45)

Köyde cenaze işleri nasıl oluyor amca?

Esgiden cenazelerde evlerden yėmek gótŭrüdüḫ. (46) Her ev, gomşu kóylerden gelüdü, dā Angara'dan gelüdü, (47) orda hep misafürleri evlere gätürürdüḫ. Hayatta sufralar gurulu yimekler virilirdi. (48) Bi sufra iki sufra gelen misafirlere taksim oludu. (49) Soñadan dernek guruldu köy konā yapduḫ. (50) Yĭmekleri kóy konānda verüdük. (51)

Senin zamanında mı yapıldı dernek?

Evet seksen altıda yapıldı. (52) Ondan soña zaman geldi geldi geldi, köy konā yıḫıldı, (53) şindi gene müsafir ayaḫda, yĭmek yapılmıyor pide veriliyo. (54) Şu andakı durumda nābacaz bilmem yani. (55) Bi yer de bulup yapamadılar, yapacaḫları da biraz zor, bilmem yiğenim nasıl olacak. (56)

Şart mı amca cenaze böyle yemek vermek?

Şindi gelen misafir ac gitmesin. (57) Adam geliyo, misafir, evinden çıḫıyo öğlen oldu, āşam evine varacak, (58) uzaḫtan geliyo, Angara'dan geliyo, Gızılcahamam'dan geliyo, kóylerden geliyo mesela, (59) Gazan'dan geliyo, kişinin çevresine góre e bu adamın aç gitmesi olmaz. (60) Bi de soña kóylerde adet, şindi Angaralarda da adet oldu da, (61) şindi Angara'da cenaze evine yėmek, pide yapdururlar getiriler, dādurlar. (62) Kóylerde yėmek oludu. (63) Dā önceden biz evlerimize gätürüdük. (64) Kaç misafür gelmiş bez yüz, bin, kaç hane var, elli, ikişer üçer sufra evlerde verüdüḫ. (65) Dā olusa o zaman derneğe geçilüdü. (66) Seksen altıdan soña dernek gurulunca evlerden kesildi. (67) İşde aşçı gelüdü, orda yėmek yapardu, erzaḫ gelüdü, pirinç, çay, gāve neyse aşçı yapardu orda dāduduḫ müsafire. (68) Kóylüye de veridüg yani. (69)

Nasıl yemekler yapılırdı?

Çorba, et, pilav, salata, helva. (70) Gızılcahamam'ın kóylerinde hep aynı çorba pilav et olu, (71) salata olu, hoşaf olu, yani bişiler olu yani. (72) Bu Gızılcahamam'ın kóylerinde hep aynı. (73)

Düğünlerde nasıl olur peki?

Dùğùnlerimiz yĭmeksiz olmaz. (74) Dùğùn zaten uzaḫdan geldüğü içün yĭmekli olacag dùğùn. (75) Esgiden bazı dùğùnlerde oḫuyuntulu olurdu. (76) İki üç gùn bazen dùğùn olduğu oludu. (77) Davul kóçek oludu. (78)

Oḫuyuntulu ne demek amca?

oḫuyuntulu dirler bazen Ùçbaş kóyüne oḫuyon, Taşlıca kóyüne oḫuyon.(79)

Düğüne çağrı gibi bir şey mi?

Tabi onnarda geliyola bi gùn iki gùn kaldıḫları zaman oludu. (80) Öyle oludu. Gareven kóyüne gideni Gerevüle giden, (81) Gızılcamam'dan gelen olu mesela. (82) O zaman koñşular bi iki sufra hazırlarıdı ac gitmesin gelenler diyi.(83)

Ne hazırlanır düğünde yemek olarak Hayrun amca?

Ayran aşı yapıludu bulgur pilavı yapuludu şóyle şóyle gazanlar gurudu baḫ bende va, şo içeri gir górün. Şonnarın yanından giç görün. Bazı mercimek çorbası hazırlanı yapulu bişiler. (84)

O kazanlarda et mi pişerdi?

Et olu pilav olu emme en çoḫ et oludu. (85) Gızıcamam'dan et gelüdü onnarı aşçı varıdı burda Mustafa emmi o bişürüdü. (86) Haşlama yaparudu. (87) Derneğe böyük siniler serilir biz gótŭrüdüḫ. Üst gata alt gatta karılar olu sinilerde yĭnirdi. (88) Yidi segiz gişi bi sufrıya oturu yīrdi. (89) Çorba et pilav olu yīnirdi. (90)

METİN 2

Kaynak Kişi

Adı Soyadı: Salih Yıldız

Doğum Yeri: Kızılcahamam / İğmir Köyü

Yaşı: 73

Eğitimi: Eğitim almamış

Mesleği: Emekli

Derleme Yeri: Kızılcahamam / İğmir Köyü

Derleme Konuları: Bölge tarihi, çevre özellikleri, kültürel özellikler

Okuma yazma biliyor musun amca?

Bilirim güççük yaşta hafızlıa gittim orda órenmişidim. (91)

Buraların tarihini, geçmişini bilir misin amca?

Bilirim emme unuttuḫ çoğunu esgiden anlatudum böyle (92) seniñ gibi gelen oldudu te ne zaman onnara buraları gezdirmişidim anlatdım (93) Gızılcamam'ı anlatdım Góvem'i anlatdım Gızıcamam'ın özelliğini anlatdum baḫındılar gitdiler. (94)

Özelliği ne amca?

Gızılcamam'ın özelliği, ilk Añadolu'nun ismi Taşlıca'da verildi. (95) Taşlıca kóyü var ya. (96) Yıldırım Beyazdınan Timurlenk Yıldırım'da savaştılar Ashak deresinde. (97)

Yıldırım ne taraf oluyor amca?

Şo tarafda. O kóyün adı, Yıldırı Ören, Yıldırım Hacılar, (98) Yıldırım Demizen, Yıldırım Uşağma, Yıldırım Derekóy, (99) Yıldırım Çataḫ ordaki kóylerin adı Yıldırımmış hep. (100) Şiyden gider oranıñ yolu Gızıcamam'dan gider. Aḫsaḫ Timurnañ, Timurlenkinen Yıldırım Beyazıd savaştı orda. (101) Timurlenk yeñildi. (102) Aḫsaḫ Timur Çubuġa gitti o. (103) Yıldırım Çataḫ'dan Çubuġa indi. (104) Yıldırım Beyazid de Yıldırım yoluñdan Başöreñ'den Bācılar'dan Taşlıca'dan Gazan ovasına, Añgara ovasına inecek. (105) Giderken Taşlıca'da bi ebe górüyo asġerleri bi yalağa şóyle, şondan (106) bóyük biraz yalaḫ ayranı dolduruyor ōluna al bunu götǖ ko asġerlere vir diyo**.** (107) asġerlere veriyo. Mataralarını dolduruyolla. "İçin ōlum, doldurun ōlum." (108) Asġerler diyoki "ana dolu, ana dolu" Matarlarımız dolu diyo, (109) boyna da veriyo. Binlerce asġere. yalaḫ tükenmeyo. (110) Allah tarafından. O asġerin içinde bi Ermeni subay varımış (111) "Bu noluyo ya" falan, gomutanım işte "ebe bize ayran veriyo dolduruyoz tükenmiyo". (112) Subay "hih" diyo. Daş çatlıyo, hırsından daş çatlıyo. (113) O Ermeni'nin şiyinden. O daş hala duru orda. Orda işte Anadolu efsanesi, Anadolu isminin verildiği yėr ora. (114) Yıldırım işte Añgara ovasında Mürted'e yerleşiyo. (115) Şindi asġeri havalanının olduğu yėrdeki. Ordan şidiyo. Oğlu da Gırmızı Ebe'nin ōlu da gazi, (116) Ebem yoḫarda, Taşlıca'nın tepede o da aşşā mezerliğin orda. (117) Cenazesi. Oruç Gazi'nin cenazesi de aşşāḳı mezerligde. (118) Ebeminki de Taşlıcayı Ballıca'ya doru çıḫışda. Türbesi orda. (119)

Gelin kayası diye geçen bir yer var amca, onun hikayesini biliyor musun?

Onun hikayesi de şindi davulcu çalıyomuş, (120) gidiyollarmış ebemin başı ārımış sözde, ōlum çalmayın çalmayın demiş. (121) Çalıyollarmış, dā daş olun dimiş. (122) Orda gelin daş olmuş diyi, gelin atın üstünde gelin, davul resimleri var orda. (123) Kóyün tam garşısında. Orda Angara'dan şiyden çok ziyarete gelen oluyo. (124) Gelin

Gayası, Gırmızı ebe, Oruç Gazi, Ayran Taşı didi mi, çoḫ gelen oluyo. (125) Bizim kóyüñ tarihçisi varıdı Selāttin abi, ırahmetlig bi Gızılcamam kitaþı çıḫarddıydı, o kitaplar gayboldu gitti. (126) İlk şeyi yazan oydu. Gızılcamam'ın kùtüphane var orda demircilerin orda var. (127) Orda eski şiyler de var. Silahlar, asġerler, bizim şehit asġerleri, gahraman asġerler hamanın üstünde hemen. (128)

Hem müze hem Kütüphane gibi mi?

Nuray Yeşil müzesi. (129) Yaw orda silahlar, esgi ḫarp şeyleri, esgi el değirmeni, onlar var. (130) O demürcülerin demür yaparkan şeyleri. Şindi ordaki resimlerin çoğu Gızılcamam'da sağ. (131) Yorgancı Nadir'in resmi orda, Demirci Şevki sağ, o yapdudu kùtüphaneyi atıl haldeydi bahtı didi yapduracam ben burayı. (132) Garacaörenli iyi ud ustası vardı o var orda. İyi ud ustasıydı. Bi çalardı böyle, yalınız gózleri górmezidi. (133) Sesini duysun ikiñci gelişde oooo hemen isminnen hatırlardı. (134) Gendü çalardı böyle, óylede bi vuruduḫu hem uzun hava āladudu, hem oynadıdı. (135) Ben de çalmıya ġaḫdıydım udu ġızdı baña senin yapacan iş deel diyi. (136) Gózü górmezidi, Halis'di. Onuñ hanımı da santraldeydi, hastanede santral. (137) Onuñ gózü de górmezidi. Bi kere sesini ėşitti ya, (138) ben de burda santralcıydım, manuel santral gurduydum, hemen ben açar açmaz "ēy" dīrdi "lan deli ōlan gene mi sensin" anlarıdı. (139) Óyle de Allah onlara bi zeka vermişti yani. (140) Garılı gocalı górmuyollardı. (141) Ama ne biçim óyle bi ud çalardı, hem uzun hava hem oyun havası. (142) Añgara'dan gelenler Halis abi diyi gótŭrüllerdi, zorunan gótŭrüllerdi, çaldurullarda. (143) Tabi parayı basarlardı. Halis abi bu seniñ hakġın. (144) İki üç tene de bebesi va. Bebeleri de sālam. (145)

METİN 3

Kaynak Kişi

Adı Soyadı: Fatma Kaya

Doğum Yeri: Kızılcahamam / Güvem Köyü

Yaşı: 73

Eğitimi: İlkokul Terk

Mesleği: Ev Hanımı

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Güvem Köyü

Derleme Konuları: Geleneksel Yemekler, örf, adet, cenaze, cenaze yemekleri

Teyze buralarda nasıl yemekler yapılır?

Yimek mi darhana var kesme var pazu va desti var gapama va hóşmerimimiz olu bulgurla olan var gendi yapdumuz bulgur aşı var. (146)

Nasıl yapıyorsunuz teyze onu?

İşde harmanda ekini kalduruduk, (147) yıḫarduḫ o şiyde oluḫda aşşā buñarımız varıdı bizim orda yıḫarduḫ, (148) çamaşurhanenin orda. Gätürüdük gazanlarda gaynaduduk bişince palalarda gurududuḫ. (149)

Pala ne teyze?

Pala pala, sergü. Esgiden çadırlar oludu, onnarı sereridik onda gurududuḫ, (150) bi de gayri o dóvülüdü dibeklerde. (151) toḫmanan önce dövülüdü, gabuğu soyuludu bulgurun gabuğu, (152) ondan soña da giri tekrar bita guruludu, hafüf ıslanudu, (153) sahanda dóvüldügden soña savuruludu, soña el dērmeninen iki kişi ġırılırdı, (154) evürü çevürü ġırıyosun dērmende bulgur haline gelüdü. (155) Bi daş altta bi dene üstte ortada bi dene āç va, óğütüyo yani. (156) çızıḫ çızıḫ olu yanları. Çamaşur gazanları oludu, gazanlarda gaynaduduḫ, bişdikten soña guruduḫdan soña daş dibeği varıdı, (157) gėne toḫmanan dóvülüdü. Çoḫ eziyetli. (158) Ondan soña da ġalburdan gari incesi pıt pıtı ġalurdu. (159) Üstüne de gine ġalanını bita çeḫerdig, (160) óyle onnar şiylere katılıdı, kóftelere. (161) Unlar da óyleydi ekinler yıḫanıdu serilüdü, dērmen varıdı kóyümüzde

su dērmeni onda öğüdülüdü. (162) Kepekli ekmek şindi ne kada bahalı. (163) Bizim bēnmedimiz kepekli ekmek ötekinden bahalı. O da yararlıymış şindi kiloğ yapmıyomuş. Bazlama şiy gibi dēl. (164)

Bazlamayı nasıl yapıyorsunuz teyze?

Undan, mayadan, esgiden el mayası dutuludu, öncelerden, şindi satılan maya var ya. (165) Direkmen mayaynan hamuru yuğuruyon, benim şurda mutfam var zoba da var şurda. (166) Esgiden de biraz tarhana kuyarduḫ, biraz da o ekşi mayadan, (167) unun içinde şóyle durudu şóyle oñu ıslarduḫ dutarduḫ tekne varıdı dörd gulplu tekne varıdı, (168) teknelerde bişerdi ekmek. Gayık tahda da diriz. (169) Ha işde, ekmeği gayık tahtada yaparız. (170) Şo tekneyi Asım abıcadan almışıdıḫ. (171) Asım abıca var bizim burada, dimiş ki hanım dimiş dünya dörd gulplu tekne, (172) ikisinden sen ikisinden ben dutacam dimiş. Şiy de dimiş ki Asım abıca da hanım dimiş, (173) benden tarafı kırıḫ dimiş sen sürükle git dimiş. (174) Onu te esgiden dirler böyle yani. (175) Ondan soña o maya gari bi saate iki saate ekşir gayık tahtada yaparız yaslıāç diriz onda yaparız. (176) Ondan soña gari ocağımızı yakaruz, bişürürüz. Esgiden saçlar varıdı, şimdi zobada da bişiyo. (177) Nasıl bazlama yaparuduḫ esgiden şindi zor gollarım dutmayo. (178)

Cenazelerde nasıl yemekler yapılır teyze?

N'ōlacak işde cenazeler olunca şebit dirdiḫ, şebit yapıludu bi de un helvası yapıludu. (179) O bişer bişmez, dürülüdü yımışağınan, (180) arasına da şo gadar helva o guyuludu gapanudu gayli kóylüye dāıludu. (181) Cumadan çıḫanlara yedisinde. (182) Yedi óyle yapıludu. Şekerli un helvası bekmezinen yapıludu bekmezinen unlan gavruludu. (183) Onlar şebitin içine dürülüdü, birer tene güzelce, (184) caminin önüne giderdiñ Cuma gùnleri cumadan çıḫanlara dāıludu. (185) Şindi yedisiñde de Hamam'dan ekmek gätürüb dāıduyola, (186) şiy gätürüb dāıduyola, şindi kim yabacak o şebiti, (187) kim yabacak o helvayı. (188) Esgi geleneg górenegler bi başgaydı. (189) Şindi ne arasın. Şindi gınçler bilmez. (190) Sen bilmezsin emme annen bilü. Siz bek bilmezsiñiz. (191)

Başka ne yemekleriniz var teyze?

Başga da gapama dirük gapama var. (192) O da eti şóyle güççük güççük parça parça ġıyıyon, destisi var onun şóyle, şiyi delük, üstü. (193) Oña guyuyon soğanı, şo güççük soğanları suyuyon bi tabak şóyle, bolca bi soğan bi et, (194) bi soğan bi et garabiber onu tencereye ters gapayon, (195) şiy guymadan, destiye su guymuyon, (196) tencereye guyuyon suyu onu ters gapayon o buharınan içinde destide bişiyo. (197)

Biştikden sonra gėne tekrar şóyle tavası olu, oña esgiden gelenlere dùğünlerde gonumuşdu óyle. (198) Mesela şunun ortasına guyuyon şiyi, (199) destiyi kenarları da piriç, soña pilav pişdükden soña çıḫarıviriyon üstüñe buğum buğum, ıccak ıccak, bi etden al, bi pilavdan al, (200) bi hoşafdan. Başga çöreg yapuludu. (201) Yėmek için de gózleme yapuludu. (202) Acil bi şeyin yitişmediği zaman da şo tavayı göstedim ya altını bóyle hafif yaḫıyon, (203) üstüne de tekrar bi sac, üstüne de ateş ġoyuyon içinde de çȫrek, mayalı çȫrek bişerdi. (204) Esgiden zobalar yoğudu, fırın yoğudu o zaman tavada bişerdi çȫrek. (205) baḫa baḫa çevrüntüleyi çevrüntüleyi bişerdi. (206) Tezek dirdük mal tezekleriynen gùzel bişerdi. (207) Mesele odun hemen acele bişer içi hamır olu. (208) O tezenen gùzel bişer ār ār. (209)

METİN 4

Kaynak: Hacı Hüseyin Ertürk/61

Derleyen: Samet ÜNBULDUK

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Bulak Köyü

Kayıt Türü: Ses Kaydı

Konu: festival, bölgesel ürünler, bölge hakkında bilgiler.

Kaç çocuğun var amca?

Üç ġızım var ikisi Angara'da biri Tokat'da onun gocası asġer orda yaşıyolla. (210) ōlannar da iki dene Angara'da onnarda. (211) Torunlarım va ikisi Gazi'de oḫuyo bi tenesi de şeyi bitüdü Hacetdepe'yi baḫanlıkda çalışıyo. (212)

Eskiden köylerde düğünler, eğlenceler nasıl oluyordu amca?

Esgiden eylence oludu, festivaller de yapıludu bóyle. (213) Avustosda yapıludu işde Gızılcamam festivali, sanatçı gelidü, güreş oludu. (214)

Nasıl bir festival amca bu?

Avustosun sonunda oludu. nōlu işde sanatçılar gelidü, (215) Neşet Ertaş gelidü, bilmem kimler gelidü, Nuray Habibtaş gelidü, (216) Bedia Aḳartürk gelidü önceden, ünlü sañatçılar gelidü esgiden. (217) Gızılcahamam dedi mi bayılladı. Havası, ḳaplıcası, hem gezmeye hem festivale gelülerdi. (218) Gùreş oludu iki gùn. Çoḫ ġalabalıḫ oludu. (219) Türkiye buraya aḫardı. (220) Şindi ġaḫtı onnar. Dünya pehlivanları burda oludu, Edirne baş pehlivanları burda oludu. (221)

Tam nerede yapılırdı bu festival amca?

Sovuksuda. Ormanlığıñ içinde. (222) Çam otelin garşısında, sen gitdin mi, gördün mü? (223) Çam otelinin garşısındaydı. (224) orda oturma yirleri var basamaḫ basamaḫ merdivenler. (225) Oriya oturuduḫ, böyle sahnede görülüdü. (226) Biz bebeyken giderdüg. Biz yürüyerek giderdik. (227) Gızıcamam'a şordan ağrı giderdùk añadıñ mıdı araba mı varıdı. (228) Bi gāymamız oludu, bi gāymayı harcar gelidük. (229) Köyde hep ġamyonculug yapılıyodu o zamannar, ġamyonun arḫasına dolar dolar giderdük. (230) Atmışlı yıllarda neyi, oḫulda oḫurken bize bi gāyma vėrürlerdi, (231) hadi git, orda bunu yiyecen, garnını doyuracan, baḫacan, gùreşi izleycen. (232) Bazar gùnleri paralı oludu. (233) ekmeḫ aludun yarım, helva aludun, yirmi beş ḳuruş. (234) Garnını doyuruyodun işde. (235) Bi de gazoz içerdün on beş ḳuruş. (236) Gızıcamam gazozu varıdı o zamanlar, burda yapuludu. (237) Angara'ya Cumhuriyet Bayramı'na burdan ġamyonlarnan gazoz götürülerdi. (238) Yirmi doḳuz Ekim şiyinde o stadıñ orda satarlardı. (239) yıḫarlardı üç dörd gùn evvel, üzerine de buz gorlardı, (240) sōuḫ olacaḫ, sōuḫ ġalacaḫ. (241) Gızılcamam gazozu muhterem gazozdu, ne gazozdu. (242) İsmail dayı ırahmetlig yapardı o işi, soña adam ölünce gazoz işi Gızılcamam'da öldü. (243) Soda da bitdi, uğraşıyolla çıḫaramadılar. (244) Murat Gurum var baḫanımız, anası Gızılcamamlı çoḫ dērli birisi. (245) Gızılcamam'a çoḫ hizmet veriyo. (246) O gasaplar çarşını neyi yaptı. (247) Çarşıda binaları giydüdü, düzletdi, şiy etti. (248) Ben de gitdüm ġalḫınmıya dedüm ki belediye başganına, başganım didüm, (249) beni de sever, bıraḫ şunnarı didüm, Gızılcamam maden suyunan, (250) aḫsaḫ maden suyunu çıḫartdur, (251) ormanın içine bùyük bi fabrika kur, yüz elli kişi çalışur, (252) iki vardiya çalışşa üç yüz kişi çalışu, Gızılcamam'da da işsiz ḳalmaz didüm. (253) Meşurdu Gızılcamam maden suyu hem de. (254) Ben on sene evvel Mekke'deydim Gızılcamam maden suyu içdim. (255) Ondan soña işde uğraşıyoz didi, inşallah uğraşıllarda şiy iderler. (256) Murat Bey Gızılcamam'a çoḫ şiy etti, Allah razı olsun, anası Gızılcamamlı. (257) Şindi soda satışı da yok da faḳat içmeye yoḫ. (258) Biz burda Beypazarı maden suyu içiyoz. (259) Beypazarı maden suyu

su mu, asit. (260) Asit yaw, asidi basıyolla, adam gónderiyo. (261) Buradan Avrupa'ya gidiyodu. (262) Kıprıs'a gidiyodu. (263) Mekke, Medine, Araplara gidiyodu. (264) Bizim suyumuz çoḫ şānedir. (265) Esgiden tırlar yüḳlenirdi. (266) Sular soña düşdü, düşdü, iyce düşdü, (267) yoḫ araştıcan, bulacan, vuracan sondajı. (268) Burda dēl şurda bulacan. aḳıyo burda su. (269)

Ne taraftaydı suyun çıktığı yer?

Şiyde Yıldırım yolundaydı. (270) Orman işletmesinin garşısında, garayollarından ağrı gider yol. (271) O yanna gitdin mi hiç? Gerede'ye doğru. (272) Şehitler anıtı var o tarafda. (273) Orman işletmesini geçince solda hemen. (274) çoḫ geniş bi alan. (275)

Gider misiniz o taraflara sürekli?

Yoḫ bi iki kere neyi gitmüşüdüḫ, ne işim varıdı orda da gettik heç haturlamıyom. (276)

Şu yol mu gidiyor amca o tarafa?

O yol Gargaseḳmez'e çıḫar. (277) Esgiden bek ġalabalıḫ oludu o yol. (278) Esgiden Avrupa ordan geçerdi. (279) Vız vız bek çok araba. Burdan Gerede'ye ağrı gideridi. (280) Böyle Alamancı izin zamanı buraya dizileġalulardı. (281) Bulgar tırları, Fransız tırları, (282) Alaman tırları malzeme gätürülerdi, radyo, telefisyon gätürülerdi, (283) bize vėrilerdi, biz de onnarı alu sataruduḫ yani. (284) Onlar gelülerdi, alışdılar buraya gelülerdi şo tarafa da gidince de Arabistan tarafına çay, (285) gāve gätülülerdi o yandan da. (286) O tarafdan onlar geliyodu, bu yandan da çay İran çayı, Iraḳ çayı, (287) gāve bilmem neler geliyodu adamlar da bize alışdılardı, (288) Gızıcamam'daḳı benzüncülerde de başga tırlar varıdı. (289) Binlerce tır giçerdi burdan. E-5 esgi e-5, esgi Avrupa yolu buraydı. (290) İlk Atatürk'ün yolu buraydı. (291) Atatürk burdan çızmışdı yolu. (291) Atatürk Angara'ya İstanbul yolunu burdan çızmıştı. (292) Atatürk buraya gelmüş durmuş burda, Atatürk'ü burda garşulamışlar bāmgil. (293)

Kızılcahamamlılara neden Çıtak deniliyor amca?

Yunan savaşında Gızılcamamlıları gótürmüşler Gızılcamamlıları, (294) esgiden siyahlı beyazlı bilmem ne desenden elbiseler oludu, (295) ondan diktümüşler asġerlere giydümüşler ondan çiti aḫ esas, (296) dimüşlergi asġerlere, "anam çiti aḫlar geliyo, çiti

aḫlar” (297) Gızılcamam’ın Çıtaḫ’ı ordan gelü. (298) Aynı desenden asġer elbüsesi gibi o zamandan aḫ çitden yapmışlar. (299) Beyazlı siyahlı. (300)

Bu yörenin insanlarında göçmenlik var mı amca?

Yoḫ bizim burda óyle deil emme bazı yirlerde óyleymiş. Esgiden adamlar gelmişler Bulgarlar Ciğir’e bi gaç yire gelmişler durmamışlar gitmüşler,(301) Bursa’ya gitmüşler. Genellikle onnar Bursa’da yerleştürmişler.(302) Burda durmamışlar gelmüşler de giçinememüşler, farklı dimişler.(303) Burda yabancı yoḫ burda ne var, ha esgiden Çamlıdere bizim nahiyemizmişdi, (304) bize bālıymışdı Çamlıdere ellideñ soña e siyasetçiler Çamlıdereyi de ilçe yapmışla, (305) bólmüşle. Esgiden nahiyeymişdi ama ellideñ soña Demokrat Parti’deki siyasetçiler orayı da ilçe yapmışla, gāymaḳamlıḫ yapmışla, (306) belediye başganlıḫ yapmışla, tabur yapmışla bilmem ne nüfus vermişle, ilçe yapmışla. (307) Mesela şindi Çeltikçi belediyeydi büyükşehere giçince belediye ġaḫdı ordan Çeltikçi de mahalle oldu. (308) Güççük orası, sağlığı buraya gelü muayneye, banġalara buraya gelü ondan soña tabuya buraya gelülle hókümetin binası bek yoḫ orda. (309) Onun için Gızıcamam’a gelüler. (310)

Tamam amca çok sağ ol.

Sen saol yeğenim. Allah başarılarını artursun. (311)

METİN 5

Kaynak: Zeyibe Kaya/74

Derleyen: Samet ÜNBULDUK

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Berçinyayalar Köyü

Kayıt Türü: Ses Kaydı

Konu: Gençlik, çocukluk, geleneksel yemekler, tarım ürünleri

Teyze adın ne?

Zeyibe Kaya (312)

Kaç yaşındasın teyze?

Yetmiş dörd. (313)

Okula gittin mi teyze?

Yoḫ gí nirde, esgiden bizim burda oḫul neyi yōdu. (314) Çoḫ isdedim gideyim deyi emme gidemediḫ. (315) Hep tarla taban çalışdıḫ, güççükene tarlaya tabana giderüdük. (316) Şo Çeltiḳci varıyí ha oraya birince giderüdük. Yidi sene oraya gitdim. (317) İnceöz kóyüne çeltik toplamaya gitdim. (318)

Çeltik nasıl toplanıyor teyze?

Dutamınan dutamınan oraḫnan dökmeyecen şiyini neyi, (319) şóyle dutacan altına çalacan sabanı óyle óyle (320) bi o yannı bi o yannı destleri sıra sıra guruyunca da ip seriyon urganla harmana daşıyon arḫanda, (321) yükleniyon orda da gayli diziyon. Su içinde oludu. (322) Biçileceği zaman o suyunu kesiyolla gayli, (323) bu kada bu kada bizim evin şiyi kada lek diyólla ona herkesin bi lek iki lek üç lek şiyleri oludu. (324) Ben bi gùn Demircióren'e gitdidük ebeler hep şóyle yaşlı yaşlı geldüle dėdikine a yavrım górüyon mü biz bu çeltik otundan yaşlandıḫ. (325) Oranın suyun içinde darı diyi bi ot var, o çeltikten ayıtlanacak ikisi beñzerdi onu ayıtlardın. (326) Tayam varıdı döveçnen onda döveridik. Orda gaplumbā var yılan var kurbā gelü. (327) Ben gorḫardım "otları yī̄ yavrım bişi yapmaz" dirlerdi. (328) Emme ben gorḫuyom, atlayu atlayu vėriyolar. ġaḫ dirler ġaḫmadım. (329) Emme yapmassan da olmaz. Yapacan mecbur. (330) Şindi oralar hep baraj olmuş çeltik tarlalarının yiri. (331)

Bu köyde neler eker biçersiniz teyze?

Nohut ekeriz, fäsille ekeriz, tomatis, çükündür ekerüz, suvan, gō̄rek ekeriz, çakşír ekeriz süpürge ekeriz. (332)

Süpürge mi? onu nasıl yetiştiriyorsunuz teyze?

Şóyle bālanıyo işde ġırıḫ çıhıḫ olanı ayurduluyo ḳóḳü inceldiliyo, (333) címışkı olu āçdan kobardulan onunnañ bālanu, şorası sıḳdurulıyo, şorası da, maşa va, şiy maşasını bilün, (334) ocaḳ maşasını, pişürülüyo bura, tekrar bita bālanıyo, (335) o bāladuğun yirden de onun uzun iğnesi va, onunna dikiliyo. (336) Atıvürsen, çarpıvürsen çabucacuk dāılı yıḫarsan ucu çatallaşı ġalıyo Emme sağlamdır. (337)

Tarlaya mı ekiliyor bunlar teyze?

Şo yanda bizim tarla taban var o yanda ekilü. (338) Tarlanın yanına sınır yaparıḫ. (339) Şóyle şóyle olu. Mısırı neyi geçe onun boyu. (340) Tarlaya tomatis, pattis neyi ekilir, bunnarı tarlanın sağ tarafına ekeriz. (341) Ġıstırma'nıñ tarlasının dibinde bıturak olu. (342)

Kimin?

Ġıstırma dirler bizim kóyde. (343)

Neden öyle diyorlar?

Yāù burda baḳḳal varıdı. (344) Mustafa amca ırahmetlig. Yolun böğründeki baḳḳal onunudu. (345) Bizim bebeliğimizde. Biz bebeydik o zamanlar. (346) Şindi bu Durmuş varıdı burda, Mustafa amca demiş, bı ġıstırma versene demiş. (346) Adam baḫınmış, ġıstırma ne ġıstırma ne bita demiş, bita demiş, bėş altı kere on defa demiş. (348) Lan ġıstırma ne demiş. loḳumla pisküviti koyucaḫsın böyle, (349) iki pisküvitin arasına loḳumu, ġıstırma bu. Ġızmış basmış ġalayı göndermiş dùkandan. (350) Onuñ adı ordañ Ġıstırma ġalmış ēççük de şakacıydı bakkalcı Mustafa amca, (351) adını kodu gitdi Ġıstırma diye. Ondan soña Ali Hikmet amca Mustafa amca óldùkten soña başladı. (352) Orda duruyoz, gāvede de bayram vardı. Şo tarafda o zaman gasap neyi yoḫudu. (353) Şindi nerden çıḫtı. Bi kilo helva yeme lafı çıḫtı. (354) Hacı Memet dedi ki, Yirim bi kilo helvayı dedi, yirim yiyemen, yirim yiyemen, (355) Hacılı goşdu, İmman Ebe'den bi baş soğan gätdü. Soğanı soydu, hazırladı. (356) Şindi bi kilo helvayı yerse, helvaya para yoḫ, (357) yiyemezse bi kilo parası verecek hacılı Hikmed'e, sözde. (358) Şindi Hacılı da soğanı da gätdü soydu şöyle, yiyo arada bi de soğan atıyo, helva bitdi, bi kilo ta dedi, (359) Hikmet amca da "get defolun gidin şordan" diye bāırdı. (360) Şindi Hikmet amcanın babası duyarsa o veziyetde dùkkanı Hikmet amcaya eziyet edicek. (361) Vā sen bi kilo helvayı niye vidün, niye yīdüdün diyecek. (362) Yāù ḃām duyacak diye korḫuyo. Esgiden korḫu varıdı. Böyle şiy mi varıdı. (363) Şo garşıdan giden yoluñ ordaydı onuñ dùḳḳanı. (364)

Bir de tezye bir şey dedin çükündür diye o nedir?

Sizin yoḫ mu çükündürünüz? (365) Şekerli olu böyle datlu, pancar da dirler. Onu gaynadusun yirsin yemeği olu. (366)

Nasıl yemekler yapılır teyze buralarda?

Esgi mi? (367)

Eskiden de şimdi de nasıl şeyler yaparsınız?

Yayla çorbası, maḫarna, sipüreğ, cimcük sipüresi. (368)

O nasıl oluyor teyze?

Etsüz, etsüz hamuru kapatıyosun, şindi mantı adı et ġoyunca mantı oluyo. (369) Hamurnan yapıyon āşama yicen. Dolaba ġoyacaḫ halin yoḫ esgiden dolap yoğudu. (370) Esgiden fäsille ġurutuludu şindi dolaba gonuluyo. Guruduludu ġışın da tencerede haşlanı içine de bulgur atarıḫ (371) isder yoğurtlu yi ister óyle yi. Hep guruduludu zeþzeler esgiden. (372) Bizim buranıñ fäsillesi bek datlıdır. (373) Esgiden Gızıcamam pirinci dùñyada meşurdu. Garacaören tarafında, Bulaḫ tarafında niye temiz sudan. (374) Bizim buraların suyu temizdir. Azaphane'nin suyu geliyodu. (375) Çeltikçi'nin pirince güççük güççük oludu emme yimesi güzel oludu. (376) Yani biraz esmerimsi oludu. Gızıcamam pirinci diye onu aluduḫ. (377)

Peki teyze başka diyeceğin bir şey var mı?

Guzum başga ne diyim. (378)

Tamam teyze çok sağ ol Allah'a emanet.

METİN 6

Kaynak: İsmet Güler/68

Derleyen: Samet ÜNBULDUK

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Gümele Köyü

Kayıt Türü: Ses Kaydı

Konu: Bölge hakkında bilgiler, yemek, hayvancılık

Amca adın soyadın ne?

İsmet Güler

Kaç yaşındasın amca?

Atmış sekiz.

Hiç okula gittin mi amca?

Yoḫ oḫula gitmedim. (379)

Okuma yazma biliyor musun amca?

Biliyom emme oḫuldadn dēl asġerdeykene bi dene gomutanımız varıdı (380) beni bek sevdiydi sen oḫuma bilmiyon deye beni oḫumuya góndertdiydi çoḫ çalışganıdım yapıvidim hemen. (381)

Burası Kızılcahamam'a mı bağlı yoksa Çamlıdere'ye mi amca? Baya uzak çünkü Kızılcahamam'a.

Gızıcamam'a. Esgiden Çamlıdere beldeydi güççükdü Gızıcamam'a bālıydı ora da soñadan ilçe yapdula. (382)

Gider misiniz amca Çamlıdere'ye?

Çamlıdere'de aḫrabalarımız var, onnarın yanına giderik. (383) Gezmeye giderik Semergandi hazretleri var ona giderik (384) mesela bizim Hıdır dede, irenler dede onun bebeleri. (385) Torunlarıymış peygamberimizin Semergandi. Gonya'da Mevlana'ya bālı Mevlana'yla şiyi var Semergandi'nin. (386) Hacı Bayram Veli'ynen şiyi var, bāı var. (387) Çamlıdere'ye gitdin mi orda yazar, orda yazar da biz unutduḫ. (388) Biz bi gaç kere gittiḫ. Orda ġıtlıḫ olmuş zamanında, zamanında. Oranın suyunu Çerkeş'den gätdüle. (389) O zaman ġıtlıḫ olunca óyle dirlerdi. (390) Başgan varıdı o zaman Ali Başgan n' idecek baḫmış su yoḫ o alıvimiş Gızıcahamam'dan suyu. (391)

Amca buralarda hayvancılık nasıl oluyor?

Burda ġoyun olu davar olu hem boyük baş hem güççük baş tawuk hepsi olu. (392) Tawuk kómesinde duru onnar baaçada gezer davarları ġoyunları meraya çıḫarduruḫ çoban gelü zabaanan aludu zabaa ezanı saati alu gider meraya, elinde şóyle címışkı olu güde güde gider. (393)

Yakın mı buraya mera?

Yoḫ şo depede bi saatlik yolu va. Yanaşıvidin mi depeye doru görün. (394) Alu işde çoban önce yalaḫda duru mallar suyunu içer soña da meraya gidelle. (395) On saat

neyi ġalulla orda yayılula. (396) Soña şordan ağrı gellülle bizim bi güççük buzā varıdı aşşāḳı bóyük yoldan gelü dururdu bek severdüm güçükkene benim buzām dirdim.(397) yėtmiş bėş tane malımız varıdı o zaman onnarın arasında beliridi sarı ġız. Atlarımız, mallarımız neyin çoḫudu. Atlara eyer vuru şo garşı sek darlaya gideridik. (398)

Hayvalardan nasıl faydalanıyorsunuz amca, et, süt olarak.

Etini sütünü gullanıruz. (399) Goyunların esgiden yününü alurduḫ emme şindi kim uğraşacak. (400) Baharda malların yayuldu yire gider fíşḳı toplarız. Fışḳısını gullanuruz. (401)

Fışkı ne amca?

Tezek işde davarın malların tezeği. (402)

Ne yapıyorsunuz onlarla sobada mı kullanıyorsunuz?

Hem zobada gullanuruḫ hemi de harç yaparuḫ duvar harcu. (403) Esgiden bu yėrleri gerpiç yaparuduḫ şindi de dókülen yėrleri zuvamaḫ için tezekden harç yapulu içine de topraḫ atulu zuvanu. (404)

Baya sulak bi köy amca burası deresi de iyi akıyor nereden geliyor bu su?

Bu te İncöz'den gelü. Esgiden dā fakır fakır aḫardı (405) emme şo yoḫardaḫı kóy varya Mahkemeacin orda kesiyolla suyu. (406) Bazar gùnü onlar dutuyolla bostanı sulamak için veya iki gùn açıyolla fazlası bize geliyo mesela.(407) de şindi bunnarıñ oranıñ suyu çaylar gamişlemiş gamiş bitmiş yatmış gamiş suyu ġoyuvimeyo. (408) Eççük aḫıyo su. Yoḫardan ağrı akar gideridi. (409) Şindi beş yüz metre yoḫarıya bostan eḫiyoz oríya bizim bostanın altı şoríya gada gól yığılı su gitmeyo. (410) Gamişin ónü bi açılıvise çizme giyecen girecen içine açıvirecen su şarıl şarıl gider. (411) Gamiş yatıyo suyu ġoyuvimeyo. (412) Bizim orda şindi şoríya gada su bizim bostanın altu. (413) İşde onun bi gelip de bi şo gamişi çevirüvirem dimiyolla su da bizim orda birikiyo. (414) İlk yaz bizim ekdüğmüz yire doru su daşardı esgiden. Bizim esgi kóprünün üstünden daşardı su. (415) çoḫ gar yağardı çoḫ yāmır yāārdı toprak emerdi artanını da aḫardı o kóprünün üstünden daşardı su. (416) Çaya sığmazdı çaya bostanlara daşardı. (417) Burlara ėr gėç gar neyin yağar yine daşar su. Emme şindi suyun azalmasının sebebi de benüm didiğüm o gamişleri şidecekler biçecekler su şarıl şarıl gidecek. (418) Ben yitivėrdėm, baḫıyom su óyle uyuyo. Elini yüzüne gomuş su uyuyo. (419) Balık oludu benüm bildüğüm ordan balık dutardıḫ. (420)

Olur muydu burada balık öyle?

Yāù oludu tabi tırıvırı dirdük gererdik çayıñ yakasından şo yakaya gererdük toplar gelüdük bi ġızartım gelüdü şindi balık da görükmüyor hiç. (421)

METİN 7

Kaynak: Ümmü Kazan/68

Derleyen: Samet ÜNBULDUK

Derleme Yeri: Kızılcahamam / Bağlıca Köyü

Kayıt Türü: Ses Kaydı

Konu: Çocukluk, Yöresel Yemekler, Düğün, Adetler, gençlik

Köyde okula gittin mi teyze?

Gitdidim. İlk bi gitdim, soña bām evin işleriñen uğraşım die göndermedidi. (422) Bide bizim burlarda esgiden ole ġızlar neyim oḫumazıdı. bām da ole görüşü açıḫ deeldi. (423)

Okul var mı köyde teyze?

Var. Kóye gelmeden şo yokarı yoldan ayrılan tarafda. Kóy okulu varıdı. (424)

Köyde düğünler nasıl olurdu teyze?

Ha şu yiri dùğùn yiri yaparıdıḫ biz. (425) Aha şo tepeyi görün mü orda esgiden patos yèri varıdı orda esgiden patos yaparduḫ dùğùnler de orda oludu. (426) Gènçler bi yana oturu bóyükler bi yana oturu bóyüklernen yanyana pek gelmezdi. (427) Bāām ırahmetlig göndermişti beni anamla bu kóye. Böyük dıyazamın gocası da buralıyıdı. (428) Onun dùğùnü varıdı. Emme gendüsü gelmediydi. (429) Bi güççük gardaşım varıdı bi de anamla ben geldiydik. (430)

Amcayla da o düğünde mi karşılaştınız yoksa?

Yoḫ dıyazamıñ yanına geldüğümde anası söyleyince yapıvidiler bizi. (431) Bu kóye dıyazamın dùğùnunden önce gelmemişidim hiç. (432) Aylar soña dùğùne gitdik derneğe geri. (433) Beni bıraḫıvidiler orda, dıyazam da baña dėdikine sen bekle burda. (434) O zaman bi kere górmüşüdüm. Söhbet itmedik heç óyle górüvidim uzaḫdan. Emme o dùğùnde bize daş atıvidilerdi işşekleri beertmişlerdi (435) mērki soña órendimki bizimki yapıvimiş bunnarı arḫadaşlarıynan. (436)

Düğünlerde nasıl yemekler yapılır teyze?

Bulgur aşı didiğimiz yimeinen yanına et vėrilir. (437) Mercimek çorbası gonur yanına hóşmerim yapılu burda kız ilen oğlanı everirken yapuludu bunnar. (438)

Damadın evinde mi verilir yemek?

Yoḫ köyün derneği var orada yėmek vėrilir. (439) Dùğùnler hep orda olur bizim. Derneğin önüne masa koyarlar orada yėmek yenir. (440) Esgiden óyle olurudu. Şindi o yoḫ. (441) Esgiden köy kalabalıḫdı şindi köyde cenaze olunca derneğe para toplanır yėmek vėrilir. (442)

Az kişi mi kaldı köyde?

Kimse ġalmadı. Esgiden olsa şo aşşāḳı yolun orası ana baba gùnù olurudu. (443) Sizin geldiniz yol, orası. Şindi gınçler oyle pek gelip gitmez. (444) Esgiden ana babasının yanına gelirleridi. (445) Herkesin işi gücü var Angara'da çolū çocū neyim olunca köy yirinde bek durmazlar. (446)

Düğünlerde başka neler yapılır teyze, adet olarak?

Esgiden yėmekler vėrilidi. İnsannar oyunlar oynanırıdı. (447) Erkeğin arḫadaşlarıynan oynadığı oyunlar oludu. (448) Gınçler ġızın evinin önunde irkenden oyun oynardı. (449) Soña ōlanın anası babası hısım akrabası ġızı evden almaya geliridi. (450) Desti kırılırdı. Bildin mi destiyi, íbrık. İçinde şeker sakız filan oludu. Ġızın ayakkabısına bal sürürlerdi. (451) Datlı olsunlar kavga itmesinler diyi. (452) Duak kolu ġızlarda onu açsın diyi para neyim verili. Soña bulgur saçarlardı bereket vėrsin diyi ġızı alınca oğlan orda olmazıdı onu arḫadaşları depedeki çeşmeye götürürdü. (453) Saçunu başunu suya soḫarlardı. (454)

Neden öyle bir şey yapıyorlardı ki?

Şakacuna işde gınçler yapardu. (455) Benim ōlanın ısladuken ayā ġırıldı sen arḫadaşı gel ayānın üstüne çıḫ bi arḫadaşı varıdı saygusuz, (456) sevümsüz bi bebeydi o

yapdı göya şaka yapmış, dùğùn günü bek uraşmışıdıḫ. (457) Aldular bebeyi Gızıcamam'a götdüle ayānı alçuya almışla sırtlarında gätüdüler kóye. (458)

E düğünü ne yaptınız teyze, bitti mi düğün?

Yoḫ biter mi bebeyi bekledig gelsün diyi geldi soña giri devam etdik. (459) Emme dadsuz dudsuz bişi oldu. (460)

Senin düğünün oldu mu, o nasıldı teyze?

Oldu da o zamannar yoḫluḫ varıdı kóylü toparlaşdı (461) beyimin b̈āāsı yoğudu kóyde de bek bişi yoḫdu emme yėmek vėrdiler, (462) oyun oynadılar esgi zamannarıdı. (463) Bi dene şóyle tel bilezik takdılar mėhir deyi oñu da zati giri virdiḫ. (464) Gaynanam bek aḫsiydi dadını virmezdi çekdüdü epey bize insan garşındaḳı ne diyecen. (465) Ne gùnner geçdi burda böyle giçindüg şindiye kadar. (466)

Ne ekilir buralarda teyze?

Moturu olannar ekin ekiyo arpa buğday zati beş altı motur va onnar ekiyo başġa (467) sen ben ekme ġaḫdı burda gurtarmıyo diyi kimse ekmiyo. (468) Dönümü üç yüz lira eksen ġaḫsan nabıcan ekmeğe değmez. (469) Ondan soña patatis fäsille ġuru fäsille beyaz fäsille hani ġışlıḫ esgiden herkes nohut ekerdi her evde oludu nohut şindi iki kişide mi ne va üç kişide. (470) Fĭ ekelle mallar yisin diyi şóyle ellen yolunudu g̈ülek dirler onlarnan alunu gelünüdü. (471)

Fi ne teyze?

O da ġışlıḫ mallara ot gibi yeşil olu yoncaya beñzer ot. Yazın ikersin onu ġışın mallar yisün deyi. rähmet çoḫ olusa hasat da çoḫ olu onda. (472)

SONUÇ

Oğuz Türkçesinden bir kesit olan Kızılcahamam ağzının söz varlığı ile ses ve şekil özelliklerinin ortaya çıkarılması, bu bölgenin dili ve kültür bakımından tespit edilmesi önem taşımaktadır. Bu çalışma ile Kızılcahamam söz varlığı ile ses ve şekil bilgisi tespit edilerek bu alandaki çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bölgede yapılan saha araştırmalarında orada yaşayan insanların ağızlarının incelemesi yapılmıştır. Yapılan araştırma, konuşulmaya devam eden şivelerin dil özelliklerini ortaya çıkması, dil alanına hizmet etmesi açısından önemlidir.

Çalışmamızda Kızılcahamam ilçesi ve Kızılcahamam'a bağlı köylerde yaşayan insanların ağız özelliklerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Kızılcahamam'ın Akdoğan, Bağlıca, Berçinyayalar, Bulak, Gümele, Güvem, İğmir köylerinde yapılan saha araştırması sonrasında konuşulan ağzın ses ve şekil özellikleri hakkında elde edilen bulgular üzerinde durulmuştur. Daha önce Kızılcahamam ilçesi ve köylerinde yapılan detaylı bir ağız çalışmasının olmaması konuya olan ilgimizi ve çalışmamızı arttırmıştır. Yapılan tespitlerin Türk dilleri ve bölge ağızları için kaynak olarak kullanılması açısından önemli olacağını umuyoruz.

Bölgenin Toplum Yapısı

Bölgede yaşayan halk Çıtaklar olarak bilinir. Çıtakların kimi görüşe göre Timur'un ordusuyla birlikte Anadolu'ya geldikleri ve Ankara Savaş'ı sonrası bölgede kaldıkları görüşü vardır ancak kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak kaynaklarda Çıtakların Yıldırım Beyazıd ile bölgeye geldiği ve Yıldırım Beyazıd'ın ordusunda yer alan Rumeli kuvvetlerinden oldukları daha kabul edilir bir görüştür. Çeşitli kaynaklarda Çıtak olarak bilinen topluluğun Rumeli ve Balkanlarda yaşayan halk olduğu anlatılır. Rumeli ve Balkanlarda Hristiyan halk ile birlikte Osmanlı hakimiyetinde yaşayan Çıtaklar Hristiyan halktan ayrılmak için evlerinin etrafındaki çitleri beyaza boyamasından dolayı "Çiti ak" sözcüğünden kaynaklı bu isim ile hitap edilirdi.

Bir diğer görüş ise bu bölge insanının Çıtak olarak adlandırılmasının sebebi, Kurtuluş Savaşı yıllarında asker kıyafetlerinin beyaz olmasından kaynaklıdır. Savaş sırasında ordu içinde beyaz kıyafetlerinden dolayı "çiti ak" sözcüğünden türetilmiş ve Çıtak olarak hitap edilmeye başlanmıştır.

Kızılcahamam'ın çeşitli köylerinde yapılan araştırmalarımız neticesinde ayrıca bölgede savaş zamanlarında ve çeşitli nedenlerle bölgeye gelmiş yoğun bir göç vardır. Osmanlının toprak kaybının yoğun yaşandığı 19. yüzyılda gerek Rumeli ve gerekse Kafkas coğrafyasından Kızılcahamam'a gelip yerleşmiş halklar olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi eskiden Gürcü köyü olarak bilinen şu an Beşkonak adını taşıyan köyde Gürcistan coğrafyasından gelip yerleşen halkların olduğu bilinmektedir. 19. yüzyılda özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra Balkanlar ve Rumeli'den göç etmiş topluluklar vardır. Yukarıkise köyünden Boşnak yerleşimi, Güvem'de Bulgaristan'dan göçen halklar olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra Yıldırım köylerinde de Dobruca'dan göç eden Çıtaklar olduğu bilinir. Aldığı göçler ve yerleşik halklarıyla birlikte kültürel ve dilsel açıdan incelenmeye değer bir bölge olan Kızılcahamam dil ve ağız özellikleriyle bizim de araştırma konumuz olmuştur.

Bölge ağzında yapılan inceler sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak ulaştığımız ses bilgisi özellikleri, standart yazı dilinden farklılıklar göstermektedir. Bunlar:

I. Ses Bilgisi

Ünlü Türleri

[a]: Türkiye Türkçesinde ölçünlü olarak kullanılan düz, geniş, kalın bir ünlüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şunlar: ***saban, anam, davar vb.***

[ā]: Düz, geniş, kalın bir ünlüdür. Normal boğumlanma süresinden daha uzun sürede boğumlanır: ***gāyma, "kaime" bızā "buzağı", bām, "babam", yaslıāç, "yaslıağaç", āç "ağaç" vb.***

[ä]: Düz, geniş, yarı kalın olan bir ünlüdür. /a/ –/e/ arası bir sestir. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir: ***fäsille "fasülye", gätü- "getir-" vb.***

[ē]: Düz, geniş, ince bir ünlüdür. Normal boğumlanma süresinden daha uzun sürede boğumlanır: ***ēy, ēççük "azıcık", ērki "azıcık", dēl "değil", dērmen "değirmen" vb.***

[ė]: Türkçede "kapalı /e/" olarak bilinen ve normal uzunluktaki düz, geniş, ince /e/ ünlüsü ile düz, dar, ince /i/ ünlüsü arasında bir ses değerine sahip olan bir ünlüdür: ***ginė "yine", vėr- "ver", yėl, dėdi, yėr, bėş, yėtmiş vb.***

[i]: Normal i sesi adıyla tanınan düz, dar, ince olan ünlüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler: ***sivri, biri, yitiver- vb.***

[ĭ]: düz, dar, ince ünlüdür. Normal /i/ sesinden daha kısa sürede boğumlanır: ***fĭ "ot", yĭ vb.***

[ı]: Düz, dar, kalın bir ünlüdür. Bölge ağzında görülen örnekleri şöyledir: ***ırak, ışık, fışḳı, çızık vb.***

[Ĭ]: Düz, kalın, dar bir ünlü olan /ı/ sesi, normal /ı/'dan daha kısa sürede boğumlanır*:* ***gĭ, címışkı, vb.***

[o]: Yuvarlak geniş, kalın bir ünlüdür. Ölçünlü Türkiye Türkçesinde o sesi olarak bilinir: ***orak, oturak, vb.***

[ō]: Yuvarlak geniş kalın bir ünlüdür. Normalden daha uzun söylenir: ***N'ōlacak, ōlanın*** *vb.*

[Ó]: Yuvarlak, geniş, yarı kalın bir ünlüdür. /o/ - /ö/ arası bir sestir. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir: ***kómes, kóy, góven, vb.***

[ö]: Yuvarlak, geniş, ince ünlüdür. Kızılcahamam ağzında kullanılan örnekleri: ***öküz, döveç, vb***.

[ȫ]: yuvarlak, geniş, yarı uzun /ö/ sesidir*:* ***dȫş-, gȫrek, vb.***

[u]: Yuvarlak, dar, kalın bir ünlüdür: ***ufak, un, hurç vb.***

[ù]: Yarı yuvarlak, dar, kalın bir ünlüdür: ***yāù, yùl vb.***

[ü]: Yuvarlak, dar, ince bir ünlüdür. Bölge ağzında bu ünlünün kullanıldığı örnekler şöyledir: ***güğüm vb***.

[ŭ]: Yuvarlak, dar, ince bir ünlüdür. Normal /ü/'ye göre daha kısa sürede boğumlanır: ***götŭ- yitŭ- vb.***

Ünsüz Türleri:

Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçede kullanılan ünsüzlerin yanı sıra karakteristik olarak şu ünsüzler görülür: "**ñ, ḫ, w, ķ, ġ**".

[b]: patlayıcı çift dudak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir: ***ƀām "babam" , ben, bėş "beş", bıturak "bir çeşit ot" vb.***

[c]: tonlu diş eti sesidir. Kızılcahamam ağzında kullanımı Türkiye Türkçesindeki gibidir: ***acı, cigara "sigara", cėb "cep", vb.***

[ç]: tonsuz diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünsüzün kullanıldığı örnekler şunlardır: ***çalışgan "çalışkan", çocuḫ "çocuk", iç, çoġ "çok", vb.***

[d]: tonlu diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında bu ünsüzün kullanıldığı örnekler şunlardır: ***daha, varıdı "vardı", dağ, vb.***

[f]: tonsuz, sızıcı, diş - dudak ünsüzüdür. Bölge ağzında kullanıldığı örnekler şunlardır: ***fışķı "tezek", üfelek "bir tür bitki", çift, vb.***

[g]: tonlu patlamalı damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında kelime başında çoğunlukla bulunmaz. Yerine **/ġ/** ünsüzü kelime başında kullanılır. Bu ünsüz çoğu kullanımda **/k/** ünsüzünün yerine kullanılır. g ünsüzünün kullanım şekilleri Kızılcahamam ağzında şu şekildedir: ***gaybet- "kaybet-", gadanar "kadar", gavak "kavak", çalışgan "çalışkan" vb***. */g/* ünsüzünün Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesi gibi kullanıldığı örnekler genelde yanında ince bir ünlü bulunduğu zamanlardır: ***gel-, gid- "git-", gėç- "geç-" vb.***

[ġ]: yarı sızıcı, diş eti, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında özellikle kalın ünlülü kelimeler ile birlikte kullanılır. Kelime başında /g/ ünsüzü yerine çoğunlukla /ġ/ ünsüzü kullanılır. Bölge ağzında bu ünsüzün kullanımına sıklıkla rastlarız: ***ġalkınma "kalkınma", ġóvence "güvence", ġoy- "koy-", ġah- "kalk", ġırḫ "kırk", ġamyon "kamyon", ġız "kız", ġaygana "un, süt, yumurta ile yapılan yiyecek", vb.***

[ğ]: Sızıcı, art damak ünsüzüdür. Dayanıksız bir sestir. Bölge ağzında genellikle yanındaki ünlüler aracılığıyla kaybolur. Kızılcahamam ağzında bu

ünsüzün kullanımı düşmüş bir biçimde karşımıza çıkar: ***gava: "kavağı", hende: "hendeğe", ekdü:ñ "ekdiğin", vb.***

[h]: tonsuz, sızıcı, gırtlak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesindeki kullanımı gibidir. Bölge ağzında bu ünsüzün kullanımı şu şekildedir: **höşmerim** ***"süt, un, yağ ile yapılan bir tatlı", heybe, helke "su kabı", vb.***

[ẖ]: tonlu, sızıcı ve hırıltılı bir gırtlak ünsüzüdür. Arapça "hı" (خ) sesine benzer. Kızılcahamam ağzında sıklıkla karşılaşılan b ünsüz genelde kalın ünlüler kelimelerle kullanılır. Bölge ağzında bu ünsüzün örnekleri şöyledir: ***yoẖ "yok", arẖadaş "arkadaş", gaẖ "kalk", ortaẖ "ortak", çocuẖ "çocuk" vb.***

[k]: tonlu, patlayıcı bir ünsüzdür. Kızılcahamam ağzında görülen örnekleri şu şekildedir: ***kalbur, karaca "çörek otu", karartı "gölge", kaş "toprak çatı", kenef "tuvalet" vb.***

[ḳ]: kalın ünlülerle kurulan art boğumlanmalı bir ünsüzdür. Kızılcahamam ağzında görülen örnekleri şöyledir: ***başladuḳ, "başladık", altındaḳı "altındaki", yaparduḳ "yapardık", vb.***

[l]: akıcı, yanak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkçe ile aynı kullanıma sahiptir. Bölge ağzında kullanımı şu şekildedir: ***hala, rahmetlik, ağla-, gel- vb.***

[m]: dudak ünsüzüdür. Ölçünlü Türkiye Türkçesi ile kullanımı aynıdır. Kızılcahamam ağzındaki örnekleri şöyledir: ***benim, yapdım "yaptım", manca "yemek", kürtün "kar yığını", künge "toz, çöp" vb.***

[n]: tonlu geniz ve diş eti ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında standart Türkiye Türkçesi ile kullanımı aynıdır. Bölge ağzındaki örnekleri şöyledir: ***namazlağ "seccade", insan, noksan, vb.***

[ñ]: akıcı, patlayıcı, tonlu, geniz ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında sıklıkla kullanılır. Bu ünsüzün bölge ağzında kullanıldığı örnekler şunlardır***: vėrseñ "versen", ikiniziñ "ikinizin", ekdüñ "ektin", işiñ "işin", vb.***

[p]: Tonsuz, patlayıcı dudak ünsüzüdür. Bölge ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesiyle benzer şekilde kullanılır. Kullanılan örnekler şunlardır: para, pasak ***"kir", pazu "bir tür sarma", peşkir "havlu", potak "ayı yavrusu", vb.***

[r]: titreşimli ön damak sesidir. Kızılcahamam ağzında ölçünlü Türkiye Türkçesiyle aynı şekilde kullanılır. Kullanıldığı örnekler şunlardır: ***giderüz "gideriz", birer, dėr "der", kar, rahmet "yağmur", vb.***

[s]: Tonsuz, sızıcı bir ünsüzdür. Ön seste daha baskılı söylenir. Kızılcahamam ağzında kullanıldığı örnekleri şöyledir***: sahan "yayvan bir kap", sac, sini "yuvarlak tepsi", salım "bir pişirimlik tahıl", seme "saf", sergen "raf", soku "saklama yeri", vb.***

[ş]: tonsuz, sızıcı, diş eti ünsüzüdür. Bölge ağzında standart yazı diliyle aynı şekilde kullanılır. Kullanım biçimleri şöyledir: ***Şindi "şimdi", boş, daş, işşek, şo " şu" vb.***

[t]: tonsuz, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında pek çok örnekte tonlulaşır. Bölge ağzında "t" tonsuz ünsüzünün benzeşmeye uymadığı ve "d" tonlu biçimine büründüğü pek çok örnek vardır: **satdımıdı "sattım", gaybetdim "kaybettim",** ***gėtdü "gitti", yapduracam "yaptıracağım", gitdüm "gittim",*** *vb.*

[v]: tonlu, diş - dudak ünsüzüdür. Bölge ağzındaki kullanımı standart yazı dilindeki kullanımıyla aynıdır. Kızılcahamam ağzında kullanımı şu şekildedir: ***varıdı "vardı", ev, govan "kovan", vėr- "ver-",*** *vb.*

[w]: tonlu, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında yuvarlak bir biçimde kullanılır. Bölge ağzında kullanım biçimleri şöyledir: ***tawuk "tavuk"*** *vb.*

[y]: Sızıcı, ön damak ünsüzüdür. Bölge ağzında kullanım şekli standart yazı dile ile aynı niteliklere sahiptir. Kızılcahamam ağzında kullanılan örnekleri şu şekildedir: ***yāù, yoḫ "yok", yunmak "yıkanmak", yuka "yufka", yazı "düz arazi", yal "yemek artığı", vb.***

[z]: tonlu, ön damak ünsüzüdür. Kızılcahamam ağzında standart Türkiye Türkçesi ile aynı özelliklere sahiptir. Bölge ağzında kullanımı şu şekildedir: ***yapaca:z "yapacağız", zor, zaten, vb.***

II. Şekil Bilgisi

Ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklı olarak Kızılcahamam ağzında kullanılan belli başlı şekil özellikleri vardır. Bunlar şunlardır:

/+lık/, /+lik/, /+luk/, /+lük/ biçiminde ölçünlü Türkçede kullanılan yapım eki Kızılcahamam ağzında farklı kullanım şekilleri ile karşımıza çıkar. Kızılcahamam ağzında bu ek çoğunlukla tonlu biçimde kullanılmıştır. Ekin /k/ sesi kuruluş sırasında tonlulaşarak /g/ biçimini almıştır: ƀām ***Irahmetlig*** *göndermişti beni* "babam **rahmetlik** gönderdi beni.", Gızıcahamam'da ***gaymakamlıgda*** encümenlik yaptım. "Kızılcahamam'da kaymakamlıkta encümenlik yaptım." Ekin /k/ ünsüzün ise bazı örneklerde ise düşmeye uğradığını görüyoruz: ***Aracılıa*** *başladuḫ ilkin, Güççük yaşta* ***hafızlıa*** *gittim.* "Küçük yaşta **hafızlığa** gittim."

/r/ ve /l/ ünsüzlerinin öncesinde belirli şekilde /ı/ ve /i/ türemesi gerçekleşir. ***ilimon < limon, Iramazan < Ramazan, ırahat < rahat, ılayak < layık vb.***

Kelime başında genellikle /k-/ > /g-/, /ķ-/ > /ġ-/ ve /t-/ > /d-/ değişmeleri görülür. ***geçi < keçi, ġara < ķara, ġız < ķız, daş < taş, duz < tuz, govan < kovan vb.***

/ė/ > /i/ değişmesi görülür. ***yėmek < yemek, yėdi < yedi, vėr- < ver-, yėl < yel vb.***

Orta ve arka damak ünsüzü /ŋ/ korunmuştur. ***sañatçı, soña, baña, göñül, oña vb.***

Şimdiki zaman ekinde genellikle /r/ düşmesi görülür. ***geliyo, alıyo, gaçıyo, dutuyo vb.***

Bazı kelimelerde ikizleşme görülür. ***Emme < ama, döşşek < döşek, ıccak < sıcak, eççük < azıcık vb.***

Duyulan geçmiş zaman eki çok şekillidir. ***olmuş, gelmiş vb.***

Zamir kökenli teklik 1. ve 2. şahıs ekleri ile bildirme ekleri dar ünlülüdür. Bu ekler, çokluk 2. şahısta –sıŋız / - siŋiz, - suŋuz / -süŋüz şeklindedir. Çokluk 2. şahıs iyelik eki ve iyelik kökenli şahıs ekinde /ŋ/ korunmuştur. ***gelirim, gelirsiŋ, gelirsiŋiz, babaŋız, geldiŋiz vb.***

Ünlü yuvarlaklaşması: ***demür < demir, ġaşuḳ < kaşık, yanuk < yanık, emür < emir, gelduḳ < geldik, toplanudu < toplanırdı vb.***

/r/ ünsüzünün düşmesi: **toplanudu < toplanırdı, bişürüdük < pişirirdik, geldile < geldiler, oldula < oldular, bilü < bilir, alu < alır, yapdula < yaptılar vb.**

Arka damak ünsüzü /k/'nın sızıcılaşması**: daraḫ < tarak, bıçaḫ < bıçak, yohsuluduḫ < yoksulduk, yıḫ- < yık- gorḫ < kork vb.**

SÖZLÜK

A a

āar: Tartıda çok çeken, hafif karşıtı. “ağır” (209) T.

abıca: Babanın erkek kardeşi. “amca” (44) T.

ağrı: Taraf, yön (271)

aḫsaḫ: Aksayan, hafifçe topallayan. “aksak” (97) T.

aḫsi: İnatçı, hırçın, huysuz. “aksi” (465) Ar.

aḫraba: Kan veya evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler, hısım. “akraba” (383) Ar.

arḫadaş: Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri. “arkadaş” (20) T.

Akduğan: Ankara’nın Kızılcahamam ilçesine bağlı köy. “Akdoğan” (1)

Alaman: Cermen soyundan olan halk ve bu halktan olan kimse. “Alman” (281)

Añgara: Türkiye Cumhuriyeti başkenti. “Ankara” (115)

arḫa: Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı. “arka” (230) T.

asġer: Erden mareşale kadar orduda görevli bulunan herkes. “asker” (14) Ar.

aş: Pişirilerek hazırlanan yemek. “yemek” (146) T.

aşşā: Bir şeyin alt bölümü. “aşağı” (23) T.

avustos: Yılın 31 gün süren sekizinci ayı. “ağustos” (214) Yun.

ayaḫ: Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü. “ayak” (54) T.

ayran aşı: Yoğurt ve yağ karışımı yapılan çorba. “yoğurt çorbası” (84) T.

B b

bahalı: Pahası yüksek olan, ucuz karşıtı. “pahalı” (163) Far.

basamaḫ: Bir yere çıkarken veya bir yerden inerken basılan ve art arda gelen, birbirinden belirli aralıklarla yükselen düz yüzeylerden her biri. “basamak” (225) T.

bā: Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel gibi düğümlenebilir nesne**.** “bağ” (333) T.

ƀāā: Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek. “baba” (20) T.

baaça: Sebze yetiştirilen yer, bostan. “bahçe” (393) Far.

beer: Keçinin ses çıkartması, bağırması. “beğirmek” (435)

Bebe: Bebek, küçük çocuk. “çocuk” (1)

bek: Yeterinden fazla, bir hayli. “pek” (280) T.

bekmez: Genellikle üzüm, dut gibi meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış suyu. “pekmez” (183) T.

belber: Saç ve sakalın kesilmesi, taranması ve yapılması işiyle uğraşan veya bunu meslek edinen kimse. berber (24) İt.

benzün: Petrolün damıtılması ile elde edilen, özgül ağırlığı yaklaşık 0,65 olan, renksiz, uçucu, kendine özgü kokusu bulunan bir sıvı. “benzin” (289) Al.

biñ: On kere yüz, dokuz yüz doksan dokuzdan bir artık. “bin” (33) T.

bita: bir kez daha. “bir daha” (160) T.

böyük: Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan, küçük karşıtı. “büyük” (88) T.

buzā: Sütten kesilmemiş sığır yavrusu. “buzağı” (397) T.

C c

cenaze: Kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü. (442) Far.

ciğir: Ankara’nın Kızılcahamam ilçesine bağlı köy. (301)

cimcük: Başparmakla işaret parmağının ucu arasına alınan miktar. “çimdik” (368) T.

Ç ç

Çeltiḳci: Ankara'nın Kızılcahamam ilçesine bağlı köy. (308)

çoḫ: Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. "çok" (4) T.

çolū çocū: Çocuklarla birlikte aile topluluğu. "çoluğu çocuğu" (446) T.

çükündür: Ispanakgillerden, etli kökünden şeker elde edilen iki yıllık bir bitki "şeker pancarı" (332) Far.

D d

darhana: İçine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt veya yo ğurt katılan, bulgurdan veya mayalanmış ve kurutularak ufalanmış hamurdan yapılan çorba malzemesi. "tarhana" (146) Far.

daş: Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde. "taş" (114) T.

datlı: İnsanı çeken; göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren. "tatlı" (452) T.

davar: Koyun ve keçiye verilen ortak ad. "dana" (7) T.

dā: Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümlerine verilen ad. **"**dağ" (10) T.

dā: Olana ek olarak, olana katarak. "daha" (47) T.

deel: İsim cümlesinde yükleme veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren kelime. "değil" (136) T.

demür: "demir" (131) T.

dene: Herhangi bir sayıda olan (şey), adet. "tane" (156) T.

depe: Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi. "tepe" (394) T.

desti: Kulplu, geniş gövdeli, dar boğazlı, emzikli veya emziksiz olabilen toprak kap. "testi" (146) Far.

deye: İki cümleyi sebep bildirerek birbirine bağlar. "diye" (381) T.

dērmen: İçinde öğütme işi yapılan yer. "değirmen" (154) T.

dıyaza: Annenin kız kardeşi “teyze” (431) T.

di-: Söylemek, söz söylemek “de-“ (39) T.

doḫuz: Sekizden sonra gelen sayının adıve bu sayıyı gösteren rakam, 9, IX. “dokuz” (19) T.

dōru: Hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca. “doğru” (13) T.

dud: Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billûrsu madde. “tuz” (460) T.

dutam: Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktar. “tutam” (319) T.

dùkan: Perakende satış yapan esnafın, küçük zanaat sahiplerinin satış yaptıkları veya çalıştıkları yer. “dükkan” (350) Ar.

E e

esgi: Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan. **“**eski” (1) T.

emme: Uyarma veya şartlı bir ifade niteliğinde olan bir cümleyi, başka bir cümleye bağlamaya yarar. “ama” (92) Ar.

F f

fäsille: Fasulyegillerden, barbunya, çalı, Ayşe kadın, horoz gibi birçok türleri bulunan bitki. “fasulye” (332) Yun.

fışḳı: Yakıt olarak kullanılan kurutulmuş sığır tersi. “inek tezeği” (401) Yun.

fĭ: Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı (Trifolium). “yonca” (471)

G g

govan: Arılara barınak olarak yapılan, türlü biçimdeki tahta, sepet veya sandık. **“**kovan” (8) T.

güççük: Boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, büyük karşıtı. “küçük” (9) T.

gendi: İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığın anlatmaya yarar. “kendi” (10) T.

go-: Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. **“**koy-“ (11) T.

gat: Bir yüzey üzerine az veya çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış bulunan şey; üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka. “kat” (88) T.

gişi: İnsan, kimse, şahıs. “kişi” (89) T.

Gövem: Ankara’nın Kızılcaham ilçesine bağlı köy. “Güvem” (94)

gari: Bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge. “başka” (151) Ar.

giri: Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü; art, alt taraf, ileri karşıtı. “geri” (153) T.

gine: Yeniden, bir daha, yine, tekrar. “yine” (160) T.

gerpiç: Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. “kerpiç” (404) T.

gamiş: Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkilere verilen ad. “kamış” (408) T.

göya: Sözde, sanki “güya” (457) Far.

gāymaḳam: Bir ilçenin en büyük yönetim görevlisi, ilçebay. “kaymakam” (306) Ar.

Ġ ġ

ġaḫ-: Oturuş durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak. “kalk-“ (136) t.

ġave: Sıcak iklimlerde yetişen, kök boyasıgillerden bir ağaç. “kahve” (23) Ar.

ġāyma: kağıt para, kağıt lira, kayme. “kaime” (231) Ar.

ġapama: soğan, pirinç ve kuzu etiyle pişirilmiş yemek. “kapama” (146) T.

ġıtlıḫ: Kuraklık, savaş gibi sebeplerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık. “kıtlık” (389) Ar.

ġırıḫ: Kırılmış bir şeyden ayrılan parça. “kırık” (333) T.

ġövence: Alınan sorumluluğa karşı olarak ortaya konulan şey. “güvence” (22) T.

ġalbur: Tahıl ve başka iri taneli maddeleri elemek için kullanılan büyük delikli veya seyrek telli elek. “kalbur” (159) Ar.

ġalay: sövme, küfür. “kalay” (350) Ar.

ġıstırma: iki şey arasında bırakarak sıkıştırmak. “kıstırma” (342) T.

H h

hayat: Genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa**.** “koridor” (48) Ar.

haşlama: kuzu etinin suda kaynatılarak pişirilmesi “haşlama” (87) T.

hóşmerim: Tuzsuz taze peynirden nişasta, pirinç unu konarak yapılan bir helva. “höşmerim” (438) Far.

Ḫ ḫ

ḫarp: Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silâhlı mücadele, harp. “savaş” (130) Ar.

I ı

ırahmetlig: "Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş, yarlıganmış" anlamında ölmüş kimseleri saygıyla anmak için ad veya unvanlarının başına getirilir, merhum. “rahmetlik” (20) Ar.

ıccak: Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısıveren, soğuk karşıtı. “sıcak” (200) T.

İ i

inzibat: Silâhlı kuvvetlerde, ordudaki düzeni sağlamak amacıyla görevlendirilmiş er. (17) Ar.

içün: Amacıyla, maksadıyla. “için” (75) T.

iyce: İyiye yakın.[1] Çok, gereği gibi, nerdeyse tamamen.[2] “iyice” (267) T.

iren: Benliğinden sıyrılmış, öz varlığından geçmiş, kendini Tanrı'ya adamış, ermiş, evliya, veli. “eren” (385) T.

işşek: Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvan, merkep. “eşek” (435) T.

ilen: Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, işteşlik, beraberlik, araç, sebep veya durum anlatan cümleler yapmaya yarar. “ile” (438) T.

K k

kóy: Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri veya nüfus yoğunluğu yönünden şehirden ayırt edilen, genellikle tarımsal alanda çalışmak gibi işlevlerle belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu hayatı yansıtan yerleşme birimi. **“**köy” (2) Far.

kalabalıḫ: Çok sayıda insan topluluğu. “kalabalık” (4) T.

koñşu: Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad. “komşu” (83) T.

ko-: Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek. **“**koymak” (107) T.

kada: Ölçüsünde, derecesinde, büyüklüğünde, genişliğinde. “kadar” (163) Ar.

kurbā: Yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan. “kurbağa” (327) T.

korḫu: Bir tehlike veya bir tehlike düşüncesi karşısında uyanan kaygı duygusu. **“**korku” (363) T.

köprü: Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan, ahşap, kâgir, beton veya demir yapı. **“**köprü” (416) T.

L l

lek: pirinç tarlasının her bir bölümü. (324) Far.

loḳum: Şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak yapılan, küçük küp veya dikdörtgen biçiminde kesilen şekerleme, kesme, lâtilokum. “lokum” (350) T.

M m

maḫarna: İrmik veya una yumurta karıştırılarak hazırlanmış türlü biçimlerdeki kuru hamur ve bu hamurdan yapılan yemek. “makarna” (368) Ar.

oḫuma: Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek. “okuma” (381) T.

mezerlik: Mezarların bulunduğu yer, kabristan, gömütlük, sinlik. “mezarlık” (118) Ar.

mesele: Söz gelişi, söz gelimi, örneğin. **“**meselâ” (208) Ar.

meşur: Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın. “meşhur” (374) Ar.

mera: Çayırlık, otlak. “mera” (393) Ar.

misafür: Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman. “misafir” (48) Ar.

muḫtar: Köy veya mahallenin yasalarla belirtilmiş işlerini yürütmek için o köy veya mahallede oturanların seçtikleri kimse. “muhtar” (30) Ar.

muhterem: Saygıdeğer, sayın. “muhterem” (242) Ar.

muayne: Bir kimsenin hasta olup olmadığını veya hastalığın nerede olduğunu araştırma. “muayene”(309) Ar.

motur: Tekerlekleri, gevşek arazide tutunmasını sağlayacak biçimde donatılmış, arkasına römork takılabilen motorlu araç. “traktör” (467) Fr.

mal: inek, dana (471) T.

mėhir: Bir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmesi bu uygulamanın evlilik kurumunun Sâmî kültüründeki ilk şekilleriyle irtibatlı olmalıdır. “mihr” (464) Ar.

mantı: İçine kıyma konularak küçük bohçalar biçiminde dürülmüş hamur parçalarıyla hazırlanan yemek. “mantı” (369) Mo.

maşa: Ateş veya kızgın bir şey tutmaya, korları karıştırmaya yarayan iki kollu metal araç. “maşa” (334) Far.

maya: Bazı besinlerin yapımında mayalanmayı sağlamak için kullanılan madde, ferment. “maya” (176) Far.

matara: Yolculukta veya askerlikte kullanılan, boyna veya bele asılı olarak taşınan, genellikle aba veya deri kaplı, metal su kabı. “matara” (108) Ar.

N n

nahiye: Bucak, bölge. (306) Ar.

nirde: "Hangi yerde?" anlamına yer zarfı. (314) T.

O o

oŋul: Okuyup yazmadan başlayarak en yüksek düzeyde bilim ve sanat bilgisi vermeye kadar, çeşitli derecede toplu olarak öğretimin yapıldığı yer, mektep. “okul” (1) T.

oŋuyuntulu: Köy köy gezip yapılacak olan düğüne misafirleri çağırmak. (76)

oluŋ: Bir şeyin akmasına yarayan üst yanı açık boru. “oluk” (148) T.

olacaŋ: Olması, yapılması uygun olan. “olacak”(241) T.

oraŋ: Ekin biçmekte kullanılan, yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. “orak” (319) T.

oŋuma: Okumak işi, kıraat. “okuma” (381) T.

Ö ö

öğüd: Bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz, nasihat. “öğüt” (162) T.

Ó ó

ónce: İlk olarak, başlangıçta. “önce” (64) T.

óren-: Bilgi edinmek, bellemek. **“**öğren-“ (91) T.

özellik: Bir şeyin benzerlerinden veya başka şeylerden ayrılmasını sağlayan nitelik, hususiyet. “özellik” (94) T.

óyle: Onun gibi olan, ona benzer. “öyle” (162) T.

ón: Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı. “ön” (185) T.

ól-: Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. “öl-“ (243) T.

P p

pide: Mayalı hamurdan yapılan, gereğinde üzerine yumurta, kıyma, peynir, pastırma vb. konarak pişirilen, ekmek yerini tutan, ince, yayvan yiyecek.”pide” (54) Yun.

pazu: Ispanakgillerden yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki, yaban pancarı, yabanî ıspanak. “pazı” (146) Far.

pala: Bir yere çaprazlama konulan yassı kiriş veya kereste “raf” (149) İt.

pattis: Patates bitkisinin toprak altında oluşan, nişastaca zengin, yenebilen yumruları. “patates” (341) Yun.

pisküvit: Un, süt, şeker veya tuzla yapılan ince, gevrek kuru pasta türü. “bisküvi” (349) Fr.

patos: Harman işini yapan makine. “patoz” (426) Fr.

R r

rızg: Tanrı'nın herkese verdiğine inanılan nimet. “rızk” (25) Ar.

rahat: İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur. (17) Ar.

razı: Uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden. (32) Ar.

resim: Varlıkların, doğadaki görünüşlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri. (123) Ar.

S s

soña: Daha ileri bir zamanda, müteakiben. “sonra” (7) T.

sığır: Geviş getirenlerden, boynuzlu büyük baş evcil hayvanların genel adı. (7) T.

sıḫıntı: Bir bozukluğun, karışıklığın sebep olduğu etkili ve sürekli yorgunluk, meşakkat, mihnet. “sıkıntı” (43) T.

sufra: Masa, sini gibi şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu. “sofra” (49) Ar.

sini: Üzerinde yemek de yenilebilen yuvarlak, bakır veya pirinçten büyük tepsi. “tepsi” (88) Far.

sālam: Dayanıklı, kolay bozulmaz, yıkılmaz. “sağlam” (145) Ar.

sergü: Üstüne öte beri koymak için dolaba veya bir dolabın içine birbirine paralel olarak tutturulmuş, genellikle geniş, uzun tahta veya metal levha. “raf” (150) T.

sōuḫ: Isısı düşük olan, sıcak karşıtı. “soğuk” (241) T.

suvan: Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan ıtırlı bitki. “soğan” (332) T.

sipüreğ: Yumurtalı hamurdan yapılan parmak ucuyla sıkılarak fiyonk haline getirilmiş makarna türü yiyecek. (368)

sóyle-: Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak. “söyle-“ (431) T.

soḫ-: İçine veya arasına girmesini sağlamak. “sok-“ (454) T.

saygu: Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. “saygı” (456) T.

Ş ş

şindi: Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda. “şimdi” (34) T.

şóyle: Şunun gibi, şuna benzer. “şöyle” (84) T.

şiy: Belirsiz bir anlamda madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb. nin adı yerine kullanılır. “şey” (124) Ar.

şebit: Saç üzerinde pişirilip ekmek gibi yenen yağsız yufka. (179) T.

şāne: Çok güzel, çok mükemmel, üstün nitelikli. “şahane” (265) Far.

T t

talebe: Öğrenim görmek amacıyla herhangi bir öğretim kurumunda okuyan kimse, talebe, şakirt. “öğrenci” (3) Ar.

tene: Herhangi bir sayıda olan (şey), adet. “tane” (5) Far.

taksim: Parçalara bölme, bölüştürme. “pay” (49) Ar.

toḫmaḫ: Ağaçtan yapılmış iri çekiç. “tokmak” (152) T.

tekne: Türlü işlerde kullanılmak için çoğu ağaçtan veya taştan yapılan, uzun ve geniş kap. (169) T.

tahda: Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç. “tahta”(169) Far.

tomatis: Patlıcangillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri salkım durumunda, vitamince zengin, kırmızı ürünü için yetiştirilen bir bitki. “domates” (332) Yun.

tawuk: Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı. “tavuk”(393) T.

topraḫ: Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü. “toprak” (404) T.

tırıvırı: Misina ağından çeşitli boyutlarda örülmüş, ucuna kurşun ağırlık takılan av malzemesi. (421) T.

U u

usta: Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse. “usta” (16) Far.

uñ: Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri. “un” (26) T.

uzaḫ: Gidilmesi çok süren, çok ötelerde bulunan, ırak, yakın karşıtı. “uzak” (59) T.

ud: Klâsik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı. “ut” (133) Ar.

urgan: Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat. “urgan” (321) T.

uraş: Bir insanın yaptığı iş veya meslek, meşguliyet. “uğraş” (457) T.

Ù

Ùçbaş: Ankara’nın Kızılcahamam ilçesine bağlı köy (3)

Ü ü

ünlü: Ün salmış olan, şöhretli, meşhur, şanlı, namlı, namdar. (217) T.

V v

vefat: Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, mevt, irtihal, ölüm. (20) Ar.

vaḳıf: Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir kimse tarafından bırakılan mülk veya para. "vakıf" (37) Ar.

va: Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı. "var" (84) T.

vėr-: (üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi) Birisine eriştirmek, iletmek. "ver-" (231) T.

vardiya: Nöbetleşe çalışma, posta. "vardiya" (253) İt.

veziyet: Konum, durum, tavır, hâl. "vaziyet"(361) Ar.

vi-: (üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi) Birisine eriştirmek, iletmek. "ver-" (362) T.

Y y

yėtmiş: Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı, 70, LXX. "yetmiş" (19) T.

yoḫ: Bulunmayan, mevcut olmayan nesne, kimse vb., var karşıtı. "yok" (21) T.

yıḫ-: Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak; bozmak, tahrip etmek. "yıkmak" (53) T.

yiğen: Yaşlı kimselerin yaşı küçük olanlar için kullandığı seslenme sözü "yeğen" (56) T.

yėmek: Yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş, taam. "yemek"(62) T.

yalaḫ: Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap. “yalak” (107) T.

yoḫarı: Bir şeyin üst bölümü, aşağı karşıtı, fevk. “yukarı” (117) T.

yalınız: Ama, şu kadar ki, ancak, fakat. “yalnız”(133) T.

yuğur-: Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek. “yoğurmak” (166) T.

yaslıāç: Üzerinde hamur açılan tekerlek biçiminde ve kısa ayaklı masa, yastağaç. “hamur tahtası”(176) T.

yımışak: Dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, katı karşıtı. “yumuşak” (180) T.

yir: Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân. “yer” (355) T.

yāmır: Atmosferdeki su buğusunun yoğunlaşmasıyla oluşan ve yer yüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı. “yağmur” (416) T.

Z z

zaiyecilik: bulgur, mısır, arpa dışındaki tarım ürünlerinin ticaretini yapan kişilerdir. “zahirecilik” Ar. (25) Ar.

zoba: Bir yeri ısıtmak için içinde kömür, odun veya gaz yakılarak kullanılan bir araç. “soba” (166) Mac.

zabaa: Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman, sabahleyin, sabah vakti. “sabah” (393) Ar.

zuvamaḫ: Sıva ile kaplamak, sıva vurmak. “sıvamak”(404) T.

zati: Doğrusu, doğrusunu isterseniz, aslında, esasen. “zaten” (464) Ar.

KAYNAKÇA

Akca, Hakan. *Ankara İli Ağızları Sözlüğü*. Doktora Tezi, Ankara, 2009

Akca, Hakan. *Ankara İli Ağızları Sözlüğü (İnceleme - Metinler - Dizin).* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2012.

Buran, Ahmet. *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara, TDK Yayınları, 1996.

Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Daşdemir, Muharrem. *Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2015.

Demir, Nurettin. *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

Eker, Muzaffer. *Yabanâbad 2000*. Kızılcahamam Belediyesi Yayınları, Ankara, 2001.

Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili.* Grafiker Yayınları, Ankara, 2010.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019.

Gabain, A. Von. *Eski Türkçenin Grameri*. çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK Yayınları, 2007.

Gemalmaz, Efrasiyap. *Erzurum İli Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Günay, Turgut. *Rize İli Ağızları*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Hacıeminoğlu, Necmettin. *Türk Dilinde Edatlar*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

Hunutlu, Ümit. *Köktürk ve Uygur Türkçesinde Yan Cümleler*. Gazi Kitabevi, Ankara, 2015.

Karaağaç, Günay. *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları, İstanbul, 2010.

Karahan, Leyla. *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.*

Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Korkmaz, Zeynep. *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Köprülü, Fuat. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Alfa Yayınları, İstanbul, 2022.

Kubbealtı Lugati. Erişim: 11 Mayıs 2023. http://lugatim.com.

Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türkiye Tarihi*. Ötüken Neşriyat, Ankara, 1979.

Sami, Şemseddin. *Kâmûsü'l-A'lâm,* Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.

Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam ve Çamlıdere Sempozyumu Bildirileri, Haz. Kemal Güran, Eyüp Sanay, Seyfettin Erşahin, Esyav, Ankara, 1996.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.

Vural, Hanifi & Böler, Tuncay. *Ses ve Şekil Bilgisi*. Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.

Yurtoğlu, İbrahim. *Kızılcahamam ve Çevresinin Halk Bilimi Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Yılmaz, Ahmet. *19. yy. İlk Yarısında Yabanabad Kazası Sosyal İktisadi Durumu.* Sirem Yayınları, Ankara, 1998.